

KANSAINVÄLISEN TIEDOKSIANNON VAIKUTUKSET
SIVIILIASIOISSA
– erityisesti kuulutustiedoksiannon näkökulmasta

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Marika Karhapää
Kevät 2021

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Kansainvälisen tiedoksiannon vaikutukset siviiliasioissa – erityisesti kuulutustiedoksiannon näkökulmasta

Tekijä: Marika Karhapää

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma x Licensiaatintutkimus __

Sivumäärä: XVIII+86

Vuosi: kevät 2021

Tiivistelmä:

Rajat ylittävän tiedoksiannon toimittaminen vieraassa valtiossa voi aiheuttaa selvitystyötä ja joskus kiperiäkin tulkintatilanteita kansallisessa siviiliprosessissa. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia vaikutuksia kansainvälisellä tiedoksiannolla on siviiliasioissa. Kansainvälisestä tiedoksiannosta säännellään kansallisen lainsäädännön lisäksi useammassa samanaikaisesti voimassa olevassa kansainvälisessä instrumentissa. Tutkielma aluksi selvennetään kansainvälisen tiedoksianto-ohjelman sovellettavaa normiperustaa.

Tiedoksiannon asianmukaisuudella pyritään toteuttamaan oikeudenkäynnin kontradiktorisuus, mutta samanaikaisesti tiedoksiantomenettely ei saisi aiheuttaa aiheetonta viivästystä ja kantajan oikeuksiin pääsy tulee turvata. Tutkielman tarkastelukohtana on kuulemisperiaatteen ja access to justice -periaatteen tasapainottaminen asian käsittelyn pitkityksessä. Tarkastelu kulminoituu erityisesti OK 11:9:n mukaisten kuulutustiedoksiannon vähimmäisedellytysten täyttymisen arviointiin. Ensin tutkielmassa kiinnitetään lainopin avulla huomiota seikkoihin, jotka on otettava asianosaisten oikeusturvan vuoksi huomioon asianmukaisessa tiedoksiantomenettelyssä. Tällaisia seikkoja ovat vastaanottajan osoitteen selvitysvastuun jakautuminen ja tiedoksiantotapoja sekä kielellisiä oikeuksia koskevat vaatimukset. Lisäksi huomiota kiinnitetään suoritettujen tiedoksiannon pätevyysarviointiin.

Tutkielmassa on empiirisen tutkimuksen avulla kartoitettu tilanteita, joissa asianosaisten oikeuksia on tasapainotettava asian käsittelyn jatkamiseksi. Tasapainottaminen ajankohdasta tilanteissa, joissa tiedoksiantoa ei vastaanottavassa valtiossa toimitettu, todistusta tiedoksiannosta ei palautunut ajoissa tai vastaaja on jättäytynyt passiiviseksi. Asian käsittelyn jatkamista on tarkasteltu lainopin sekä teleologisen tulkinnan avulla tilannekohtaisesti. Johtopäätöksinä tutkielmassa todetaan, että ratkaisuohe kuulutuskynnyksen ylitymisestä jää jossain määrin epäselväksi tilanteissa, joissa tiedoksiantoa ei saada toimitettua tai tiedossa olevaa vastaanottajan osoitteen oikeellisuutta ei pystytä varmistamaan. Vastaavaan tilanteeseen päädytään, jos tiedoksiantoa ei saada toimitettua viranomaisteitse oikeaksi varmistettuun osoitteeseen. Asianosaisten eri oikeuksien tasapainottamiseksi on tapauskohtaisessa kokonaisharkinnassa käytettävä apuna teleologista tulkintaa ja kohtuuttomuusharkintaa EIT:n linjaamat arviointikriteerit huomioiden. Tutkielmassa näiden asian käsittelyä pitkittävien tilanteiden taustatekijöiksi osoittautuivat esimerkiksi epäselvät tai niukasti informaatiota sisältävät tiedoksiantotodistukset, tiedoksiannolle varattavan ajan arvioinnin haastavuus sekä vastaanottajan tavoitettavuus.

Avainsanat: kansainvälinen oikeusapu, rajat ylittävä tiedoksianto, kuulutustiedoksianto, kuulemisperiaate, oikeuksiin pääsy

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja

SISÄLLYS

LÄHTEET	V
LYHENTEET	XVI
KUVIOT JA TAULUKOT.....	XVIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Aiheen esittely ja tutkimuksen rakenne	1
1.2 Tutkimuksen metodi ja lähteet.....	3
2 RAJAT YLITTÄVÄN TIEDOKSIANNON NORMIPERUSTA SIVIILIPROSESSISSA.....	7
2.1 Kansainvälisen oikeusavun määritelmä ja muodot.....	7
2.2 Sovellettavat oikeussäännökset.....	10
2.3 Rajat ylittävää tiedoksiantoa koskeva kansallinen lainsäädäntö.....	12
2.3.1 Siviilioikeusapulaki.....	12
2.3.2 Oikeudenkäymiskaari.....	14
2.4 Kansainväliset sopimusjärjestelyt.....	15
2.4.1 EU:n tiedoksiantoasetus	15
2.4.2 Haagin tiedoksiantosopimus	17
2.4.3 Pohjoismainen oikeusapusopimus	20
2.4.4 Suomen ja Venäjän kahdenvälinen oikeusapusopimus.....	21
2.4.5 Sopimusjärjestelyiden päällekkäisyydestä	22
3 ASIANMUKAISEN TIEDOKSIANNON MERKITYS ASIANOSAISILLE	24
3.1 Kuulemisperiaate	24
3.2 Access to justice -periaate.....	27
3.3 Prosessin tavoiteperiaatteet.....	28
3.4 Periaatteiden välisestä tasapainottamisesta.....	30
4 RAJAT YLITTÄVÄ TIEDOKSIANTOMENETTELY ASIANOSAISTEN OIKEUSTURVANÄKÖKOHDISTA.....	33
4.1 Vastaanottajan osoitteen selvittämistä vastuu	33
4.2 Postitiedoksianto	37
4.3 Viranomaisreitti ja tiedoksiannolle varattava aika.....	42
4.4 Asiakirjojen käännösvaatimukset	46
4.5 Kuulutustiedoksiannosta vaihtoehdona	54
4.6 Tiedoksiannon mahdollisuudesta sähköisellä viestillä	58

5 TIEDOKSIANNON VAIKUTUKSET OIKEUDENKÄYNTIIN	62
5.1 Haasteen tiedoksiannon pätevyyden arviointi	62
5.2 Asian käsittelyn jatkaminen tuomioistuimessa kuulutustiedoksiannon näkökulmasta	64
5.2.1 Epäonnistunut postitiedoksianto	64
5.2.2 Viranomaisreittiä palautunut tiedoksiantotodistus	67
5.2.3 Todistusta tiedoksiannosta ei palautunut ennen käsittelyä tai tiedoksiantoa ei suoritettu määräaikaan mennessä	72
5.3 Asianmukainen tiedoksianto ja vastaajan passiivisuus.....	75
5.3.1 Asian ratkaisemisen edellytykset	75
5.3.2 Yksipuolisen tuomion tiedoksiannon pätevyyden arviointi	80
6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	83

LÄHTEET

Virallislähteet

Lait

Kielilaki 6.6.2003/423

Konsulipalvelulaki 22.4.1999/498

Laki kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 426/2015

Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 24.1.2003/13

Oikeusapulaki 5.4.2002/257

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4

Perustuslaki 11.6.1999/731

Ruotsin tiedoksianto koskeva laki, Delgivningslag 2010:1932

Saksan siviiliprosessioikeutta koskeva laki, Zivilprozessordnung 22.11.2020

Kansainväliset sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus: yleissopimus ihmisoikeuksien ja yleisvapauksien suojaamiseksi, 6 artikla: Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (SopS 18/1990)

Kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7-8/1967)

Maailman postiliiton yleissopimus (SopS 66/2015)

Oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksianto ulkomailla siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus (SopS 51/1969)

Sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksianton toimittamisessa ja todistelussa (SopS 26/1975)

Sopimus Suomen Tasavallan ja Sosialistisen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oikeus-suojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa (SopS 47-48/1980)

Valtion sopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus (SopS 33/1980)

Euroopan unioni

Commission Staff Working Paper, Annexes to the Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the Application of Council Regulation (EC)1348/2000 on the Service in the Member States of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. (SEC (2004) 1145)

COM(2018) 379 final Ehdotus Euroopan parlamentin ja Neuvoston asetus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa ("asiakirjojen tiedoksianto") annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1393/2007 muuttamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2020/1784, annettu 25 päivänä marraskuuta 2020, oikeudenkäynti- ja muiden kuin oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) (uudelleenlaadittu teksti).

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 910/2014, 23.7.2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista sisämarkkinoilla ja direktiivin 1999/93/EY kumoamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004 riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007, annettu 13 päivänä marraskuuta 2007, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006 eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta.

Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, Right to fair trial (civil limb). Updated to 30 April 2020, Council of Europe.

https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf

Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 1393/2007 of the European Parliament and of the Council on the service in the Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents). (SWD(2018) 287 final)

Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, 1.3.2002.

Selittävä muistio Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehdystä oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa Euroopan unionin jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskevasta yleissopimuksesta.

Study on the service of documents. Comparative legal analysis of the relevant laws and practices of the Member States. Final Report No JUST/2014/JCOO/PR/CIVI/0049. University of Firenze, University of Uppsala, DMI. 5.10.2016. (Study on the Service of documents 2016)

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi

Conclusions and Recommendations adopted by the Special Commission on the practical operation of the Hague Apostille, Evidence and Service Conventions, 28 October to 4 November 2003. (SC 2003)

Conclusions and Recommendations of the 2009 Special Commission on the practical operation of the Hague Apostille, Service, Taking of Evidence and Access to Justice Conventions, 2-12 February 2009. (SC 2009)

Conclusions and Recommendations of the Special Commission on the practical operation of the Hague Service, Evidence and Access to Justice Conventions, 20-23 May 2014. (SC 2014)

Möller, Gustaf: Explanatory Report on the Recommendation adopted by the Fourteenth Session. HCCH Publications 1982. (Möller 1982)

Practical Handbook on the Operation of the Service Convention. Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, Haag 2016. (Handbook 2016)

Report on the work of the Special Commission of April 1989 on the operation of the Hague Service and Evidence Conventions. (SC 1989)

Report on the work of the Special Commission on the operation of the Hague Service Convention, December 1977. (SC 1977)

Response of Finland to the Questionnaire of November 2013 relating to the Hague Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. (Response of Finland 2014)

Synopsis of the Responses to the Questionnaire of July 2008 relating to the Hague Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. Permanent Bureau, August 2009. (Synopsis 2009)

Synopsis of the Responses to the Questionnaire of November 2013 relating to the Hague Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. Permanent Bureau, August 2014. (Synopsis 2014)

Questionnaire Relating to the Practical Operation of the Hague Service Convention in the Russian Federation, Seminar on the Hague Service Convention Saint Petersburg, Russian Federation, 30-31 January 2007. Submitted by the Organisers of the Seminar to the Russian Central Authority. (Venäjän vastaus Haagin tiedoksiantosopimusta koskevaan kyselyyn 2007)

Lain esityöt

HE 216/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 32/2001 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 123/2009 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.

HE 79/1993 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alioikeusuudistuksen siirtymäsäännöksistä sekä eräiksi muiksi alioikeusuudistuksen voimaansaamiseen liittyviksi laeiksi.

HE 16/1990 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien tiedoksiantoa riita-asioissa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 15/1990 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVL 25/2018 vp, Lakivaliokunnan lausunto Valtioneuvoston kirjelmään U 77/2018 vp eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (tiedoksiantoasetuksen muuttaminen).

LaVM 17/1990 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä HE 16/1990 vp.

LaVM 21/2014 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä HE 216/2014 vp.

LaVM 5/2010 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä HE 123/2009 vp.

OMML 24/2013, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja, Laki kansainvälisestä oikeusavusta siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa 24/2013.

OMTR 2009:3, Oikeusministeriön työryhmämietintö, Tiedoksianto oikeudenkäynnissä 2009:3.

U 77/2018 vp, Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi (tiedoksiantoasetuksen muuttaminen).

Hovioikeuspiirien laatuhankkeet

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2018, Kansainvälisyys riita- ja hakemusasioissa – käsittelijän opas. (Laatuhanke 2018)

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 2001:46

KKO 2006:28

KKO 2008:48

KKO 2011:40

Valtioneuvoston oikeuskansleri

Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös Dnro 353/1/07, 18.8.2008

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Avotins v. Latvia (23.5.2016)

Buhagiar v. Malta (20.1.2000)

Dilipak ja Karakaya v. Turkki (4.3.2014)
Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta (12.2.1975)
Knaster v. Suomi (22.9.2009)
Kolegovy v. Venäjä (1.6.2012)
Nunes Dias v. Portugali (10.4.2003)
Schmidt v. Latvia (27.7.2017)
Stawicki v. Puola (10.2.2000)
Övüş v. Turkki (13.10.2009)
Trudov v. Venäjä (13.12.2011)
Cassiano Santos v. Portugali (22.7.1999)

Euroopan unionin tuomioistuin

Asia C-14/07 Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR v. Industrie- und Handelskammer Berlin, 8.5.2008, EU:C:2008:158
Asia C-292/10 G v. Cornelius de Visser, 15.3.2012, EU:C:2012:142
Asia C-327/10 Hypoteční banka a.s. v. Udo Mike Lindner, 5.7.2010, EU:C:2011:745
Asia C-354/15 Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA, 2.3.2017, EU:C:2017:157
Asia C-354/15 Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA: Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus, 8.9.2016, EU:C:2016:650
Asia C-473/04 Plumex v. Young Sports NV, 9.2.2006, EU:C:2006:96

Federal Supreme Court of Switzerland

Ratkaisu 5A_230/2012, 23.10.2012

High Court of Justice of England and Wales

Ratkaisu Molins Plc v. G.D S.p.A, 2.2.2000

Oikeuskirjallisuus

Aarnio, Aulis, Laintulkinnan teoria. WSOY, Juva 1989. (Aarnio 1989)

Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systemointi ja tulkinta, s. 35-56. Teoksessa Minun metodini, Häyhä, Juha (toim.), WSOY, Porvoo 1997. (Aarnio 1997)

- Alastalo, Marja – Åkerman, Maria*, Asiantuntijahaastattelun analyysi, s.372-392. Teoksessa: Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere 2010. (Alastalo – Åkerman 2010)
- Alexy, Robert*, A Theory of Constitutional Rights. Oxford University Press, New York 2002. (Alexy 2002)
- Bogdan, Michael*, Svensk internationell privat- och processrätt. Norstedts Juridik, Tukholma 2014. (Bogdan 2014)
- Cappelletti, Mauro*, Access to Justice and the Welfare State. European University Institute, Firenze 1981. (Cappelletti 1981)
- Ervasti, Kaijus*, Lakimies, oikeus, yhteiskunta. Edita Publishing, Keuruu 2017. (Ervasti 2017)
- Ervo, Laura*, Ylimmät prosessiperiaatteet -oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1996. (Ervo 1996)
- Ervo, Laura*, Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. WSOY, Vantaa 2005. (Ervo 2005)
- Ervo, Laura*, Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus -käsikirja lainkäyttäjille. WSOYpro, Juva 2008. (Ervo 2008)
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha*, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä 2008. (Eskola – Suoranta 2008)
- Hat'apka, Miloš*, Asiakirjojen tiedoksianto koskeva asetus, s 591-669. Teoksessa Neuvoston pääsihteeristö (toim.) Yksityisoikeus, Euroopan oikeudellinen yhteistyö. Euroopan unionin julkaisutoimisto, Luxemburg 2016. (Hat'apka 2016)
- Helenius, Dan – Frände, Dan*, Suomalaisen rikosprosessin kansainvälisiä ulottuvuuksia, s. 931-973. Teoksessa Frände, Dan et.al. Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Helenius – Frände 2017)
- Helenius, Dan – Linna, Tuula*, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2021. (Helenius – Linna 2021)
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo*, Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum, Helsinki 2008. (Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008)
- Johansson, Sirpa*, Kansainvälisen siviiliprosessioikeuden käsikirja. Talentum, Helsinki 2002. (Johansson 2002)
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu*, Ihmisoikeudet -Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent, Helsinki 2017. (Hirvelä – Heikkilä 2017)
- Jokela, Antti*, Oikeudenkäynti II – Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Talentum, Helsinki 2012. (Jokela 2012)

- Jokela, Antti*, Oikeudenkäynti I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Talentum Media Oy, Helsinki 2016. (Jokela 2016)
- Jokela, Heikki*, Kurssin avaus. Teoksessa Kansainvälinen oikeusapu. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 28. Suomen Lakimiesliiton kustannus Oy, Helsinki 1980. (Jokela 1980)
- Jokela, Heikki*, Kahdenkeskiset oikeusapua koskevat sopimukset. Teoksessa Kansainvälinen oikeusapu. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja n:o 28. Suomen Lakimiesliiton kustannus Oy, Helsinki 1980. (Jokela 1980)
- Karhu, Juha*, Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähdeoppi, s. 25-38. Teoksessa Tala, Jyrki – Wikström, Kauko (toim.): Oikeus – kulttuuria ja teoriaa, Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan juhla-julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 16, 2005. (Karhu 2005)
- Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla*, Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? s. 246-271. Teoksessa: Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy, 2016. Saatavilla osoitteessa: www.edilex.fi/kirjat/16170 (Keinänen - Väättänen 2016)
- Kolehmainen, Antti*, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä s. 105-134. Teoksessa: Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäytetyö – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy, 2016. Saatavilla osoitteessa: www.edilex.fi/kirjat/16170 (Kolehmainen 2016)
- Koulu, Risto*, Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. WSOY, Helsinki 2003. (Koulu 2003)
- Koulu, Risto*, KKO 2006:28 Ulkomaisen tiedoksiannon pätevyys. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media, Helsinki 1998 -. Päivittyvä verkkoaineisto. (Koulu 2006)
- Koulu, Risto*, KKO 2008:48 Rajat ylittävän kuulutustiedoksiannon hyväksyttävyys. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media, Helsinki 1998 -. Päivittyvä verkkoaineisto. (Koulu 2008)
- Koulu, Risto*, Todistelu vieraassa valtiossa, s. 693-696. Teoksessa Frände, Dan et.al: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Koulu 2017a)
- Koulu, Risto*, Tiedoksianto ulkomaille, s. 1115-1124. Teoksessa Frände, Dan et. al: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Koulu 2017b)

- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas*, Siviilijutun käsittely, s. 977-1110. Teoksessa Frände, Dan et.al: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Lappalainen – Hupli 2017a)
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas*, Tiedoksianto oikeudenkäynnissä, s. 1111-1115 ja 1124-1128. Teoksessa Frände, Dan et.al: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Lappalainen – Hupli 2017b)
- Leanza, Piero – Pridal, Ondrej*, The Right to a Fair Trial – Article 6 of the European Convention on Human Rights. Wolters Kluwer International BV, The Netherlands 2014. (Leanza – Pridal 2014)
- Leppänen, Sini*, Ulkomainen tiedoksianto riita-asioissa ja erityisesti postitiedoksiannon käyttäminen. Teoksessa Kirjoituksia kansainvälisen oikeusavun alueelta. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2009. (Leppänen 2009)
- Marysheva, Natalia Ivanovna*, Semeinye ontosheniia s uchastiem inostrantsev: pravovoe regulirovanie v Rossii. Wolters Kluwer. Moskova 2007. (Marysheva 2007)
- McClellan, David*, International Co-operation in Civil and Criminal Matters. Oxford University Press, Oxford 2012. (McClellan 2012)
- Nurmi, Mirja-Leena*, Punninta Korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Teoksessa: Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2006. (Nurmi 2006)
- Norros, Merja*, Judicial Cooperation in Civil Matters with Russia and Methods of Evaluation. Kikumora Publications, Jyväskylä 2010. (Norros 2010)
- Norros, Merja*, Miksi kansainvälinen oikeusapu ei ole helppoa ja nopeaa? Teoksessa Normit, käytännöt ja etiikka Suomen ja Venäjän tuomioistuimissa. Koistinen, Jarmo – Kortelainen Sonja (toim.). Aducate Reports and Books 1/2011, Joensuu 2011. (Norros 2011)
- Pöyhönen, Juha*, Uusi varallisuus-oikeus. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2000. (Pöyhönen 2000)
- Ruusuvuori, Johanna*, Litteroijan muistilista. Teoksessa: Ruusuvuori – Nikander – Hyvärinen (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere 2010. (Ruusuvuori 2010)
- Sadat-Akhavi, Seyed Ali*, Methods of Resolving Conflicts between Treaties. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden 2003. (Sadat-Akhavi 2003)
- Settem, Ola Johan*, Applications of the "Fair Hearing" norm in ECHR Article 6(1) to civil proceedings: with special emphasis on the balance between procedural safeguards and efficiency. Springer International Publishing AG, Lontoo 2016 (Settem 2016)
- Siltala, Raimo*, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Vammala 2003. (Siltala 2003)

- Tolvanen, Matti*, KKO 2011:40 Virkavelvollisuuden rikkominen haastetta antaessa. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum Media, Helsinki 1998 - Päivittyvä verkkoaineisto. (Tolvanen 2011)
- Virolainen, Jyrki*, Lainkäyttö – Oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1995. (Virolainen 1995)
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko*, Periaatteet prosessioikeudessa, s. 117- 236. Teoksessa Frände, Dan et.al: Prosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2017. (Virolainen – Vuorenpää 2017)

Artikkelit

- Abdollahi, Tony*, The Hague Convention: A Medium for International Discovery. North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation. 40(1), s. 1-33. Saatavilla osoitteessa <https://ssrn.com/abstract=2568241> Luettu 2.10.2020 (Abdollahi 2015)
- Alexy, Robert*, Balancing, constitutional review, and representation. International Journal of Constitutional Law, Volume 3, Issue 4, 10/2005, s. 572-581. Saatavilla osoitteessa: <https://academic-oup-com.ezproxy.uef.fi:2443/icon/article/3/4/572/792008> Luettu 25.10.2020 (Alexy 2005)
- Ben Ezer, Ayelet – Bendor, Ariel*, The Consitution and Conflict-of-Laws of Treaties: Upgrading the International Comity. North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation. 29(1), s. 1-33. Saatavilla osoitteessa https://heinonline-neorg.ezproxy.uef.fi:2443/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ncjint29&div=8&start_page=1&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults Luettu 2.10.2020 (Ben Ezer – Bendor 2003)
- Ervo, Laura*, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja – Rikosoikeudenkäynnin joutuisuus asianomistajan ihmisoikeutena. Defensor Legis N:o 6/1999. (Ervo 1999)
- Ervo, Laura*, Perustuslaki ja oikeuden saatavuus. Lakimies 7-8/2000, s. 1085-1105. (Ervo 2000)
- Hawkins, Richard*, Dysfunctional Equivalence: The new Approach to Defining “Postal Channels” under the Hague Service Convention. UCLA Law Review 55/2007, s. 205-245. (Hawkins 2007)
- Karjalainen, Katja*, Tavoitteena globaali kansainvälinen yksityisoikeus: Haagin konferenssin kivinen taival. Defensor Legis N:o 5/2018. (Karjalainen 2018)

Leinonen, Antti, Alueellisesta yhteistyöstä maailmanlaajuiseen ja takaisin – lakiyhteisöstä kansainvälisen yksityisoikeuden alalla. Defensor Legis N:o 4/2001. (Leinonen 2001)

Norros, Merja, Siviilituomioiden täytäntöönpano Suomen ja Venäjän välillä keskusviranomaisen näkökulmasta. Defensor Legis N:o 1/2015. (Norros 2015)

Pitkänen, Maija, Euroopan ihmisoikeussopimuksen valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja suhteellisuusperiaatteen huomioiminen. Lakimies 1/2013, s. 55-73. (Pitkänen 2013)

Haastattelut

Haastattelu 9.10.2020, Merja Norros, hallitusneuvos, yksikönpäällikkö ja Maija Leppä, hallitussihteeri, oikeusministeriö, kansainvälisen oikeusavun yksikkö.

Haastattelu 12.10.2020, Janne Anttila, kärjätuomari, Lapin kärjäoikeus.

Internet-lähteet

Euroopan oikeusportaali – asiakirjojen tiedoksianto

https://e-justice.europa.eu/content_service_of_documents-371-fi.do

Euroopan siviilioikeudellinen atlas – asiakirjojen tiedoksianto

https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents-373-fi.do

Euroopan unionin neuvoston lehdistötiedote, ”Oikeudellisen yhteistyön nykyaikaistaminen: neuvosto hyväksyy todisteiden vastaanottamista ja asiakirjojen tiedoksiantoa koskevien asetusten neuvotteluvaltuudet”, julkaistu 3.12.2019 <https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/12/03/modernising-judicial-cooperation-council-adopts-negotiating-mandates-on-the-taking-of-evidence-and-the-service-of-documents-regulations/>

Hague Service Section

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/specialised-sections/service>

Hallinnonalan intranet

Oikeusministeriön uutinen, ”Oikeusministerit haluavat vahvistaa rikoksen uhrien oikeuksia”, julkaistu 3.12.2019. <https://eu2019.fi/fi/-/oikeusministerit-haluavat-vahvistaa-rikoksen-uhrien-oikeuksia>

Oikeusministeriön internet-sivut kansainvälisestä tiedoksiannosta

<https://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto>

LYHENTEET

Bryssel I-asetus

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla

COM komission ehdotus

EIS Euroopan ihmisoikeussopimus: yleissopimus ihmisoikeuksien ja yleisvapauksien suojaamiseksi (SopS 18/1990)

EIT Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EMM-asetus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006 eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta

EU Euroopan unioni

EUT Euroopan unionin tuomioistuin

EUVL Euroopan unionin virallinen lehti

EU:n tiedoksiantoasetus (EU-TAA)

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007, annettu 13 päivänä marraskuuta 2007, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta

EVV-asetus Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä

EY Euroopan yhteisö

Haagin tiedoksiantosopimus

oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksianto ulkomailta siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus (SopS 51/1969)

HCCH Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi

HE hallituksen esitys

KKO korkein oikeus

KieliL Kielilaki 423/2003

KOM komission ehdotus

KP-sopimus kansainvälisiä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7-8/1967)

LaVL lakivaliokunnan lausunto

LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMTR	oikeusministeriön työryhmämietintö
	pohjoismainen oikeusapusopimus
	sopimus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa (SopS 26/1975)
SC	Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin asettama erityiskomissio
	selittävä muistio
	Selittävä muistio Euroopan unionista tehdyn sopimuksen K.3 artiklan perusteella tehdystä oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa Euroopan unionin jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskevasta yleissopimuksesta.
	siviilioikeusapulaki
	laki kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla 426/2015
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
	Suomen ja Venäjän kahdenvälinen oikeusapusopimus
	Sopimus Suomen Tasavallan ja Sosialistisen Neuvostotasavaltojen Liiton välillä oikeussuojasta ja oikeusavusta siviili-, perhe- ja rikosasioissa (SopS 47-48/1980)
SähköAL	Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa 13/2003
TEE-asetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004 riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta
U-kirjelmä	valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan unionia koskevassa asiassa
vp	valtiopäivät
	Wienin yleissopimus
	Valtion sopimusoikeutta koskeva Wienin yleissopimus (SopS 33/1980)
ZPO	Zivilprozessordnung, Saksan siviiliprosessioikeutta koskeva laki

KUVIOT JA TAULUKOT

Kuvio 1. Yhteenveto tiedoksiannettavien asiakirjojen kieli- ja käännösvaatimuksista.

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuksen rakenne

Kansainvälisen yhteistyön ja oikeusavun tarve on kasvanut viimeisten vuosikymmenten aikana, minkä taustalta löytyvät vahva teknologian kehitys sekä poliittinen yhteistyö. Nopea lentoliikenne, sähköinen varainsiirto, jatkuvasti kehittyvä telekommunikaatio sekä alueelliset ryhmittymät, kuten Euroopan unioni (EU), mahdollistavat ihmisten, tavaroiden ja palveluiden rajat ylittävän liikkuvuuden entistä helpommin. Kansalaiset tekevät hankintoja, matkustavat, työskentelevät, opiskelevat ja solmivat avioliittoja yhä aktiivisemmin ulkomailla. Kansainvälisestä yhteistyöstä on tullut hyväksytty ominaispiirre niin siviili- kuin rikosasioissa. Kansainvälisestä oikeusavusta on tullut yhä jokapäiväisempi kansainvälisen yhteistyön muoto erilaisten rajat ylittävien prosessitoimien suorittamiseksi. Globalisaatiokehityksen jatkuessa rajat ylittävän oikeusavun tarpeen voidaan ennakoida yleistyvän entisestään.¹

Kansainvälisessä oikeusavussa on kyse valtion oikeushallinnon toimista, joiden tarkoituksena on avustaa toisessa valtiossa tapahtuvaa oikeudenhoidon toteuttamista. Tällöin on kysymys prosessuaalisista toimista, joiden suorittamiseen vieraassa valtiossa tarvitaan oikeusapua kyseisen valtion viranomaisilta. Kansainvälisen oikeusavun tarkka määrittely voi olla haasteellista, sillä käsitteen sisältö selviää tarkemmin oikeusavuksi katsottavien menettelytapojen tarkastelussa.² Kansainvälinen oikeusapu on systemaattisesti katsottu sisältyvän kansainväliseen prosessioikeuteen.³

Rajat ylittävä tiedoksianto on yleisin kansainvälisen oikeusavun muoto, jolla on todellisia vaikutuksia niin yksityishenkilöille kuin elinkeinonharjoittajille. Asianmukainen tiedoksiantomenettely rajat ylittäviä liittymiä sisältävissä oikeudenkäynneissä on välttämätöntä oikeussuojan saatavuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamiseksi. Esimerkiksi haastehakemuksen asianmukaisen tiedoksiannon puuttuminen on eniten käytetty peruste tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta kieltäytymiselle EU:ssa.⁴ Rajat ylittävän tiedoksiannon tehokkuudella ja asianmukaisuudella, kuten kansainvälisellä

¹ McClean 2012, s. 1-2, HE 217/2014 vp s. 20, LaVM 21/2014 vp, s. 2 ja Frände – Linna 2021 s. 741.

² Jokela 1980, s. 7.

³ Koulou 2017a, s. 693

⁴ COM(2018) 379 final, s. 1.

oikeusavulla yleensä, on myös suora vaikutus siihen, millaisen kuvan kansalaiset saavat valtion oikeuslaitoksesta ja oikeusvaltioperiaatteesta rajat ylittävissä riita-asioissa.

Kansainvälisestä tiedoksiannosta on suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa kirjoitettu verrattain vähän, minkä vuoksi sitä koskeva tutkimus on käsitykseni mukaan tervetullutta. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia vaikutuksia rajat ylittävällä tiedoksiantomenettelyllä on oikeudenkäyntiin asianosaisten oikeusturvanäkökohdat huomioiden. Lisäksi selvitetään, millaisia tulkintatilanteita rajat ylittävä tiedoksianto voi oikeudenkäynnissä aiheuttaa. Tutkielman tavoitteena on selkeyttää ja tulkita voimassa olevia oikeussäännöksiä tiedoksiantomenettelyn osalta sekä erityisesti empiirisen tutkimuksen kautta esiin tulleiden tulkintatilanteiden ratkaisemiseksi. Oikeussäännösten tulkinnassa kiperimmät tulkintatilanteet usein kulminoituvat oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 11 luvun 9 §:ssä säädettyihin kuulustiedoksiannon vähimmäisedellytysten täyttymisen arviointiin.

Tutkielman aluksi toisessa pääluvussa käsittelen kansainvälisen oikeusavun perustaa sekä rajat ylittävän tiedoksiannon kansainvälisiä sopimusjärjestelyitä tarkemmin. Kansainväliset instrumentit ovat helpottavia ja enenevässä määrin tarpeellisia työkaluja rajat ylittävässä tiedoksiannossa. Kansainvälisten instrumenttien toiminta on välttämätöntä oikeudenkäynnin asianosaisten oikeussuojan saatavuuden sekä viiveiden ja ylimääräisten kustannusten välttämiseksi oikeudenkäynnissä.⁵ Sopimusjärjestelyiden päällekkäisyyttä tarkasteltaessa on tarkoitus selvittää sopimusten välisiä suhteita ja etusijajärjestystä.

Kolmannessa pääluvussa tarkastelen asianmukaisen tiedoksiannon merkitystä oikeudenkäynnin asianosaisille kuulemisperiaatteen ja access to justice -periaatteen sekä lopuksi prosessille asetettujen tavoiteperiaatteiden näkökulmasta. Kyseiset periaatteet ja perusoikeudet asettavat rajat ylittävälle tiedoksiannolle tiettyjä vaatimuksia, joiden yhteensovittaminen vaatii tasapainottelua asianosaisten eri oikeuksien välillä. Näiden yhdenvertaisten oikeusperiaatteiden yhteensovittamiseksi selvennän erityisesti suhteellisuusperiaatetta sekä kohtuuttomuusharkintaa.

⁵ Sujuva yhteistyö on tarpeen myös sisämarkkinoiden toiminnan kannalta. EU:n tiedoksiantoasetuksen vaikutustenarvioinnin tueksi tehdyn taloudellisen tutkimuksen arvioihin perustuen vuonna 2018 noin 3,4 miljoonan siviili- ja kauppaoikeudellisen oikeudenkäynnin vaikutukset ulottuivat EU:ssa yli rajojen. Suurimassa osassa tapauksista tuomioistuimet soveltavat EU:n tiedoksiantoasetusta. KOM(2018) 379 final, s. 2.

Oikeusturvan tarkastelu asiayhteyksistä irrallaan voi jäädä hyödyttömäksi. Tämän vuoksi neljännessä pääluvussa keskityn rajat ylittävän tiedoksiantomenettelyn käsittelyyn asianosaisten oikeusturvan näkökulmasta. Tarkastelen tiedoksiannon vastaanottajan osoitteen selvittämistä vastuun jakautumista oikeudenkäynnissä ja erilaisia tiedoksiantotapoja. Tämän lisäksi selvitän tiedoksiannettavien asiakirjojen käännösvaatimuksia koskevaa sääntelyä. Tuon esille asioita, jotka aiheuttavat tuomioistuimissa selvitystyötä, ja jotka voivat olla tiedoksiannon epäonnistumisen taustatekijöitä.

Viidennessä pääluvussa käsittelen rajat ylittävän tiedoksiannon vaikutuksia oikeudenkäyntiin sen jälkeen, kun asiakirjat on lähetetty tiedoksi annettavaksi vieraaseen valtioon. Luku alkaa vieraassa valtiossa suoritetun haasteen tiedoksiannon pätevyyden arvioinnilla. Tämän jälkeen käsittelen tarkemmin empiirisen menetelmän avulla havaittuja erilaisia tilanteita, joita rajat ylittävä tiedoksianto voi oikeudenkäynnissä aiheuttaa. Suoritetuissa haastatteluissa esiin nousivat erityisesti postitiedoksiannon epäonnistuminen, tiedoksiannon epäonnistuminen viranomaistitse sekä se, että todistusta tiedoksiannosta ei saatu ajoissa taikka tiedoksiantoa ei ollut suoritettu määräaikaan mennessä. Oikeussäännösten tulkinnassa nämä tilanteet kulminoituvat OK 11 luvun 9 §:ssä säädettyihin kuulutustiedoksiannon vähimmäisedellytysten arviointiin tai OK 11 luvun 18 §:ssä säädettyyn tiedoksiannossa tapahtuneen virheen korjaamiseen. Käsittelen myös oikeudenkäynnin jatkamisen edellytyksiä tilanteissa, joissa tiedoksianto on suoritettu asianmukaisesti, mutta vastaaja on jättäytynyt passiiviseksi. Pääluvun lopuksi käsittelen oikeudenkäynnin asianosaisten toimittaman yksipuolisen tuomion tiedoksiannon pätevyyden arviointia kansallisen oikeuskäytännön valossa. Viimeisessä kuudennessa pääluvussa ovat johtopäätökset.

1.2 Tutkimuksen metodi ja lähteet

Oikeustieteessä on useita osittain itsenäisiä ja osittain vuorovaikutteisia tutkimusmenetelmiä, joista olennaisimmat osa-alueet ovat lainoppi, oikeushistoria, oikeussosiologia, oikeusfilosofia ja vertaileva oikeustiede. Yleisimmin oikeustieteellinen tutkimus sijoittuu lainopin eli oikeusdogmatiikan osa-alueelle. Oikeusdogmatiikan keskeisimpänä pyrkimyksenä on voimassa olevan oikeuden selvittäminen käsiteltävässä oikeusongelmassa ja

vastauksen antaminen kysymykseen, kuinka tuossa aktuaalisessa tilanteessa tulisi toimia.⁶

Lainopin toisena perinteisenä tehtävänä on oikeussääntöjen sisällön selvittämisen ja tulkinnan lisäksi oikeussäännösten systematisointi. *Aarnio* on nimittänyt edellisen lainopin praktiseksi ja jälkimmäisen teoreettiseksi ulottuvuudeksi. Kummallakin on omat metodinsa, mutta ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Oikeussäännösten systematisoinnilla eli voimassa olevan oikeuden jäsentämisellä pyritään luomaan oikeudellisten käsitteiden järjestelmää, joiden avulla oikeutta tulkitaan ja ilmiöille tyypillistä oikeustositteikka – oikeusseuraamus -suhteita tunnustetaan.⁷

Lainopissa tiedon kohteena on oikeusjärjestys, jonka voimassa olevien normien selvittäminen on lainopin keskeisimpiä tehtäviä. Tiedonintressinä on siten se, mitä oikeus on. Tieteenalana lainoppia on kuvattu traditiosidonnaiseksi. Lainopillisessa tutkimuksessa paljolti toistetaan aikaisemmin todettuja normatiivisia totuuksia. Tradition päälle on kuitenkin mahdollista rakentaa jotain omaa.

Lainopissa pääpainona on tulkintaratkaisujen perusteleminen argumenteilla, eli oikeuslähteillä, joilla oikeudellinen kannanotto löydetään. Oikeuslähteoppia on kuvattu juridisen argumentaation kulmakiveksi. Oikeuden sisällöstä informaatiota antavista oikeuslähteistä lait ja muut säädökset ovat oikeusdogmatiikan näkökulmasta tärkein oikeuslähte.⁸ Tutkielmassa säädöstekstin tulkinnan avuksi on käytetty muita oikeudellisia aineistoja kuten säädösten valmisteluaineistoa, oikeustapauksia, oikeuskirjallisuutta sekä kansainvälisten organisaatioiden tuottamaa aineistoa, joilla kannanottoja oikeuskysymyksiin perustellaan *de lege lata*.

Kansainvälisessä oikeusavussa on erotettavissa samankaltainen autonominen ja yhtenäistetyt oikeuden kerros sekä samat oikeuslähteet ja tulkintaperiaatteet kuin kansainvälisessä prosessioikeudessa.⁹ Tutkielmassa oikeuslähteinä on siten käytetty kansallisten säädösten lisäksi kansainvälisiä säädöksiä ja Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntöä, jotka ovat muokanneet

⁶ Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 19-20 ja

⁷ Aarnio 1997, s. 36-40 ja Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 20.

⁸ Kolehmainen 2016, s. 114 ja Husa – Mutanen – Pohjolainen 2008, s. 32-33.

⁹ Koulun 2017a, s. 693. Ks. myös Koulun 2003, s. 16-30. Kansainvälisen prosessioikeuden oikeuslähteiden tulkinnassa seurataan Koulun mukaan perinteistä oikeuslähteoppia.

oikeuslähdeoppia dynaamisempaan suuntaan. Dynaamisessa oikeuslähdeopissa oikeuslähteiden painoarvo määritellään tapauskohtaisesti, sillä esimerkiksi EU-normisto on puhtaasti kansallisten normien yläpuolella. Myös oikeusperiaatteet ratkaisuperusteina oikeussääntöjen rinnalla saavat enemmän merkitystä. *Aarnion* esittämää oikeuslähdeoppia, jossa oikeuslähteiden velvoittavuus on ennakolta vakioitavissa, on kuvattu sen vuoksi staattiseksi.¹⁰

Tässä tutkielmassa oikeusdogmaattista metodologiaa on käytetty voimassa olevien oikeussääntöjen selvittämiseen ja tulkintaan. Oikeussäännösten systemointia on käytetty säännösten selkeyttämiseen erilaisissa tulkintatilanteissa, joita rajat ylittävä tiedoksianto voi oikeudenkäynnissä aiheuttaa. Teleologisia eli reaalisia argumentteja¹¹ on käytetty apuna niissä tilanteissa, joissa oikeusjärjestyksen sisältö jää jossain määrin epäselväksi.

Kysymykseen, millaisia tulkintatilanteita rajat ylittävä tiedoksianto voi oikeudenkäynnissä aiheuttaa, ja mitkä asiat niihin yleensä johtavat, ei pystytä vastaamaan suoraan oikeusdogmatiikan avulla. Kyseisten tutkimuskysymysten tiedonintressin vuoksi vastausta on haettu empiirisen tutkimuksen, tarkemmin kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimusmenetelmän, avulla. Laadullisen tutkimusmenetelmän avulla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja selittämään tutkimuskohdetta. Useamman tutkimusmenetelmän käyttö voi mahdollistaa kattavamman kuvan tutkimuskohteesta.¹²

Yksi tavoista kerätä laadullista aineistoa on asiantuntijahaastattelut, joiden tarkoituksena on saada tietoa tutkittavasta ilmiöstä haastateltavan henkilön omien tietojen ja kokemusten avulla. Tässä tutkielmassa haastatteluja käytetään tausta-aineistona. Aineiston hankkiminen on katsottu tarpeelliseksi rajat ylittävästä tiedoksiannosta aiheutuvien haasteiden ja erilaisten tulkintatilanteiden sekä niiden mahdollisten taustatekijöiden kartoittamiseksi.¹³ Haastattelun muotona on käytetty teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua, minkä vuoksi haastattelun aihepiirit oli etukäteen määritelty ilman tarkasti strukturoituja kysymyksiä. Näin haastateltava pääsee halutessaan puhumaan vapaamuotoisesti, mikä mahdollistaa myös tarkentavien kysymysten esittämisen.¹⁴

¹⁰ Kolehmainen 2016, s. 117. Ks. Aarnio 1989, s. 220-222.

¹¹ Teleologisissa argumenteissa kiinnitetään huomiota tulkinnan tavoitteisiin ja tulkintavaihtoehdon valinnasta aiheutuviin seurauksiin. Aarnio 1989, s. 218 ja Kolehmainen 2016, s. 125.

¹² Ervasti 2017, s. 17-24 ja Keinänen – Vääänen 2016, s. 263.

¹³ Alastalo – Åkerman 2010, s. 373-376.

¹⁴ Eskola – Suoranta 2008, s. 86-87.

Haastateltaviksi valitut henkilöt on valittu harkinnanvaraisesti siten, että henkilöt ovat olleet työssään tekemisissä rajat ylittävän tiedoksiannon kanssa, mitä haastatteluun vastaaminen edellytti. Haastateltavat henkilöt osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti ja suostuivat esiintymään omilla nimillään. Aineistoa kerättiin haastattelemalla muun muassa Haagin tiedoksiantosopimuksen ja EU:n tiedoksiantoasetuksen keskusviranomaisena toimivasta oikeusministeriön kansainvälisen oikeusavun yksiköstä hallitusneuvos ja yksikönpäällikkö Merja Norrosta sekä hallitussihteeri Maija Leppää ja Lapin käräjäoikeudesta käräjätuomari Janne Anttilaa.

Norroksen erityisalaan kuuluu yhteistyö Venäjän kanssa. Hän on kirjoittanut väitöskirjan oikeudellisesta yhteistyöstä Venäjän kanssa siviiliasioissa liittyen Haagin vuosien 1965 tiedoksiantoa ja 1970 todistelua koskeviin sopimuksiin ja niiden täytäntöönpanoon Venäjällä oikeusvertailevasta näkökulmasta. Leppä työskentelee eri siviilioikeudenalojen rajat ylittävän yhteistyön tehtävissä. Tiedoksiantoihin liittyen Leppä työskentelee niin Haagin tiedoksiantosopimuksen kuin EU:n tiedoksiantoasetuksen mukaisissa keskusviranomaistehtävissä. Lisäksi Leppä toimii Euroopan oikeudellisen verkoston Suomen yhteysviranomaisena. Käräjätuomari Anttila käsittelee Lapin käräjäoikeudessa lähinnä laajoja riita-asioita sekä lapsen huoltoon liittyviä hakemusasioita. Anttila on mukana Euroopan oikeudellisen verkoston kansallisessa verkostossa Rovaniemen hovioikeuspiirin edustajana, minkä vuoksi Lapin käräjäoikeudessa kansainväliset asiat ovat jossain määrin keskitetty hänelle.

Norroksen ja Lepän haastattelu suoritettiin yhteishaastatteluna. Yhteensä haastatteluja oli siten kaksi. Kummatkin haastattelut suoritettiin etäyhteyksin ja tallennettiin haastateltavien suostumuksella. Äänitallenteet litteroitiin ja analysoitiin tutkimusongelmaa valaisevin teemoin, josta lopullinen tausta-aineisto koostui.¹⁵ Haastateltavat henkilöt saivat myös kommentoida haastatteluista koottua tausta-aineistoa.

Keskusviranomaiselle ja tuomioistuimelle suunnatut teemahaastattelut erosivat osittain toisistaan. Rajat ylittävän tiedoksiannon osalta tuomioistuimista on mahdollista olla yhteydessä keskusviranomaiseen esimerkiksi haastavien tai epäselvien tilanteiden ilmeissä. Näin ollen Norroksen ja Lepän haastattelun teemoina sekä tavoitteena oli pyrkiä

¹⁵ Ruusuvuori 2010, s. 424-428. Litteroinnin tarkkuustasossa on otettu huomioon tutkimuskysymysten kannalta merkityksellinen sisältö.

selvittämään, millaisissa tilanteissa tuomioistuimet ovat yhteydessä keskusviranomaiseen rajat ylittävään tiedoksiantoon liittyen, ja millaisia haastavia tilanteita oikeudenkäynnin kannalta näistä tiedusteluista on tullut ilmi. Haastattelussa käytiin myös läpi taustatekijöitä, jotka voivat johtaa näiden haastavien tilanteiden syntymiseen. Lisäksi haastattelussa keskusteltiin rajat ylittävän tiedoksiannon sujuvoittavista tekijöistä kansainvälisen yhteistyön näkökulmasta. Anttilan haastattelun teemoina sekä tavoitteena oli samoin pyrkiä selvittämään, millaisia haasteita tai tulkintatilanteita rajat ylittävä tiedoksianto on käytännössä aiheuttanut tai voi aiheuttaa. Tämän lisäksi haastattelussa pyrittiin selvittämään, millaisia vaikutuksia rajat ylittävällä tiedoksiannolla on oikeudenkäyntiin ja sen asianosaisille.

Haastatteluiden perusteella ei voida sanoa, kuinka paljon määrällisesti rajat ylittävään tiedoksiantoon liittyviä haasteita tai tulkintatilanteita oikeudenkäynneissä esiintyy, sillä niistä ei pidetä tilastoja. Määrällistä arviota niistä ei voida myöskään antaa keskusviranomaisen tuomioistuimilta saamien yhteydenottojen tai yksittäiseen käräjätuomarin haastatteluun perustuen. Haastatteluissa esiin nousseet rajat ylittävän tiedoksiannon haasteet olivat kummassakin haastattelussa toisiaan vastaavat. Haastatteluissa esiin tulleita kansainvälisten instrumenttien sisällön tulkintaan liittyviä seikkoja käydään läpi neljännessä pääluvussa oikeusdogmatiikan avulla. Tutkielmassa käsitellään myös vastaanottajan osoitteen selvitysvastuun jakautumista rajat ylittävissä tapauksissa. Haastatteluissa ilmi tulleita tulkintatilanteita epäonnistuneeseen tiedoksiantoon liittyen on käytetty viidennen pääluvun rakenteen selkeyttämiseksi.

2 RAJAT YLITTÄVÄN TIEDOKSIANNON NORMIPERUSTA SIVIILIPROSESSISSA

2.1 Kansainvälisen oikeusavun määritelmä ja muodot

Kansainvälisestä oikeusavusta ei ole käsitteenä vakiintunutta ja tarkkaa määritelmää. Kansainvälinen oikeusapu on valtioiden oikeusviranomaisten välistä yhteistyötä sekä käsiteltävinä että vireille tulevissa asioissa, joissa kansainvälisten ulottuvuuksien vuoksi prosessitoimia on suoritettava toisessa valtiossa. Yleisimmin kansainvälisen oikeusavun tarpeen aiheuttaa oikeudenkäynnin vastaajan tai todistajan asuminen ulkomailla. Kansainvälisiä liittyviä sisältävät oikeudenkäynnit ovat lisääntyneet, ja sen myötä kansainvälisestä

oikeusavusta on tullut osa tuomioistuinten arkipäivää. Oikeusapua pyytävästä valtiosta käytetään termiä lähettävä valtio ja oikeusapua antavasta valtiosta termiä vastaanottava valtio. Oikeusapua pyytävä oikeusviranomaisen lähettää, yleensä tarkoin säännellyn, kirjallisen oikeusapupyynnön oikeusapua antavan valtion toimivaltaiselle viranomaiselle.¹⁶ Kirjallisuudessa lähettävästä valtiosta on käytetty myös termiä oikeudenkäyntivaltio ja vastaanottavasta valtiosta tiedoksiantovaltio.¹⁷

Kansainvälisen oikeusavun keskeisimmät muodot ovat asiakirjojen tiedoksianto ulkomaille, todisteiden vastaanottaminen ulkomailla ja ulkomaisen lainsäädännön sisällön selvittäminen virkateitse. Tämä suppea määritelmä kuvaa parhaiten siviilioikeusapua ja keskinäistä oikeusapua.¹⁸ Oikeusviranomaisten keskinäinen yhteistyö ulkomaisen tuomion tunnustamisessa ja täytäntöönpanossa voitaisiin myös pitää oikeusapuna. Kansainvälisen oikeusavun käsite on *Koulun* mukaan liukuva, mutta rajat ylittävä täytäntöönpano on tapana erottaa kokonaan omaksi kansainvälisen prosessioikeuden asiakokonaisuudeksi ja sisällyttää enemmänkin oikeudenkäynnin jälkeen tapahtuvaan kansainväliseen yhteistyöhön.¹⁹

Toisistaan on erotettava myös kansainvälisen oikeusavun (*judicial assistance*) ja oikeudellisen avustamisen (*legal aid*) käsitteet, koska suomalainen lakikieli ei näitä selkeästi erottele. Kansainvälisellä oikeusavulla tarkoitetaan oikeusviranomaisten välistä yhteistyötä käsillä olevassa oikeudenkäynnissä. Oikeudellisella avustamisella taas tarkoitetaan yksityisen tai oikeushenkilön valtiolta saamaa taloudellista tai asiantuntija-apua omaan oikeudenkäyntiinsä. Oikeudellista avustusta voi saada myös ulkomailla käsiteltävässä asiassa, joten se voi myös toisinaan olla kansainvälistä.²⁰ Tutkielmassa kansainvälistä oikeusapua käsitellään oikeusviranomaisten välisenä yhteistyönä (*judicial assistance*) siviiliprosessissa.

¹⁶ Koulu 2017a, s. 693 ja HE 216/2014 vp, s. 4. Englanninkielisessä oikeuskirjallisuudessa lähettävästä valtiosta käytetään termiä *requesting state* ja vastaanottavasta valtiosta *requested state*. Norros 2010, s. 23 ja McClean 2012.

¹⁷ Leppänen 2009 ja Laatuhanke 2018.

¹⁸ Koulu 2017a, s. 693, Norros 2015, s. 141 ja Norros 2011, s. 51. Rikosoikeusavussa voidaan keskinäisen oikeusavun lisäksi erottaa erillisiksi oikeusavun muodoiksi rikoksen johdosta tapahtuva luovuttaminen sekä rangaistuksen täytäntöönpano ja esitutinnan sekä syytetoimien siirtäminen toiseen valtioon. Kansainvälisestä rikosoikeusavusta ks. Helenius – Frände 2017, s. 931-932.

¹⁹ Koulu 2003, s. 169 ja McClean 2012, s. 2.

²⁰ Koulu 2003, s. 170 ja Norros 2011, s. 51.

Rajat ylittävä tiedoksianto on yksi keskeisin ja yleisin kansainvälisen oikeusavun muodoista.²¹ Kansainvälisiä liittymiä omaavissa oikeudenkäynneissä asiakirjoja voi olla tarpeen toimittaa ulkomaille, jos esimerkiksi vastaaja tai kutsuttava todistaja asuu ulkomailla. Rajat ylittävä tiedoksianto voi tulla kysymykseen myös tilanteissa, joissa asia ei ole vielä vireillä suomalaisessa tuomioistuimessa, kuten testamentin tiedoksianto. Rajat ylittävien tiedoksiantojen sekä kansainvälisiä liittymiä sisältävien tuomioistuinasioiden määrä on ollut kasvussa maailman kansainvälistyessä globalisaatiokehityksen myötä.²²

Valtioiden suvereniteettiperiaatteen mukaan jokaisella valtiolla ja sen viranomaisilla on toimivalta ja mahdollisuus suorittaa prosessitoimia vain omalla alueellaan. Tämä luo yleisen pohjan kansainväliselle yhteistyölle. Kansainvälinen yhteistyö eri valtioiden välillä mahdollistaa prosessitoimien suorittamisen vieraassa valtiossa ja toimii näin kansainvälisen oikeusavun perustana.²³ Monet valtiot antavat oikeusapua ulkomaisille oikeusviranomaisille ilman kansainvälisestä sopimuksesta johtuvaa velvollisuutta. Tällainen sopimukseton vapaaehtoinen oikeusapu perustuu kansainvälisen kohteliaisuuden periaatteelle (*comitas gentium, comity*), joka on samalla koko kansainvälisen yhteistyön pohja. Valtioilla ei kuitenkaan ole kansainvälisen oikeuden mukaan velvollisuutta antaa oikeusapua, ellei mikään sopimus siihen velvoita.²⁴

Nykyisin kansainvälisen oikeusavun pyytäminen ja antaminen yleensä perustuvat kansainvälisiin instrumentteihin. Kansainvälisten sopimusten teko pohjautuu kansainvälisen kohteliaisuuden periaatteelle. Kansainväliset sopimukset voidaan nähdä siten *comity* -periaatteen ilmentymänä.²⁵ Tunnetuimmat kansainvälistä oikeusapua koskevat kansainväliset sopimukset ovat syntyneet Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa. Ne ovat sittemmin toimineet esikuvina myös EU:n sääntelylle ja paikallisille sopimusjärjestelyille.²⁶ Kansainväliset sopimusjärjestelyt ovat usein päällekkäisiä, ja valtio voi olla samanaikaisesti useamman sopimusjärjestelyn ja EU-lainsäädännön piirissä.

²¹ Koulu 2017b, s. 1115-1116.

²² McClean 2012, s. 1-2, HE 217/2014 vp s. 20 ja LaVM 21/2014 vp, s. 2.

²³ Frände – Linna 2021, s. 743, Norros 2015, s. 140, Norros 2011, s. 51 ja McCelan 2012, s. 2.

²⁴ Norros 2011, s. 52. Koulu 2017a, s. 694. Common law -maissa sopimuksettomaan oikeusapuun on suhtauduttu myönteisemmin kuin Manner-Euroopan civil law -maissa. Pohjoismaissa kansainväliset sopimukset on saatettu voimaan laajennettuina, eikä voimassa oleva sopimus ole oikeusavun antamisen ehtona. Myös Suomessa annetaan käytännössä oikeusapua kaikille valtioille, jos Suomen oikeusjärjestys sen sallii.

²⁵ Abdollahi 2015, s 2-8 ja Ben Ezer – Bendor 2003, s. 3.

²⁶ Koulu 2017a, s. 693-694.

Kansainvälinen oikeusapu on käytännössä järjestettävissä kahden periaatteen pohjalta. Oikeusapupyynnön välittäminen voi tapahtua suoraan eri valtioiden paikallisten oikeusviranomaisten kesken tai valtioiden erikseen nimeämien keskusviranomaisten kautta. Suorassa oikeusavussa lähettävän valtion oikeusviranomaisen, käytännössä tuomioistuin, lähettää oikeusapupyynnön asiakirjojen tiedoksiannosta suoraan vastaanottavan valtion toimivaltaiselle oikeusviranomaiselle. Tiedoksiannon suorittamisen jälkeen todistus tiedoksiannosta palautetaan takaisin suoraan lähettävän valtion oikeusviranomaiselle. Tällainen eri valtioiden paikallisten oikeusviranomaisten välinen suora yhteydenpito on nopeaa ja yksinkertaista, etenkin, jos tuomioistuimilla on kokemusta ulkomaisten viranomaisten kanssa asioinnista. *Koulun* mukaan suora oikeusapu toimii käytännössä parhaiten samankaltaisten oikeuskulttuurien välillä.²⁷

Laajoissa yleissopimuksissa on usein mukana valtioita eri oikeuskulttuureista, minkä vuoksi keskusviranomaisjärjestelmää on pidetty järkevänä. Näin ollen kussakin valtiossa on yksi keskusviranomaisen, jolle oikeusapupyynnöt voidaan osoittaa, ja joiden kautta yhteydenpito tapahtuu keskitetysti.²⁸ Keskusviranomaisjärjestelmällä voidaan katsoa olevan etunsa ja haittansa. Keskusviranomaisiin on pystytty kokoamaan tarvittavaa asiantuntemusta, ja järjestelmällä on saavutettu työekonomisia hyötyjä ja tehokkuutta aikaisemmin hyödynnettyyn diplomaattiseen tiehen verraten. Keskusviranomaisjärjestelmässä informaation välittäminen on usein hitaampaa ja antaa mahdollisuuden byrokratialle.²⁹

2.2 Sovellettavat oikeussäännökset

McCLean esittelee oikeuskirjallisuudessa kolmijaottelun rajat ylittävän tiedoksiannon toteuttamiseksi. Menettely on *McCLeanin* näkemyksen mukaan selvyyden vuoksi tarpeen jaotella kolmeen toisiinsa läheisesti liittyvään osatekijään, jotka ovat: 1) aloite rajat ylittävälle tiedoksiantopyynnölle lähettävässä valtiossa, 2) tiedoksiantokanavat ja 3) todellinen tiedoksiantotapa.³⁰ Tällä kolmijaottelulla on tarkoitus myös selvittää sovellettavia oikeussäännöksiä edellä mainittujen osien mukaisesti; lähettävän valtion kansallinen

²⁷ Koulun 2017, s. 695.

²⁸ McClean 2012, s. 35-36, 52 ja Norros 2015, s. 140. Aikaisemmin, ennen keskusviranomaisjärjestelmää, oikeusapupyynnöt lähetettiin diplomaattiteitse, joka koettiin nykyistä ratkaisua hitaammaksi ja monimutkaisemmaksi.

²⁹ Koulun 2017, s. 695

³⁰ McClean 2012, s. 25-26.

lainsäädäntö, kansainvälisen instrumentin autonominen tulkinta sekä vastaanottavan valtion kansallinen lainsäädäntö.

Kansainvälisessä oikeusavussa lähtökohtana on kansainvälisen prosessioikeuden johtava periaate, *lex fori* -periaate. *Lex fori* -periaatteen soveltaminen perustuu sen tarkoituksenmukaisuuteen, sillä jokainen kansallinen prosessilainsäädäntö muodostaa oman suljetun toiminnallisen kokonaisuutensa. *Koulun* mukaan vieraan valtion prosessilainsäädännön osittainen soveltaminen pirstouttaisi kansallista järjestelmää.³¹ *Lex fori* -periaatteen mukaisesti lähettävä valtio soveltaa kansallista lainsäädäntöään rajat ylittävän tiedoksiannon tarpeen arvioinnissa.

McCleainin kolmijaottelun mukaan toisena rajat ylittävän tiedoksiannon osatekijänä on tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettäminen (*transmission*) vieraaseen valtioon.³² Vieraaseen valtioon lähetettävät asiakirjat muodostavat oikeudenkäynnissä rajat ylittävän elementin, jonka lähettämiseksi vieraaseen valtioon tulkitaan sovellettavaksi tulevaa kansainvälistä instrumenttia autonomisesti. Kansallista lainsäädäntöä tulkitaan sovellettavaa kansainvälistä instrumenttia täydentävästi.

Toisena pääsääntönä *lex fori* -periaatteen lisäksi kansainvälisessä oikeusavussa on *locus regit actum* -periaate, jonka mukaan vastaanottava valtio noudattaa tiedoksiantomenettelyssä oikeusapua antaessaan omaa kansallista prosessilainsäädäntöään. *Locus regit actum* -periaatteen mukaan paikka määrää toiminnan. Sen mukaan ulkomailla tehty prosessitoimi katsotaan päteväksi, mikäli se täyttää kyseisen vieraan valtion prosessilainsäädännön vaatimukset.³³ Lähettävän valtion tehtäväksi jää ratkaista oman prosessilainsäädäntönsä mukaan, onko ulkomailla suoritettu prosessitoimi ollut pätevä.

³¹ Koulun 2003, s. 35.

³² McClean 2012, s. 25-26.

³³ McClean 2012, s. 24, Norros 2010, s. 51-52 ja Koulun 2017a, s. 695.

2.3 Rajat ylittävää tiedoksiantoa koskeva kansallinen lainsäädäntö

2.3.1 Siviilioikeusapulaki

Kansainvälisestä oikeusavusta oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannossa siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa säädetään laissa kansainvälisestä oikeusavusta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (426/2015, siviilioikeusapulaki). Kyseessä on soveltamisaltaan toissijainen yleislaki. Siviilioikeusapulain 1 §:n 3 momentin mukaan lakia sovelletaan, jollei muusta laista, Euroopan unionin lainsäädännöstä tai Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu. Siviilioikeusapulakia sovelletaan myös täydentävästi silloin, kun ensisijaisesti sovelletaan kansainvälistä instrumenttia.³⁴ Siviilioikeusapulain tarkoituksena on kansallisen lainsäädännön selventäminen ja johdonmukaistaminen siten, että se täydentää ja tukee kansainvälisten instrumenttien soveltamista. Siviilioikeusapulakia sovelletaan siis viime kädessä, kun muuta sovellettavaa kansainvälistä instrumenttia tai lainsäädäntöä ei ole tai näissä ei ole säädetty siviilioikeusapulain soveltamisalaan liittyvästä yksityiskohdasta. Muissa tapauksissa valtioiden välisissä suhteissa ja prosessitoimissa noudatetaan sitä järjestelmää, johon juuri kyseisen valtion kanssa on sitouduttu.³⁵

Ennen uutta vuoden 2015 siviilioikeusapulakia Suomen kansallinen lainsäädäntö koskien kansainvälistä oikeusapua siviiliasioissa oli pääosin valmisteltu 1920 -luvulla. Siviilioikeusapulain uudistamisen taustalla oli globalisaation ja kansainvälisiä liittymiä sisältävien oikeudenkäyntien lisääntymisen myötä kasvanut normien käyttötarve, johon vanha lainsäädäntö ei enää pystynyt vastaamaan. Kansainvälisiä instrumentteja oli uudistettu ja niitä oli tullut lisää, minkä vuoksi puutteellinen ja vaikeasti hallittava säädöskokonaisuus uudistettiin. Myös oikeusavun muotovaatimuksia kevennettiin vastaamaan nykyaikaista viestintäteknikkaa.³⁶

Siviilioikeusapulakia sovelletaan siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa, jotka tulee käsitteinä tulkita laajasti. Laaja tulkinta vastaa EU-lainsäädäntöä sekä Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia. Siviilioikeusapulain soveltamisalaan kuuluu kaikki yksityisoikeudelliset asiat, mukaan lukien myös perhe- ja perintöoikeudelliset asiat, joita

³⁴ HE 216/2014 vp, s. 1 ja Frände – Linna 2021, s. 748.

³⁵ HE 216/2014 vp, s. 20-22 ja 26, LaVM 21/2014, s. 1-2 ja OML 24/2013, s. 13 ja 50.

³⁶ HE 216/2014 vp, s. 19-20.

käsitellään tuomioistuimessa riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyssä, hakemusasioihin sovellettavassa menettelyssä tai rikosprosessin yhteydessä. Siviilioikeusapulaki sisältää pääosin säännöksiä edellytyksistä, menettelytavoista sekä toimivaltaisista viranomaisista oikeusavun antamiseksi ulkomailta tulevan oikeusapupyynnön perusteella. Tarkoituksena on, että ulkomailta tuleva oikeusapupyynnö pyritään täyttämään joustavasti, vaikka kyseinen toimenpide poikkeaisi osittain tai kokonaan suomalaisessa siviiliprosessissa noudatettavista periaatteista (siviilioikeusapulaki 8 §:n 1 mom.).³⁷

Suomesta ulkomaille lähetettävästä oikeusapupyynnöstä oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantamiseksi säännellään siviilioikeusapulain 18 §:ssä ja 19 §:ssä, jotka ovat tutkielman rajauksen kannalta huomioitavia. Siviilioikeusapulain 18 §:n mukaan, jos oikeudenkäyntiasiakirja on annettava tiedoksi ulkomailta, tuomioistuin tekee tiedoksianto koskevan pyynnön ulkomaan viranomaiselle. Muun asiakirjan tiedoksianto koskevan pyynnön tekee vaadittaessa käräjäoikeus. Siviilioikeusapulain 18 § ei lain esitöiden mukaan estä sitä, että asiakirjan tiedoksianto tarvitseva henkilö antaisi tiedoksianto koskevan toimeksiannon suoraan vastaanottavan valtion tiedoksiannoista vastaavalle taholle. Edellytyksenä kuitenkin on, että tämä on vieraan valtion lain mukaan sallittua.³⁸

Siviilioikeusapulain 19 §:n 1 momentin mukaan oikeusapupyynnö on laadittava sen viranomaisen hyväksymällä kielellä, jolta oikeusapua pyydetään. Tiedoksiantopyyntöön on liitettävä tiedoksiannettavat asiakirjat. Pyynnöstä on käytävä ilmi asiakirjan antanut viranomainen, tarpeelliset tiedot asianosaisista, vastaanottajan osoite ja tiedoksiannettavan asiakirjan laatu. Lisäksi pyynnöstä on käytävä ilmi, mitä erityistä menettelyä tiedoksiantossa mahdollisesti halutaan noudatettavaksi. Siviilioikeusapulain 19 §:n 2 momentin mukaan oikeusapupyynnöön liitetyt asiakirjat on tarvittaessa käännettävä pyynnön vastaanottavan valtion hyväksymälle kielelle. Tuomioistuin vastaa itse tuottamiensa asiakirjojen kääntämisestä ja muiden asiakirjojen kääntämisestä vastaa asianosainen itse. Kansainväliset instrumentit usein sääntelevät oikeusapupyynnön sisältö- ja muotovaatimuksesta sekä yhteydenpitojärjestyksestä, joihin nähden siviilioikeusapulakia sovelletaan toissijaisesti ja täydentävästi.

³⁷ HE 216/2014 vp, s. 21-22 ja OMML 24/2013, s. 55. Kieltäytyminen on mahdollista vain silloin, kun menettelyä ei voida pitää hyväksyttävänä Suomen oikeudenkäyntimenettelyä koskevien peruseriaatteiden mukaan.

³⁸ HE 216/2014 vp, s. 33-34 ja OMML 24/2013, s. 65.

2.3.2 Oikeudenkäymiskaari

Suomen prosessilainsäädännössä tiedoksiantoa siviiliasian oikeudenkäynnissä koskevat säännökset on pääosin koottu OK 11 lukuun. OK 11 luvun 8 §:n mukaan, jos vastaanottaja oleskelee ulkomailla ja hänen osoitteensa on tiedossa, eikä tiedoksiantoa ole uskottu asianosaisen huolehdittavaksi, tuomioistuimen tulee huolehtia tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettämisestä siten kuin siitä on erikseen säädetty tai asianomaisen vieraan valtion kanssa sovittu. OK 11 luvun säännökset viittaavat näin ollen siviilioikeusapulakiin ja kansainvälisiin instrumentteihin, joihin nähden OK:n säännöksiä sovelletaan täydentävästi.

Lain esitöissä on otettu kantaa siihen, milloin tiedoksiannon vastaanottajan katsotaan OK 11 luvun 8 §:n mukaisesti oleskelevan ulkomailla. Oleskelulla ei tarkoiteta tässä yhteydessä aivan lyhytaikaista oleskelua, mutta edellytyksenä ei myöskään ole pysyväluontoinen oleskelu ulkomailla. Kyseessä voi olla esimerkiksi useamman viikon tai kuukauden ulkomaanmatka. Tiedoksiantopyynnön tekemiseksi on riittävää, että tiedossa on se osoite, jossa tiedoksiannon vastaanottaja tiedoksiantohetkellä oleskelee. OK 11 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuimen on myös ilmoitettava se päivä, jona tiedoksianto on viimeistään toimitettava, tai jona todistus tiedoksiannon vastaanottamisesta on viimeistään palautettava tuomioistuimelle. Tarkoituksena on turvata ulkomailla oleskelevalle vastaanottajalle riittävän pitkä aika valmistautua asian käsittelyyn.³⁹

Tutkielman kontekstissa tarkasteltavaksi tulevat erityisesti myös OK 11 luvun kuulutus-tiedoksiantoa (OK 11 luvun 9 § ja 10 §) sekä tiedoksiannossa tapahtuneen virheen seurauksia koskevat (OK 11 luvun 18 §) säännökset, joita käsitellään tarkemmin neljännessä ja viidennessä luvuissa. Lisäksi tutkielman edetessä tarkastellaan OK 5 luvun 2 §:ssä säädettyä kantajan vastuuta ulkomailla oleskelevan vastapuolen osoitteen selvittämiseksi sekä OK 5 ja 12 luvuissa säädettyjä vastaajan poissaolon tai muun vastaavan laiminlyönnin seurauksia.

³⁹ HE 16/1990 vp, s. 16.

2.4 Kansainväliset sopimusjärjestelyt

2.4.1 EU:n tiedoksiantoasetus

EU-valtioiden välillä asiakirjojen tiedoksiintoon sovelletaan siviiliasioissa oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa annettua asetusta (1393/2007, EU:n tiedoksiantoasetus, EU-TAA).⁴⁰ Tämä EU:n tiedoksiantoasetus tuli voimaan 13.11.2008, ja sillä on korvattu aiempi vuoden 2000 tiedoksiantoasetus. Asetuksessa on säilytetty vanhan asetuksen periaatteet, mutta siinä on korjattu käytännössä havaittuja epäkohtia, kuten asetuksen erilaista soveltamista jäsenvaltioissa.⁴¹

EU:n tiedoksiantoasetuksen asetusmuoto on nähty eduksi yhteisen tulkinnan takaamiseksi. EU:n tiedoksiantoasetus mahdollistaa jäsenmaiden oikeusviranomaisten suoran yhteydenpidon ja sisältää määräaikoja tiedoksiantomenettelyn nopeuttamiseksi. Asetuksen 7 artiklan mukaan tiedoksianto on toimitettava viipymättä, viimeistään kuukauden kuluessa. Asetuksen soveltaminen on käytännössä nopeuttanut asiakirjojen lähettämistä, mutta asetuksen asettamissa määräajoissa pysyminen on kuitenkin tunnistettu jatkuvaksi ongelmaksi.⁴²

EU:n tiedoksiantoasetuksen soveltamisen edellytyksenä on, että asiakirjojen vastaanottajan osoite on tiedossa (EU-TAA 1 art. 2 kohta). Osoitteella ei asetuksessa viitata henkilön asuinpaikkaan tai kotipaikkaan.⁴³ Jäsenvaltioiden välillä on suppea selvitysvelvollisuus, joka koskee selittävän muistion mukaan vähäisiä epätarkkuuksia osoitteessa.⁴⁴ EU:n tiedoksiantoasetusta sovelletaan siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. Termiä ei ole määritelty asetuksessa, vaan käsite määräytyy autonomisesti, ja se tulisi ymmärtää laajasti. EU:n tiedoksiantoasetus ei ota kantaa siihen, milloin asiakirjoja tulee tiedoksiantaa ulkomailla, vaan tähän kysymykseen sovelletaan kansallista lainsäädäntöä *lex fori* -periaatteen mukaisesti. EU:n tiedoksiantoasetuksella pyritään edistämään rajat ylittävää asiakirjojen lähettämistä, ja asetusta sovelletaan myös ulkoprosessuaalisten asiakirjojen tiedoksiintoon.

⁴⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1393/2007 oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa ('asiakirjojen tiedoksianto') ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 1348/2000 kumoamisesta.

⁴¹ SEC (2004) 1145. Ks. myös Koulu 2017b, s. 1118.

⁴² SWD(2018) 287, s. 19.

⁴³ Hat'apka 2016, s. 599.

⁴⁴ Selittävä muistio.

EU:n tiedoksiantoasetuksessa asiakirjojen tiedoksianto perustuu suoraan yhteydenpitoon paikallisten viranomaisten välillä keskusviranomaisjärjestelmän sijaan. Jokainen jäsenvaltio on nimennyt omat lähettävät ja vastaanottavat viranomaiset, jotka löytyvät Euroopan oikeusportaalin siviilioikeudellisesta atlasta. Keskusviranomaisista ei kuitenkaan ole kokonaan luovuttu, vaan jokaisen jäsenvaltion nimittämällä keskusyksiköllä on valvova tehtävä.⁴⁵ EU:n tiedoksiantoasetuksen 3 artiklan mukaan keskusyksikkö toimittaa tietoja lähettävälle viranomaiselle ja etsii ratkaisuja havaittuihin ongelmakohtiin.

Asiakirjojen lähetys on mahdollista suoraan postitse toisessa EU:n jäsenvaltiossa asuvalle henkilölle vastaanottotodistusta tai vastaavaa käyttäen (postitiedoksianto, EU-TAA 14 art.). Lähettävä viranomainen voi toimittaa tiedoksiannettavat asiakirjat myös toisen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle tiedoksi annettavaksi (EU-TAA 4 art.). Poikkeuksellisissa olosuhteissa asiakirjojen tiedoksianto voidaan toteuttaa diplomaattisia edustajia tai konsuliviranomaisia käyttäen, ellei jäsenvaltio ole sitä vastustanut (EU-TAA 12 ja 13 art.). Asetus mahdollistaa myös oikeudenkäynnin asianosaisten eli yksityishenkilöiden suoran toiminnan. Henkilö, jonka etua oikeudenkäynti koskee, voi toimituttaa asiakirjojen tiedoksiannon vastaanottavan valtion viranomaisten tai muiden toimivaltaisten henkilöiden välityksellä. Edellytyksenä on, että tällainen suora tiedoksianto sallitaan kyseisen jäsenvaltion lainsäädännössä (EU-TAA 15 art.). Tiedoksiantoasetus on suoraan sovellettavaa oikeutta ja sisältää myös yksityiskohtaisia säännöksiä muun muassa asiakirjojen kieli- ja käännösvaatimuksista.

EU:ssa yhteistyö tapahtuu unionin toimielinten ja erilaisten verkostojen kautta. EU:n ylikansallisen luonteen vuoksi sääntely on tehokasta ja yhtenäistä. Velvoitteiden noudattamista voidaan valvoa tehokkaasti, ja säännösten ylintä tulkintavaltaa käyttää Euroopan unionin tuomioistuin (EUT).

EU:n tiedoksiantoasetuksesta on tullut 25.11.2020 voimaan uudelleen laadittu asetusta (2020/1784).⁴⁶ Uutta asetusta sovelletaan 1 heinäkuuta 2022 alkaen. Asetuksella pyritään nykyaikaistamaan rajat ylittävää viranomaisten välistä yhteistyötä, nopeuttaa

⁴⁵ Suomessa lähetettäväksi viranomaisiksi on nimetty käräjäoikeudet, hovioikeudet, korkein oikeus ja oikeusministeriö ja keskusyksiköksi oikeusministeriö. Euroopan siviilioikeudellinen atlas: https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents-373-fi.do

⁴⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2020/1784, oikeudenkäynti- ja muiden kuin oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa.

tiedoksiantomenettelyä ja helpottaa kansalaisten oikeussuojan saatavuutta nykyaikaista teknologiaa hyödyntäen. Tärkeimpiä uudistuksia asetuksessa ovat tietotekniikan käyttöönotto tiedoksiantopyyntöjä välitettäessä, suoran sähköisen tiedoksiannon mahdollistaminen ja vastaanottajan osoitteen selvittämisessä avustaminen. Tämän uudelleen laaditun asetuksen uudistuksia käsitellään tarkemmin tutkielman edetessä.

2.4.2 Haagin tiedoksiantosopimus

Haagin kansainvälinen yksityisoikeuden konferenssi on kansainvälinen järjestö, jonka tarkoituksena on rajat ylittävän yhteistyön edistäminen siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa. Haagin konferenssin varsinaiset istunnot pidetään joka neljäs vuosi. Oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa ulkomailla siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa koskeva yleissopimus⁴⁷ (Haagin tiedoksiantosopimus) hyväksyttiin Haagin konferenssin kymmenennessä istunnossa 28. lokakuuta 1964.

Haagin tiedoksiantosopimus on avoin sopimus, ja sen 28 artiklan mukaan mikä tahansa valtio voi liittyä yleissopimukseen, vaikka kyseinen valtio ei olisi ollut edustettuna Haagin konferenssin kymmenennessä istunnossa. Tällä hetkellä Haagin tiedoksiantosopimuksessa on mukana 78 sopimusvaltiota, joihin kuuluvat lähes kaikki Euroopan valtiot ja monet Euroopan ulkopuoliset maat.⁴⁸ Suomi liittyi Haagin tiedoksiantosopimukseen vuonna 1969, ja sopimus on saatettu voimaan valtionneuvoston asetuksella (51/1969).⁴⁹

Haagin tiedoksiantosopimus tulee sovellettavaksi 1 artiklan mukaan kahden sopimusvaltion välillä tapahtuvaan oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoon siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa. Tiedoksiantosopimuksessa ei määritellä, milloin tiedoksiannon toimittaminen toisessa sopimusvaltiossa on tarpeen, eikä sitä, mitkä asiakirjat ovat tiedoksiannettavia. Näiden osalta Haagin tiedoksiantosopimus ei ole luonteeltaan pakottava (*non-mandatory character*).⁵⁰ Tiedoksiantosopimus ei sisällä aineellisoikeudellisia sääntöjä tiedoksiantoprosessille vastaanottavassa valtiossa. Siinä ei siten määritellä tiedoksiantomenettelyn ehtoja tai muodollisuutta. Haagin tiedoksiantosopimuksen

⁴⁷ SopS 51/1969.

⁴⁸ Lista sopimusvaltioista <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>

⁴⁹ Asetus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiantoa ulkomailla siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta.

⁵⁰ Handbook 2016, s. 13-15, Norros 2010, s. 111-113, McClean 2012, s. 32-33.

fokus on tiedoksiannettavien asiakirjojen välittämisessä (*transmission*) yhdestä sopimusvaltiosta toiseen.⁵¹

Haagin tiedoksiantosopimusta sovelletaan siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa, joita ei ole tarkemmin yksilöity sopimuksessa. Vuoden 1989 erityiskomissio katsoi, että termejä tulisi tulkita laajasti ja autonomisesti soveltamatta yksinomaisesti vastaanottavan tai lähettävän valtion lainsäädäntöä.⁵²

Samoin kuin EU:n tiedoksiantoasetuksen, myös Haagin tiedoksiantosopimuksen soveltamisen edellytyksenä on sen 1 artiklan mukaan, että asiakirjojen vastaanottajan osoite on tiedossa. Tiedoksiantosopimus ei suoraan velvoita vastaanottavaa valtiota avustamaan vastaanottajan olinpaikan selvittämisessä. Ennen tiedoksiantopyynnön hylkäämistä sillä perusteella, että vastaanottajan olinpaikka ei ole tiedossa, keskusviranomaiset voivat kuitenkin tehdä yhteistyötä vastaanottajan paikantamiseksi. Vuoden 2014 erityiskomissio on todennut, että useat sopimusvaltiot ovat vastaanottajavaltiona tarjonneet apua tilanteissa, joissa vastaanottajan osoite on ollut virheellinen tai ei tiedossa. Erityiskomissio on kehoittanut sopimusvaltioita tarjoamaan toisilleen avustusta tällaisessa tilanteessa, vaikka sopimus ei siihen suoraan velvoita.⁵³

Haagin tiedoksiantosopimuksen 2 artiklan mukaan jokaisen sopimusvaltion tulee nimetä keskusviranomainen, jonka päätehtävänä on vastaanottaa ulkomailta tulevia tiedoksiantopyyntöjä, tarkastaa niiden muotovaatimusten täyttyminen ja toimittaa ne toimivaltaiselle viranomaiselle.⁵⁴ Samalla keskusviranomainen seuraa ja tilastoi oikeusapupyynnöiden toteuttamista. Keskusviranomaiselle suositellaan aktiivista roolia. Tällöin keskusviranomaisen on mahdollista edistää tiedoksiantosopimuksen yhtenäistä tulkintaa esimerkiksi tarjoamalla ohjeistusta ja koulutuksia kotimaan tuomioistuimille sekä osallistumalla kansainväliseen yhteistyöhön.⁵⁵ Suomessa keskusviranomaisena toimii oikeusministeriö. Ennen vuoden 1965 Haagin tiedoksiantosopimusta oikeusapupyynnöt lähetettiin diplomaattiteitse, jota on kritisoitu aikaa vieväksi ja monimutkaiseksi. Kansainvälisessä

⁵¹ Handbook 2016, s. 22-23.

⁵² SC 1989, s.12 ja Handbook 2016, s. 25-26.

⁵³ SC 2014, s. 4.

⁵⁴ Norros 2015, s. 140.

⁵⁵ Norros 2012, s. 58-60 ja 158-166 ja Norros 2015, s. 140.

yhteistyössä on pidetty järkevänä ratkaisuna, että kussakin valtiossa on yksi keskusviranomainen, jolle oikeusapupyynnöt voidaan osoittaa.⁵⁶

Aikaisemmin tiedoksiantopyynnot toimitettiin suomalaisista tuomioistuimista Suomen oikeusministeriölle, joka välitti ne eteenpäin vastaanottavan valtion keskusviranomaiselle. Kesällä 2019 toimintatapaa muutettiin siten, että tiedoksiantopyynnot lähetetään nykyään tuomioistuimista suoraan vastaanottavan valtion keskusviranomaiselle menettelyn nopeuttamiseksi ja yksinkertaistamiseksi.⁵⁷

Vaihtoehtoisiksi lähetystavoiksi keskusviranomaisen kautta lähetettäville pyynnöille Haagin tiedoksiantosopimuksessa luetellaan seuraavat:

1. asiakirjojen tiedoksiantaminen suoraan diplomaatti- tai konsuliedustajien välityksellä (8 art. ja 9 art.)
2. asiakirjojen postittaminen suoraan ulkomailla oleville henkilöille, postitiedoksianto (10(a) art.)
3. asiakirjojen alkuperävaltion virkamiesten tai muiden toimivaltaisten henkilöiden toimittama tiedoksianto suoraan asiakirjan alkuperävaltion ja vastaanottajavaltion virkamiesten ja muiden toimivaltaisten henkilöiden välityksellä (10(b) art.)
4. henkilön, jonka etua oikeudenkäynti koskee, toimituttama tiedoksianto suoraan vastaanottajavaltion virkamiesten tai muiden toimivaltaisten henkilöiden välityksellä, suora tiedoksianto (10(c) art.).

Mikäli asiakirja on annettava tiedoksi Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaisesti, on sopimus edellä mainittujen tiedoksiantokanavien osalta eksklusiivinen (*exclusive character*).⁵⁸ Eksklusiivisesta luonteesta huolimatta tiedoksiantosopimuksessa on otettu huomioon sopimusvaltioiden voimassa olevat ja mahdolliset tulevaisuuden kahden- tai monenväliset sopimukset, jotka sisältävät päällekkäisiä säännöksiä tiedoksiannosta ulkomaille. Haagin tiedoksiantosopimus ei estä kahta tai useampaa sopimusvaltiota sopimasta muiden kuin edellä mainittujen lähetystapojen käyttämisestä oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiantamiseksi eikä se rajoita sellaisia sopimuksia (11 art. ja 25 art.).

⁵⁶ McClean 2012, s. 35-36, 53, Norros 2015, s. 140 ja Norros 2010, s. 58.

⁵⁷ Hallinnonalan intranet.

⁵⁸ Handbook 2016, 21-22.

Sopimusvaltioilla on mahdollisuus tehdä sopimuksen soveltamista koskevia varauksia (*reservation*) tai selityksiä (*declaration*).⁵⁹ Varauksien tarkoitus on poistaa tai muuttaa joidenkin sopimuskohtien oikeudelliset vaikutukset suhteessa varauksen tehneeseen sopimusvaltioon. Tämän vuoksi vastaanottavan valtion sopimukseen tehdyt varaukset on tarkastettava etukäteen, sillä niiden noudattamisella on suoraan vaikutus myös suoritettujen tiedoksiannon pätevyys.

Haagin konferenssissa jäsenvaltioiden heterogeenisuuden lisäksi yleissopimukset eivät lähtökohtaisesti ole samansisältöisenä sovellettavia kaikissa sopimusvaltioissa mahdollisten varauksien vuoksi. Haagin konferenssin yleissopimusten tulkinta- ja soveltamisongelmiin on laadittu *soft law* -säännöstöä. Pysyvä toimisto tarjoaa teknistä apua yleissopimusten soveltamiseen erilaisten kirjallisten julkaisujen muodossa. Yleissopimusten soveltamiseen ja tulkintaan liittyviä asioita käsitellään erityiskomissioissa, joista julkaistaan erityiskomission antamia suosituksia ja päätelmiä.⁶⁰

2.4.3 Pohjoismainen oikeusapusopimus

Suomi, Ruotsi, Norja, Islanti ja Tanska ovat solmineet vuonna 1975 pohjoismaiden kesken sovellettavan sopimuksen oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa⁶¹ (pohjoismainen oikeusapusopimus). Sopimus on saatettu Suomessa voimaan asetuksella 469/1975.⁶² Sopimusta sovelletaan edelleen pohjoismaiden kesken, myös Ruotsiin ja Tanskaan, vaikka EU:n tiedoksiantoasetuksella on kuitenkin etusija jäsenmaiden välillä. Tarkemmat säännökset sopimuksen soveltamisesta on annettu asetuksessa pohjoismaiden keskeisestä oikeusavusta ja tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa (470/75).

Pohjoismainen oikeusapusopimus ei sisällä määräyksiä, jotka nimenomaan velvoittaisivat osapuolia antamaan toisilleen oikeusapua. Käytännössä tämä ei kuitenkaan ole aiheuttanut ongelmia, vaan oikeusapua annetaan pohjoismaiden välillä sitä pyydettyä.⁶³

⁵⁹ Lista sopimusvaltioiden varauksista ja ilmoituksista <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17>.

⁶⁰ Leinonen 2001, s. 647-654 ja Karjalainen 2018, s. 816-818.

⁶¹ SopS 26/1975.

⁶² Asetus Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken oikeusavusta tiedoksiannon toimittamisessa ja todistelussa tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta.

⁶³ Koulou 2003, s. 174.

Kuten EU:n tiedoksiantoasetus, myös pohjoismainen oikeusapusopimus perustuu suoraan yhteydenpitoon sopimusmaiden paikallisten viranomaisten välillä (pohjoismaisen oikeusapusopimuksen 1 art.). Suoran yhteydenpidon lisäksi sopimus sisältää säännöksiä kielivaatimuksista (pohjoismaisen oikeusapusopimuksen 2-3 art.) ja oikeusavun kustannuksista (pohjoismaisen oikeusapusopimuksen 4 art.).

Tiedoksiantopyyntöä ei lähtökohtaisesti voida lähettää vastaanottavan valtion viranomaiselle, jos vastaanottajan osoite ei ole selvillä, eikä vastaanottajan osoitteen selvittämistä voida kokonaan siirtää vastaanottajavaltion vastuulle. Tästä lähtökohdasta poiketen tiedoksiantopyynnön voi lähettää toisen pohjoismaan keskusviranomaiselle, Suomessa oikeusministeriölle, vaikka vastaanottajan osoite ei ole pyyntöä lähettävän viranomaisen tiedossa. Tähän liittyen korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2001:46 katsonut, että haasteen tiedoksiantoa ei saanut toimittaa kuuluttamalla vain siksi, että tiedoksianto postitse Ruotsiin oli epäonnistunut. Korkein oikeus perusteli ratkaisua sillä, että tiedoksiantopyyntö voitiin lähettää pohjoismaisen oikeusapusopimuksen 4 §:n 2 momentin mukaan toisen pohjoismaan keskusviranomaiselle, vaikka vastaanottajan osoite ei ollut tiedossa.

Pohjoismaissa lähtökohdat tiiviille ja tulokselliselle yhteistyölle ovat poikkeuksellisen hyvät samankaltaisen oikeusjärjestelmän ja arvomaailman vuoksi. Pohjoismaiden verrat melko yhtenäiset oikeuden systematiikka ja lainvalmistelukulttuuri mahdollistavat osapuolten näkökulmista selkeät sopimustekstit. Nykyään pohjoismaisen yhteistyön voidaan sanoa painottuvat enemmän tehokkaaseen koordinointiin sopimusvelvoitteiden täytäntöönpanossa.⁶⁴

2.4.4 Suomen ja Venäjän kahdenvälinen oikeusapusopimus

Suomen ja Venäjän välillä on edelleen voimassa kahdenvälinen oikeussuojaa ja oikeusapua siviili-, perhe- ja rikosasioissa koskeva sopimus⁶⁵ (Suomen ja Venäjän kahdenvälinen oikeusapusopimus). Sopimus on tehty vuonna 1978 Neuvostoliiton kanssa, mutta sen hajottua on sovittu, että sopimus pätee myös suhteessa Venäjään. Oikeusapua koskevien määräysten (1-20 art.) lisäksi sopimus käsittää siviili-, perhe- ja jäämistöoikeuteen liittyviä lainvalintaa sekä tuomioiden tunnustamista koskevia määräyksiä (21-25 art.) sekä

⁶⁴ Leinonen 2001, s. 646-647.

⁶⁵ SopS 47-48/1980.

rikosoikeuteen liittyviä erityismääräyksiä (26-28 art.). Suomen ja Venäjän kahdenvälisestä oikeusapusopimuksesta on kirjoitettu suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa verrattain vähän, vaikka sopimuksella on kuitenkin suuri merkitys käytännön soveltamisen kannalta.⁶⁶

Sopimus pyrkii yleisesti määrittelemään sopimusvaltioiden kansalaisten oikeussuojan vähimmäistasosta, jonka turvaaminen on sopimusvaltioiden tavoitteena. Sopimus ei siten rajoita antamasta oikeusapua tai tunnustamasta saavutettuja oikeuksia muissakin kuin sopimuksessa määritellyissä tapauksissa.⁶⁷ Sopimuksen tarkoituksena on 1 artiklan mukaisesti se, että sopimuspuolten kansalaiset nauttivat toisen sopimuspuolen alueella samantyyppistä henkilöön ja omaisuuteen kohdistuvaa oikeussuojaa kuin oman valtion kansalaiset.

Asiakirjojen tiedoksiannosta säännellään Suomen ja Venäjän kahdenvälisen oikeusapusopimuksen 7 ja 8 artikloissa. Määräykset koskevat tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntämistä, tiedoksiannon määräaika ja sisältöä sekä tiedoksiantotodistusta siviili- ja rikosasioissa. Huomioitavaa on, että kahdenvälisessä oikeusapusopimuksessa asiakirjojen tiedoksiannolle on asetettu aikaraja (7 art.), jonka mukaan kutsut ja haasteet on toimitettava vastaanottavalle sopimuspuolelle vähintään 90 päivää ennen käsittelypäivää. Sopimuksen mukaan tiedoksiantopyynnöt lähetetään diplomaattista tietä eli ulkoministeriön välityksellä.⁶⁸ Vastaanottajavaltion viranomaisen noudattaa asiakirjojen tiedoksiannossa oman valtion prosessilainsäädäntöä tai lähettäjävaltion pyytämää menettelyä, jos se ei ole ristiriidassa vastaanottajavaltion lainsäädännön kanssa (6 art.).

2.4.5 Sopimusjärjestelyiden päällekkäisyydestä

Sopimusten rinnakkaiselo on tyypillistä oikeudelliselle yhteistyölle, ja valtio voi olla samanaikaisesti useamman sopimusjärjestelyn ja EU-lainsäädännön piirissä. Tästä havainnollistavana esimerkkinä voidaan mainita tiedoksiantopyynnön lähettäminen Ruotsiin. Suomen ja Ruotsin välillä voimassa olevia kansainvälisiä instrumentteja ovat pohjoismaisen oikeusapusopimus, EU:n tiedoksiantoasetus sekä Haagin tiedoksiantosopimus. *Norros* kuvaa väitöskirjassaan kansainvälistä oikeusapua koskevia sopimusjärjestelyitä

⁶⁶ Norros 2010, s. 296-300. Ks. myös Jokela 1980, s. 30-45.

⁶⁷ Jokela 1980, s. 32.

⁶⁸ HE 216/2014 vp, s. 16, Leppänen 2009, s. 25 ja Norros 2010, s. 297.

jokseenkin osuvasti termillä ”sopimuskaaos” (*convention chaos*).⁶⁹ Tämän vuoksi lienee perusteltua selvittää edellä käsiteltyjen kansainvälisten instrumenttien välistä suhdetta.

Haagin tiedoksiantosopimus, pohjoismainen oikeusapusopimus ja Suomen ja Venäjän kahdenvälinen oikeusapusopimus eivät sisällä etusijamääräyksiä, ja ovat siten sovellettavissa rinnakkain (*in parallel*). Nämä sopimukset jättävät sopimusvaltioiden aikaisemmat sopimukset voimaan ja sallivat uusien sopimusten tekemisen (esimerkiksi Haagin tiedoksiantosopimuksen 20 art.). Tällaisessa tilanteessa lähtökohtana on valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen⁷⁰ (Wienin yleissopimus) 30 artiklan soveltaminen. Wienin yleissopimuksen 30(3) artiklan mukaiseen ydinperiaatteeeseen, *lex posterior derogat lex priori* -periaatteeeseen, on olemassa myös poikkeuksia, joista yksi on oikeuskäytännössä katsottu selvittävän rinnakkain sovellettavien kansainvälistä oikeusapua koskevien sopimusten etusijajärjestystä.⁷¹

Sadat-Akhavi on käsitellyt oikeuskirjallisuudessa erilaisia metodeja sopimuskonfliktien ratkaisemiseksi. *Sadat-Akhavi* on esittänyt, että *lex posterior derogat lex priori* -periaatteesta poiketen, samaan tavoitteeseen pyrkivistä sopimuksista myöhemmin voimaan tulleen sopimuksen sijaan sovelletaan sitä, jonka avulla tavoite saavutetaan tehokkaimmin.⁷² Tätä tehokkaimman sopimuksen periaatetta (*principle of maximum effectiveness*) sovelletaan käytännössä rinnakkain sovellettavien samaan tavoitteeseen pyrkivien kansainvälistä oikeusapua koskevien sopimusten osalta.⁷³

Euroopan unionin mukaantulo tuo muutoksia edellä mainittuun sopimusten päällekkäisyyteen. EU:n tiedoksiantoasetuksen 20 artiklan mukaan EU:n tiedoksiantoasetuksella on etusija suhteessa jäsenvaltioiden tekemiin kahden- tai monenvälisiin sopimuksiin ja Haagin tiedoksiantosopimukseen. EU:n tiedoksiantoasetus ei kuitenkaan estä pitämässä voimassa tai tekemässä asetuksen mukaisia sopimuksia, joiden tavoitteena on nopeuttaa tai yksinkertaistaa asiakirjojen tiedoksiantamista. Tämän vuoksi tiedoksiantopyyntöä lähettävässä viranomaisten välityksellä Ruotsiin ja Tanskaan sovelletaan pohjoismaista oikeusapusopimusta, vaikka ne ovat EU-valtioita.⁷⁴ Pohjoismainen oikeusapusopimus on

⁶⁹ Norros 2010, s. 39 ja ks. myös Koulu 2017a, s. 694.

⁷⁰ SopS 33/1980.

⁷¹ Sadat-Akhavi 2003, s. 105-108.

⁷² Sadat-Akhavi 2003, s. 240-244.

⁷³ Sadat-Akhavi 2003, s. 168-170 ja 184-186. Ks. myös Norros 2010, s.317-324 ja Koulu 2017a, s. 694.

⁷⁴ HE 216/2014, s. 8 ja Hallinnonalan intra.

soveltamisalaltaan laajempi, sillä tiedoksiantopyyntö on mahdollista tehdä, vaikkei vastaanottajan osoite ole tiedossa.

Norros on käsitellyt väitöskirjassaan tarkemmin Haagin tiedoksiantosopimuksen ja Suomen ja Venäjän kahdenvälisen oikeusapusopimuksen välistä sopimuskonfliktia.⁷⁵ Wienin yleissopimuksen 31(3)(b) artiklan mukaan jokainen myöhempi valtiosopimusta sovellettaessa tehty käytäntö, joka osoittaa osapuolten välisen yhteisymmärryksen sopimuksen tulkinnasta, on otettava huomioon. Suomen ja Venäjän viranomaiset ovat yhteistyössä etsineet tähän sopimuskonfliktiin ratkaisua sen jälkeen, kun Venäjä liittyi Haagin tiedoksiantosopimukseen ja nimesi keskusviranomaisen vuonna 2004.⁷⁶

Suomen ja Venäjän välisten neuvotteluiden myötä yhteinen näkemys Haagin tiedoksiantosopimuksen etusijasta kahdenväliseen oikeusapusopimukseen nähden on saavutettu, ja se perustuu tehokkaimman sopimuksen periaatteelle.⁷⁷ Keskusviranomaisjärjestelmä on nopeampi kanava tiedoksiantopyyntöjen välittämiseksi kuin diplomaattiset tiet. Venäjä nimesi oman keskusviranomaisen vuonna 2004, jonka jälkeen kahdenvälisen oikeusapusopimuksen merkitys asiakirjojen tiedoksiannon osalta on vähentynyt. Nykyään kahdenvälistä oikeusapusopimusta sovelletaan asiakirjojen tiedoksiannossa Venäjän federaatiolle, presidentille, hallitukselle ja ulkoministeriölle.⁷⁸

3 ASIANMUKAISEN TIEDOKSIANNON MERKITYS ASIANOSAISILLE

3.1 Kuulemisperiaate

Prosessioikeuden muodostaviin oikeusnormeihin kuuluvat oikeusperiaatteet ovat oikeusjärjestelmään sisältyviä keskeisiä normatiivisia arvoja ja tavoitteita. Oikeudenkäyntiä koskevia prosessiperiaatteita voidaan ryhmitellä eri tavoin. Tutkimuksen kontekstissa tarkasteltavaksi tulevat prosessuaaliset arvo- ja tavoiteperiaatteet, jotka korostuvat rajat ylittävissä tiedoksiannoissa. Arvoperiaatteista tutkielmassa keskitytään erityisesti

⁷⁵ Norros 2010, s. 326-336.

⁷⁶ Norros 2010, s. 299-300. Venäjän federaation ulkoministeriö on neuvotteluissa ollut kahdenvälisen oikeusapusopimuksen soveltamisen kannalla, kun taas Venäjän federaation oikeusministeriö oli joustavampi. Suomi oli neuvotteluissa Haagin tiedoksiantosopimuksen soveltamisen kannalla.

⁷⁷ Norros 2010, s. 336-337 ja Norros 2007 s. 293 Ks. myös Marysheva 2007, s. 270-274 Venäjällä paremmat ehdot (*bolee l'gotelnye usloviia*) tarjoavalle sopimukselle on annettava etusija.

⁷⁸ Leppänen 2009, s. 25.

kuulemisperiaatteeseen vastaajan oikeutena ja oikeuksiin pääsyyn eli access to justice -periaatteeseen kantajan tai hakijan oikeutena.

Arvoperiaatteissa on kysymys oikeudenkäynnin menettelyllisen oikeudenmukaisuuden ja asianmukaisuuden turvaamisesta. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on taattu jokaiselle niin Suomen perustuslain (731/1999, PL) 21 §:ssä kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen⁷⁹ (EIS) 6 artiklassa sekä Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksen⁸⁰ (KP-Sopimus) 14 artiklassa. Kuulemisperiaate sekä access to justice -periaate ilmenevät PL 21 §:stä, jonka mukaan jokaisella on *oikeus saada asiansa käsitellyksi* asianmukaisesti ja *ilman aiheetonta viivästystä* lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa sekä käsittelyn julkisuus ja *oikeus tulla kuulluksi* turvataan lailla. Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on kohtuullisessa ajassa tapahtuva kontradiktorinen prosessi, jossa kummallekin osapuolelle on annettava tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua tosiasiallisesti ja aktiivisesti sekä ajaa omaa asiaansa.⁸¹ Kuulemisperiaatetta ei ole nimenomaisesti mainittu EIS 6 artiklassa tai KP-sopimuksen 14 artiklassa, mutta sen on katsottu sisältyvän niihin yhtenä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksena.

Kuulemisperiaatteella, toisin sanoen kontradiktorisella periaatteella, tarkoitetaan yleisimmin vastapuolen kuulemistä eli *audiatur et altera pars* -sääntöä, jonka mukaan vastapuolelle tulee antaa tilaisuus antaa vastineensa ennen tuomioistuimen ratkaisua. Kontradiktorinen oikeudenkäyntimenettely rakentuu siten *knowledge of- ja comment on* -ajattelulle, jonka mukaan kummallakin osapuolella on oikeus saada tietoonsa koko oikeudenkäyntiaineisto sekä oikeus saada kommentoida muiden prosessisubjektien esille tuomaa ainesta. Tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa ainoastaan kontradiktorisesti läpikäydylle aineistolle.

EIT:n oikeuskäytännön myötä kuulemisperiaate on nykyisin ymmärrettävä *audiatur et altera pars* -sääntöä laajemmin. *Knowledge- of ja comment on* -ajattelua on täydennetty tosiasiallisen ja aktiivisen osallistumisoikeuden (*acutal and active participation*) vaatimuksella. Tämä tarkoittaa, että asianosaisille on järjestettävä tarpeelliset edellytykset todellisen osallistumismahdollisuuden toteutumiseksi. EIS 6 artikla velvoittaa

⁷⁹ SopS 18/1990.

⁸⁰ SopS 7-8/1967.

⁸¹ Ervo 2008, 155.

sopimusvaltioita turvaamaan tehokkaasti aktiivisen osallistumisoikeuden niin normatiivisella kuin tosiasiallisella tasolla. Pelkkä muodollinen kontradiktorisuus ei siis ole riittävä. Tuomioistuimen velvollisuutena on viran puolesta huolehtia, että kuulemisperiaate toteutuu oikeudenkäynnin eri vaiheissa huolehtimalla tiedoksiantojen asianmukaisesta toimittamisesta ja aktiivisella prosessin johdolla. Kontradiktorisuudessa on kyse oikeudenkäynnin osapuolten välisestä keskustelusta.⁸² Näkemykseni mukaan asianmukainen tiedoksianto aloittaa ja luo samalla pohjan oikeudenkäynnin kommunikatiivisuudelle.

Asianosaisten keskinäisessä suhteessa kuulemisperiaate ilmentää osapuolten tasa-arvoista prosessuaalista asemaa. *Equality of arms* -periaatteen mukaan kummallekin osapuolelle on annettava kohtuullinen tilaisuus esittää asiansa siten, että se ei aseta oikeudenkäynnin kumpaakaan osapuolta toista heikompaan asemaan. EIT korostaa ratkaisussa *Avotins v. Latvia*, että kuulemisperiaate ja osapuolten tasa-arvon periaate ovat sidoksissa toisiinsa, ja niitä on sovellettava sopimusvaltioiden prosessilainsäädännössä, mukaan lukien oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiannossa. EIS 6 artiklaa ei kuitenkaan ole tulkittava siten, että se sisältäisi määräyksiä jostakin tietystä tiedoksiantotavasta.⁸³

Oikeudenkäynnin kontradiktorisuutta edistetään useiden muiden periaatteiden kautta. Näistä niin kutsutuista palveluperiaatteista EIT on kytkenyt riita-asioissa haasteen tiedoksisaannin erityisesti tuomioistuimeen pääsyyn eli *access to court* -periaatteeseen.⁸⁴ Access to court -periaatteen mukaan kantajalla on oikeus saattaa oikeudenkäyntiasiansa keskustelun kohteeksi. Vastaavasti vastaajalla on oikeus osallistua tästä asiasta käytävään keskusteluun. Access to court -periaatteen toteutuminen täytyy olla tehokasta, ja tuomioistuimeen pääsyn täytyy olla niin lainsäädännön nojalla kuin tosiasiallisestikin saavutettavissa.⁸⁵ Siviiliprosessissa on katsottu riittäväksi, että asianosaisille on varattu tilaisuus tulla kuulluksi. Asianosaisten oman harkinnan varaan jää päättää, kuinka hän haluaa asiassa toimia. Asiakirjojen asianmukaisella tiedoksiannolla on pyrittävä turvaamaan

⁸² Ervo 2005, s. 57-62, Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 131-132.

⁸³ *Avotins v. Latvia*, kohta 119.

⁸⁴ Access to court -periaatetta ei mainita nimenomaisesti EIS 6 artiklassa, mutta sen on todettu sisältyvän oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan EIS 6 artiklan 1 -kohtaan ensimmäisen kerran EIT:n yhdessä luovimmista ratkaisusta *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*. Ratkaisussa EIT toteaa, että EIS 6 artikla ei koske ainoastaan meneillä olevaa oikeudenkäyntiä, vaan sen sanamuodosta on johdettavissa myös oikeus päästä tuomioistuimeen. Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudella, julkisuudella tai tehokkuudella ei olisi merkitystä, jos oikeudenkäyntejä ei ole. Tuomioistuimeen pääsyn turvaaminen mahdollistaa EIS 6 artiklassa taattujen muiden oikeuksien toteutumisen oikeudenkäyntimenettelyn aikana. *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*, kohta 35.

⁸⁵ *Settem* 2016, s. 60-63 ja *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 357-359.

vastapuolen tuomioistuimeen pääsyn tosiasiallinen saavutettavuus esimerkiksi riittävän pitkien määräaikojen ja asianmukaisten käännösten muodossa.

3.2 Access to justice -periaate

Nykyisin oikeusturva on jokaiselle kuuluva keskeinen perusoikeus, joka mainitaan nimellisesti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja hyvän hallinnon perusedellytyksiä koskevan PL 21 §:n otsikossa. Oikeusturvan tärkeimpiä kiinnekohtia ovat myös historiallisesti olleet lainalaisuusperiaate ja yhdenmukaisuus. Oikeusturvan sisältöä tarkasteltaessa lähtökohtana yleensä on yksilön oikeus saada omasta aloitteestaan asiansa käsiteltyksi toimivaltaisessa viranomaisessa. Asian käsittelyn on tapahduttava asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivästystä. EIS 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. KP-sopimuksen 14 artiklan mukaan jokaisella on oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin päätettäessä hänen oikeuksistaan tai velvoituksistaan riita-asiassa.

Oikeuksiin pääsy eli access to justice -periaate menee askeleen pidemmälle access to court -periaatteesta. EIT:n ratkaisu *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* ilmentää EIS 6 artiklan kaksiosaisuutta. Ratkaisussa EIT on tulkinnut, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin muodostaa oikeus päästä tuomioistuimeen sekä tuomioistuimelle ja oikeudenkäyntimenettelylle asetetut vaatimukset.⁸⁶ Access to court -periaatteen lisäksi myös asianosaisten access to justice -oikeus on perusoikeutena turvattava tehokkaasti. Oikeudenkäynnin asianosaisilla on oikeus tuomioistuimeen pääsyn lisäksi saada ratkaisu käsiteltävissä asiassa ja tosiasiallinen pääsy oikeuksiinsa. Tällöin olennaista on tuomioistuinmenettelyn tehokkuus ja onnistunut täytäntöönpano.⁸⁷

Oikeuskirjallisuudessa access to justice -oikeuden toteutumisen esteinä on yleensä esitetty korkeat oikeudenkäyntikustannukset, epätasapaino asianosaisten välillä sekä yksittäisten intressien vähäisyys.⁸⁸ Access to justice -liikkeessä tavoitteena on ollut poistaa oikeuksiin pääsyn esteitä sekä mahdollistaa oikeuksien tosiasiallinen toteutuminen. Kansainvälisiä liittymiä sisältävissä oikeudenkäynneissä mahdollisuus tiedoksiannon

⁸⁶ *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta*, kohta 35.

⁸⁷ Ervo 2008, s. 22 ja Virolainen – Vuorenperä 2017, s. 123-124.

⁸⁸ Virolainen 1995, s. 100-101. Access to justice -liikkeestä ks. Cappelletti 1981.

vastaanottajan tavoittamattomuuteen kasvaa, jos vastaanottaja oleskelee ulkomailla. Vastaanottajan tavoittamattomuus voi muodostua kantajan access to justice -oikeuden näkökulmasta kestävämmäksi, minkä vuoksi ongelmaa on pyritty ratkaisemaan sekä kansallisen lainsäädännön sekä kansainvälisten sopimusten avulla.

Riita-asioissa EIT on kytkenyt haasteen tiedoksiannon oikeuksiin pääsyyn (access to justice -periaatteeseen) hyväksymällä kuulutustiedoksiannon vaihtoehtoisena tiedoksiantotapana silloin, kun toisen asianosaisten tavoittaminen muutoin ei ole mahdollista. Tiedoksiantomenettely on järjestettävä siten, että oikeudenkäynti voidaan aloittaa ja saada päätökseen myös silloin, kun vastaajaa ei ole mahdollista tavoittaa. Kuulutustiedoksiannolla ei kuitenkaan saada tehdä tyhjäksi vastaajan oikeutta tulla kuulluksi, ja siksi vastaajalla on oltava mahdollisuus riitauttaa kuulutustiedoksianto myöhemmin.⁸⁹

Oikeudenkäynnin asianosaisten intressissä olevien eri prosessiperiaatteiden vastakkainasettelun sijaan niiden yhteisten tavoitteiden tarkastelu oikeusturvan kannalta voi käsitänsä mukaan osoittautua myös hedelmälliseksi. Access to justice- ja kuulemisperiaate asianosaisten oikeuksina sekä prosessille asetetut tavoitteet edistävät toisiaan ja ne ovat jossain määrin jopa riippuvaisia toisistaan. Asianosaisten kuulemisella pyritään saavuttamaan aineellisen totuuden mukainen ratkaisu, joka on varmuusperiaatteen mukaan yksi oikeusturvaan keskeisesti kuuluva seikka.⁹⁰ Asianosaisten tasa-arvoinen kuuleminen edesauttaa asian selvittämistä ja siten edistää tuomio-oikeellisuutta ja parantaa kantajan oikeuksiin pääsyn eli access to justice -oikeuden toteutumista myös täytäntöönpanossa.

3.3 Prosessin tavoiteperiaatteet

Tavoiteperiaatteet asettavat nimensä mukaisesti oikeudenkäynnille tietynlaisia tavoitteita. Tarkoituksenmukaisuusperiaatetta on pidetty, etenkin aikaisemmin, prosessin ylimpänä periaatteena. Sen mukaan oikeudenkäynnin tulee olla varma, joutuisa ja kustannuksiltaan halpa. Varmuusperiaatteella tarkoitetaan oikeudenkäyntimenettelyn varmuuden, niin kutsuttua aineellisen totuuden, tavoitetta.⁹¹ Oikeudenkäynnin ratkaisun

⁸⁹ Ervo 2008, s. 392-393.

⁹⁰ Ervo 1996, s 81-83.

⁹¹ Aineellinen totuus on ideaali tavoite oikeudenkäynnissä. Prosessissa ratkaisu kuitenkin perustuu siinä esitettyyn prosessiaineistoon. Tällöin voidaan puhua prosessuaalisesta totuudesta. Ks. Virolainen – Vuorenmaa 2017, s. 120.

oikeellisuus fakta- ja normipremissin osalta edellyttää, että oikeusriidan tosiseikasto selvitetäisiin mahdollisimman täydellisesti, ja että oikeusnormeja sovellettaisiin tosiseikastoon virheettömästi. Oikeudenkäynnissä on siten pyrittävä selvittämään mahdollisimman hyvin, mitä on todella tapahtunut. Tämän lisäksi asia tulisi ratkaista joutuisasti ilman aiheutonta viivästystä ja siten, että siitä aiheutuisi mahdollisimman vähän kustannuksia. Oikeudenkäynnin nopeus- ja halpuustavoitteita kutsutaan myös prosessiekonomian periaatteeksi.⁹²

Varmuusperiaate on usein ristiriidassa prosessiekonomian kanssa. Prosessi ei voi olla samanaikaisesti mahdollisimman varma ja luotettava sekä toisaalta mahdollisimman nopea ja halpa. Tasapainon saavuttaminen näiden erisuuntaisten prosessitavoitteiden välillä on yksi lainsäätäjän tärkeimpiä ja samalla vaikeimpia tehtäviä. Yksittäistapausta ratkaistaessa näitä prosessitavoitteita joudutaan punnitsemaan toisiaan vasten. Tällöin puhutaan tarkoituksenmukaisuusperiaatteesta, joka edellyttää prosessin varmuuden ja prosessiekonomian yhteensovittamista. Tavoitteiden yhteensovittaminen taas edellyttää prosessilailta joustavuutta, jotta asia voitaisiin ratkaista niiden laadun vaatimalla tavalla.⁹³

Kuulemisperiaate turvaa asianosaisen oikeuksia sekä auttaa asian selvittämistä ja siten edistää ratkaisun oikeellisuutta eli oikeudenkäynnin varmuustavoitetta. Kuulemisperiaatteen laiminlyönti johtaisi oikeudenkäyntiaineiston puutteellisuuteen, jolloin laiminlyönti voidaan katsoa vaikuttaneen jutun lopputulokseen.⁹⁴ Asianmukaisella tiedoksiannolla pyritään kuulemisperiaatteen mukaisesti turvaamaan ratkaisun perustaksi monipuolisempi ja perusteellisesti selvitetty prosessiaineisto. Prosessille asetettuja tavoitteita punnittaessa varmuusperiaate on lähtökohtaisesti katsottu prosessiekonomiaa tärkeämmäksi.⁹⁵

Access to justice -periaate linkittyy rajat ylittävän tiedoksiannon osalta menettelyn joutuisuuteen. Oikeuteen pääsyn esteenä ei saa olla oikeudenkäynnin pitkä kesto, korkeat kustannukset, oikeudellisen tietämyksen puuttuminen tai taloudellisten resurssien vähäisyys. Prosessin hitaus aiheuttaa lisäkuluja niin asianosaisille kuin tuomioistuineläimölle. Mikäli rajat ylittävä tiedoksianto pitkittää prosessia kohtuuttomasti, joutuisuusvaatimuksen lisäksi myöskään halpuusvaatimus ei toteudu tehokkaasti. Kallis ja hidas prosessi taas

⁹² Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 119-121 ja Jokela 2016, s. 71-72.

⁹³ Virolainen 1995, s. 110-112 ja Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 121-122.

⁹⁴ Virolainen 1995, s. 214.

⁹⁵ Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 122.

nostaa asianosaisten prosessikynnystä, minkä vuoksi kantaja ei välttämättä saata asiaansa vireille, vaikka siihen olisikin perusteita.⁹⁶

3.4 Periaatteiden välisestä tasapainottamisesta

Prosessiperiaatteilla on tärkeä merkitys prosessioikeuden ja lainkäytön arvoperustan esille tuomisessa. Prosessiperiaatteet ohjaavat lainkäyttäjän harkintaa sellaisissa tilanteissa, joissa oikeudenkäyntimenettelystä on säännelty tuomioistuimille harkintavaltaa antavilla normeilla. Näin ollen prosessiperiaatteet täydentävät ja täsmentävät oikeusnormina olevaa sääntöä laintulkinta-argumentteina.⁹⁷

Jotta prosessiperiaatteita voitaisiin käyttää laintulkintaa ohjaavina oikeusnormeina, on niiden saatava institutionaalista tukea oikeusjärjestyksestä. Oikeudellistumiskehityksen myötä useimmat prosessiperiaatteet ilmenevät joko suoraan tai abstrahoinnin tuloksena kansallisesta lainsäädännöstä tai kansainvälisistä sopimuksista. Kuulemisperiaatteen sekä access to justice -periaatteen osalta PL 21 §:n sisältämä säännös mahdollistaa yksittäisessä oikeudenkäynnissä perustuslailliset argumentit menettelylainsäädäntöä tulkittaessa ja sovellettaessa. PL 21 §:n tavoitteet ovat vahvasti yksittäistapauksen tasolla, minkä vuoksi myös yksilöillä on mahdollisuus vedota oikeuksiensa tueksi perusoikeussäännöksiin.⁹⁸

On jopa tavanomaista, että ratkaistavaan tilanteeseen soveltuu kaksi tai useampi erisuuntainen periaate. Tällaista tilannetta on oikeuskirjallisuudessa kutsuttu periaatekollisiksi.⁹⁹ Periaatteille tyypillinen ominaisuus on niiden niin kutsuttu painon ulottuvuus. Oikeusperiaatteet soveltuvat siten tiettyyn tapaukseen *enemmän tai vähemmän* -tyyppisesti, minkä vuoksi jotkin vastanäkökohdat voivat johtaa siihen, ettei periaatetta noudateta. Tällöin oikeudellisessa harkinnassa punnitaan ja tasapainotetaan eri periaatteiden keskinäisiä painoarvoja käsillä olevan oikeustapauksen ratkaisukontekstissa.¹⁰⁰ *Alexy* kuvaa

⁹⁶ Virolainen – Vuorenää 2017, s. 121-122.

⁹⁷ Virolainen – Vuorenää 2017, s. 118-119 ja Siltala 2003, s. 377-381.

⁹⁸ Ervo 2000, s. 1086. Karhun (ent. Pöyhönen) mukaan juridiset ongelmat kehittyvät perusoikeusmyönteisen systematisoinnin seurauksena ulottuvuudeltaan sellaisiksi, että jokaisen intressitahon asema on yhden tai useamman perusoikeuden turvaama. Tätä voidaan Karhun mukaan kutsua sovellettavan normiston *perusoikeusherkkyyden* vahvistumiseksi. Pöyhönen 2000, s. 78-79.

⁹⁹ Virolainen – Vuorenää 2017, s. 117.

¹⁰⁰ Aarnio 1989, s. 79-80 ja Siltala 2003, s. 377-381 ja s. 556-559.

oikeusperiaatteita optimointikäskyiksi, joita on kollisiotilanteissa pyrittävä noudattamaan niin pitkälle kuin mahdollista. Näin ollen periaatteiden välillä tulisi pyrkiä optimaaliseen kompromissiin. *Alexy* on todennut, että eri periaatteilla on eri painoarvo erilaisissa tilanteissa, mutta se ei tarkoita sitä, että jokin periaatteista olisi mitätön.¹⁰¹

Kuulemisperiaatteessa ja access to justice -periaatteessa on kyse prosessuaalisesta oikeudenmukaisuudesta, joka edellyttää oikeudenkäynniltä tiettyjen rationaalisuusehtojen täyttymistä. Näiden rationaalisuusehtojen loukkausta ei voida perustella ainoastaan prosessin tehokkuudella, toisin sanoen hyötynäkökohdilla.¹⁰² Kumpikaan näistä arvoperiaatteista ei ole kuitenkaan ehdoton oikeus, vaan molemmat voivat väistyä toisen tieltä.¹⁰³ Oikeudenkäynnissä eri osapuolten intressit usein törmäävät toisiinsa, ja ne voivat olla toisilleen jopa vastakkaisia.¹⁰⁴ Rajat ylittävän tiedoksiannon osalta voidaan päätyä tulkintatilanteisiin, joissa on punnittava toisen osapuolen oikeutta saada asiansa käsitellyksi ilman aiheutonta viivästystä ja samalla vastapuolen oikeutta kontradiktoriaaliseen prosessiin.

Tilanteissa, joissa useat oikeusperiaatteet vaikuttavat samanaikaisesti, yhdeksi lainsoveltamista ohjaavaksi metanormiksi muodostuu suhteellisuusperiaate. Suhteellisuusperiaatteen normatiivinen sisältö vastaa pitkälti *Alexyn* punnintamallia. Sen mukaan, mitä enemmän jotakin periaatetta jätetään täyttämättä tai mitä enemmän sitä loukataan, sitä tärkeämpää toisen periaatteen toteutumisen täytyy olla.¹⁰⁵ Eri tahojen perusoikeuksien sovittelu edellyttää sitä, että jokaisen asema arvioinnin kohteena otetaan huomioon asianmukaisesti. Hyvän tavan vastaisuuden kieltä ja kohtuuttomien oikeussuhteiden voimaansaatamisen kieltä edellyttävät eri oikeuksien väliseltä sovittelulta kohtuuttomuusharkintaa. Kohtuuttomuusharkinnan avulla voidaan puuttua sinänsä sitovan normin soveltamiseen, jos sen toteuttaminen johtaisi kohtuuttomuuteen.¹⁰⁶

EIT on ratkaisussa *Nunes Dias v. Portugali* todennut, että haasteen tiedoksiantoa koskevat säännöt varmistavat hyvää oikeudenhoitoa. Tapauksessa oli kyse liikenneonnettomuuden jälkeisestä vahingonkorvausvaatimuksesta, jossa tiedoksianto oli epäonnistunut vastaajan muuttuneen osoitteen vuoksi. Tuomioistuin oli selvittänyt vastaajan osoitetta

¹⁰¹ Alexy 2002, s. 47 ja 50-54 ja Alexy 2005.

¹⁰² Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 122-123.

¹⁰³ Ervo 2008, s. 20-21.

¹⁰⁴ Ervo 1996, s. 61 ja Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 117.

¹⁰⁵ Suhteellisuusperiaatteesta ks. Pöyhönen 2000, s. 76-77. Alexy 2002, s. 47 ja 50-54 ja Alexy 2005. Ks. aiheesta myös Nurmi 2006.

¹⁰⁶ Pöyhönen 2000, s. 100-102.

myös poliisin avulla. Poliisilta saatujen tietojen mukaan vastaajan osoite oli tuntematon. Tuomioistuimien oli päätyttyä toimittamaan tiedoksiannon kuuluttamalla. EIT tulkitsee, että kyseessä ei ollut EIS 6 artiklan loukkaus, koska vastaajalla oli mahdollisuus riitauttaa kuulustelutiedoksianto jälkikäteen. Ratkaisussa EIT katsoi, että oikeudenkäynnin pitkittäminen määräämättömän ajan mittaiseksi vastaajan olinpaikan selvittämiseksi voisi osoittautua oikeusvarmuuden periaatteen ja hyvän oikeudenhoidon vaatimusten vastaiseksi.¹⁰⁷ Näin ollen EIS 6 artiklassa turvattua oikeutta oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa ei ole lupa polkea toisen samassa artiklassa turvatun oikeuden toteutumiseksi. Tapaus osoittaa, että eri oikeuksien kollisiot ratkaistaan tasapainottamalla vastakkaisten intressien toteutuminen niiden *prima facie* -priorisoinnin sijaan.

Kuulemisperiaatteen ja access to justice -periaatteen välisessä tasapainottamisessa korostuu oikeudenkäynnin kohtuullisen pituuden sekä OK 11 luvun 9 §:n mukaisen kuulustelutiedoksiantoa koskevien vähimmäisedellytysten täyttymisen arviointi. Oikeudenkäynnin kohtuullisen keston arviointi tehdään kunkin käsiteltävän asian olosuhteiden valossa, eikä absoluuttisia aikarajoja ole olemassa. EIT:n oikeuskäytännössä erottuu kuitenkin kolme huomioon otettavaa kriteeriä, jotka ovat asian monimutkaisuus, asianosaisten ja viranomaisten käyttäytyminen sekä asian merkitys asianosaisille. Käsiteltävän asian monimutkaisuus voi olla hyväksyttävä seikka selittämään oikeudenkäynnin pitkittymistä. Käsiteltävän asian kansainväliset kytkennät on lähtökohtaisesti katsottu olevan asian monimutkaisuuteen vaikuttava osatekijä.¹⁰⁸ Rajat ylittävä tiedoksianto ei ole kuitenkaan hyväksyttävä syy pitkittämään oikeudenkäyntiä kuin muutamien kuukausien verran.¹⁰⁹

Tulkintatilanteessa *Alexyn* punnintamallin mukainen oikeusperiaatteilla argumentointi ei liioin poikkea teleologisesta tulkintametodista, joka perustuu reaalisten argumenttien käyttöön. Kummassakin on pyrittävä selvittämään, mitä arvoja ja tavoitteita säännöksellä edistetään. Samoin asiaa käsittelevän tuomarin on tutkittava, miten säännöksen erilaiset soveltamisratkaisut ja niiden seurausvaikutukset toteuttavat kyseisiä edistettäviä arvoja sekä tavoitteita. Lopuksi on valittava se vaihtoehto, joka seurauksiltaan vastaa parhaiten säännöksen tavoitteita.

¹⁰⁷ Nunes Dias v. Portugali 10.4.2003, s. 6. Tapausta on käsitelty myös suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa: Ervo 2005, s.178-180 ja 2008, s. 392-393.

¹⁰⁸ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 466. Ks. myös Knaster v. Finland, kohta 30.

¹⁰⁹ Handbook 2016, s. 65-66.

Periaatteiden välistä punnintaa ja tasapainottamista käsitellään tilannekohtaisesti viidennessä pääluvussa. Seuraavassa pääluvussa tarkastellaan lainopin avulla asianmukaisessa tiedoksiantomenettelyssä huomioitavia seikkoja asianosaisten oikeusturvan takaimiseksi.

4 RAJAT YLITTÄVÄ TIEDOKSIANTOMENETTELY ASIANOSAISTEN OIKEUSTURVANÄKÖKOHDISTA

4.1 Vastaanottajan osoitteen selvittämisvastuu

Kansainvälistä tiedoksiantoa koskevien kansainvälisten instrumenttien soveltamisen edellytyksenä on, että vastaanottajan osoite on tiedossa.¹¹⁰ Tarkkojen yhteystietojen puuttuessa tiedoksiantoa koskevaa oikeusapupyyntöä ei lähtökohtaisesti voi tehdä ulkomaille. Pääsääntöisesti vastaajan osoitteen selvittäminen siviiliasianssa on kantajan vastuulla (OK 5 luvun 2 §:n 2 mom.).

Haasteen tiedoksianto tapahtuu kantajan intressissä. Kantajan vastuuta aktiivisesti myötävaikuttaa tiedoksiannon onnistumiseen on korostettu vuoden 2010 tiedoksiantouudistuksessa.¹¹¹ OK 5 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan haastehakemuksessa on ilmoitettava asianosaisten nimet, kotipaikat sekä heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä yhteystiedot, postiosoite, mahdollinen muu prosessiosoite sekä puhelinnumero ja muut yhteystiedot. Jos kantajalla ei ole tietoa vastaajan yhteystiedoista, on hänen ilmoitettava, mitä hän on tehnyt niiden selvittämiseksi. Kantaja on myös velvollinen ilmoittamaan viipymättä vastaajan yhteystietojen muutoksesta tuomioistuimelle. Lain esitöiden mukaan tarkoituksena ei ole rasittaa kantajaa ja käräjäoikeutta tarpeettomalla selvittelyllä, eikä kantajan tarvitse ilmoittaa muutoksesta, josta hän ei tiedä tai ilmoittaa epävarmaa uutta tietoa.¹¹²

¹¹⁰ Pois lukien pohjoismainen oikeusapusopimus.

¹¹¹ HE 123/2009 vp, s. 12. Ks. HE 16/1999 vp ja Jokela 2012 s. 520-521. Tiedoksiantoa koskevia säännöksiä uudistettaessa aikaisemmin alioikeusuudistuksen yhteydessä 1.12.1993 OK 5 lukuun otettiin mukaan säännös, jonka mukaan kantajan on haastehakemuksessa ilmoitettava tuomioistuimelle vastaajan tiedot siten, että vastaajan haastaminen ja kutsuminen olisi mahdollista.

¹¹² HE 123/2009 vp, s. 16.

Kansallisessa ja kansainvälisessä oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että myös tuomioistuimilla on vastuuta rajat ylittävissä tapauksissa vastaanottajan osoitteen selvittämiseksi. Ratkaisussa KKO 2011:40 korkein oikeus katsoi käräjätuomarin syyllistyneen tuottamukselliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen, koska hän oli toimittanut riita-asiassa haasteen tiedoksiannon OK 11 luvun 9 §:n mukaisesti kuuluttamalla epäonnistuneen postitiedoksiannon perusteella ilman riittäviä todisteita siitä, että vastaajan olinpaikka oli tuntematon. Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus toteaa, että käräjätuomari oli huolimattomuuttaan toiminut OK 11 luvun 9 §:n säännöksen vastaisesti, koska hän ei ollut ryhtynyt selvittämään vastaanottajan osoitetta kyseisen EU:n tai Euroopan talousalueen jäsenmaan rekisteristä Belgiasta tai tarkastanut väestörekisterin senhetkisiä tietoja.

Vastaavasti EIT on ratkaisussa *Schmidt v. Latvia* ottanut kantaa ulkomailla oleskelevan vastaanottajan osoitteen selvittämisvastuuseen, kun kyseessä on rajat ylittävä tiedoksianto. Tapauksessa toinen puolisoista oli erotilanteessa muuttanut Latviasta parin entiseen kotiin Saksaan. Latviaan jäänyt puoliso aloitti avioeroproessin Latviassa ja ilmoitti tuomioistuimelle, ettei hän tiennyt poismuuttaneen puolison uutta osoitetta. Latvialainen tuomioistuin oli yrittänyt asiakirjojen tiedoksiantoa parin Latviassa sijaitsevaan osoitteeseen tuloksetta. Tämän jälkeen latvialainen tuomioistuin toimitti tiedoksiannon kuuluttamalla. Saksassa asuva puoliso ei ollut tietoinen häntä koskevasta oikeudenkäynnistä, eikä myöskään osallistunut oikeudenkäyntiin. Tapauksesta käy ilmi, että hakija oli ollut puhelinyhteydessä Saksaan muuttaneeseen puolisoonsa, ja heillä oli yhteisiä lapsia, joiden kautta osoitetiedot olisi voitu selvittää. EIT:n mukaan tapauksessa oli kyse EIS 6 artiklan rikkomuksesta, koska tuomioistuin ei ollut ryhtynyt omasta aloitteestaan kohtuullisiin toimenpiteisiin vastaanottajan osoitteen selvittämiseksi tai varmistaakseen hakijan tuomioistuimelle antamien tietojen todenmukaisuutta tämän piilotellessa kyseisiä tietoja.

EIT on selvittänyt ratkaisun *Schmidt v. Latvia* yhteydessä, että vastuu vastaajan osoitteen selvittämisestä vaihtelee sopimusvaltioissa. Selvitysvastuu on voitu asettaa kantajalle, tuomioistuimelle tai erilliselle viranomaiselle. Ratkaisussa EIT:n linjaa, että valtiossa valitsevasta käytännöstä huolimatta, kansallisten viranomaisten on toimittava asianmukaisella huolellisuudella varmistaakseen sen, että vastaajille ilmoitetaan heitä koskevasta prosessista ja annetaan mahdollisuus käyttää osallistumisoikeuttaan. Ratkaisussa EIT

korostaa, että tuomioistuimen olisi pitänyt viran puolesta selvittää vastaajan osoitetta taikka varmistua hakijan ilmoittamien tietojen paikkansapitävyydestä.¹¹³

OK 5 luvun 2 §:n mukaan kantajan on ilmoitettava, mitä hän on tehnyt vastaajan osoitteen selvittämiseksi, jos hän ei tiedä vastaajan osoitetta. Säännös vaatii kantajalta tavanomaisia selvitystoimia, jossa kannaksi on muodostunut rekisteriviranomaiselle tehty tiedustelu.¹¹⁴ Tapauksessa KKO 2011:40 käräjätuomari oli epäonnistuneen postitiedoksiannon jälkeen pyytänyt kantajaa täydentämään haastehakemusta vastaajien voimassa olevilla osoitteilla, mutta päätynyt kuulutustiedoksiantoon kantajan pyynnöstä. Lisäselvityksen puuttuessa vastuu osoitteen selvittämisestä oli siten ratkaisun mukaan tuomioistuimella. Laissa ei kuitenkaan ole tarkemmin määritelty, mitä toimia vastaajan osoitteen selvittämiseksi tuomarilta vaaditaan.¹¹⁵

Takaisinsaantia yksipuoliseen tuomioon koskevassa ratkaisussa KKO 2008:48 korkein oikeus katsoi, että tiedoksiannon toimittajan on pyrittävä käytettävissä olevin keinoin varmistamaan vastaanottajan oikea osoite, tai että muuta osoitetta vastaanottajalle ei ole saatavissa. Yksipuolisen tuomion antamista tiedoksi kuuluttamalla arvioitiin tapauksessa sen perusteella, olivatko kuulutustiedoksiannon edellytykset käsillä haastetta annettaessa tiedoksi vajaat kaksi kuukautta aikaisemmin. Tapauksessa haasteen tiedoksianto viranomaistitse Espanjaan oli epäonnistunut ja tiedoksianto oli toimitettu kuuluttamalla. Korkein oikeus katsoi, että vastaaja ei ollut saanut kuulutustiedoksiannon tai ulosmittaustoimenpiteiden perusteella todisteellisesti tietoa yksipuolisesta tuomiosta, eikä siten takaisinsaantiaika ollut lähtenyt kulumaan näistä ajankohdista.

Omaksi periaatteelliseksi ongelmaksi muodostuu se, kenelle asianosaisen olinpaikan selvittäminen kuuluu vastuun jakautuessa. Ratkaisun KKO 2008:48 perusteluissa korkein oikeus totesi, että kantaja-asianosainen ei ollut näyttänyt, että vastaajan osoitetta olisi pyritty tiedoksiantomenettelyn aikana selvittämään. *Koulun* mukaan vastapuolelle asetettu selvittämisvastuu ei ole kohtuuton, sillä sähköisen viestinnän aikakautena yhteydenotto ulkomaisiin viranomaisiin ei ole yhtä haasteellista kuin aikaisemmin.¹¹⁶ Ratkaisua KKO 2011:40 edeltäneen valtioneuvoston oikeuskanslerin päätöksen mukaan käräjätuomari on antamansa selvityksen mukaan luonnehtinut ratkaisua KKO 2008:48 ”jonkinlaista johtoa

¹¹³ Schmidt v. Latvia, kohdat 90-92.

¹¹⁴ Koulun 2008.

¹¹⁵ Tolvanen 2011.

¹¹⁶ Koulun 2008.

antavaksi”.¹¹⁷ Ratkaisussa KKO 2011:40 osoitteen selvittämistä vastuu vieraan valtion rekisteristä katsottiin olleen kärjätuomarilla.

Selkeän toimintaohjeen puuttuessa tuomioistuinten resurssit ja rajat ylittävissä tiedoksiannoissa muodostunut tai muodostumatta jäänyt rutiini voivat johtaa eri käytäntöihin, mikä asettaa asianosaiset erilaiseen asemaan. Lainsäädännöstä ei ilmene, mihin kaikkiin toimenpiteisiin tuomioistuimen tulisi ryhtyä vastaajan osoitteen selvittämiseksi, eikä tällaisten toimenpiteiden kattava luetteleminen olisi mahdollistakaan ottaen huomioon tilanteiden moninaisuus. Linjauksena tuomioistuimen vastuu vastaanottajan osoitteen selvittämisestä kantajan vastuun ohella on EIT:n linjan mukainen ja ottaa huomioon ulkomailla oleskelevan asianosaisen oikeussuojan. Tällä pyritään turvaamaan oikeudenkäynnille keskeisen kuulemisperiaatteen toteutuminen.

Mahdollisuudet ulkomailla oleskelevan vastaajan osoitteen selvittämiseksi vaihtelevat riippuen siitä, missä valtiossa vastaanottaja oleskelee.¹¹⁸ Vastaanottavan valtion lisäksi tuomioistuin tai asianosainen voi pyytää apua ulkoministeriöstä vieraassa valtiossa oleskelevan henkilön osoitteen selvittämiseksi.¹¹⁹ Ulkoministeriö selvittää tarvittavia osoitetietoja ulkomailla olevan edustuston välityksellä kyseisen valtion viranomaisilta tai asianomaisilta. Osoitetietojen saaminen vieraasta valtiosta on riippuvainen kyseisen valtion lainsäädännöstä. Käytännöt ja edellytykset henkilön osoitetietojen luovuttamisesta tiedoksiantoa varten vaihtelevat maittain. Osoitteen selvittämisessä viranomaisteitse on huomioitava myös, ettei kaikissa maissa ole vastaavaa keskitettyä väestötietojärjestelmää kuin Suomessa.

Osoitteen selvittämisen hankaluuteen on pyritty puuttumaan uudelleen laaditussa EU:n tiedoksiantoasetuksessa. Yhtenä tavoitteena uudistuksessa on ollut oikeuden saatavuuden sekä oikeusvarmuuden parantaminen lisäämällä asetukseen säännös jäsenvaltioiden

¹¹⁷ Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös Dnro 353/1/07, 18.8.2008, s. 2-3.

¹¹⁸ EU:n tiedoksiantoasetuksen jäsenvaltiot ovat ilmoittaneet Euroopan oikeusportaaliiin, onko toisen jäsenvaltion oikeusviranomaisilla tai asianosaisilla mahdollisuus selvittää vastaanottajan osoitetta tiedoksiantovaltiosta. EU-valtiot ovat voineet myös ilmoittaa, onko osoitteen selvittäminen asiakirjojen tiedoksiantamista varten mahdollista todistelua koskevan pyynnön avulla. Haagin konferenssin sivuilla ei ole yhtä kattavasti vastaavaa tietoa, mutta tietoja mahdollisuudesta osoitetiedustelujen tekemiseksi myös Haag-valtioiden ja muiden maiden osalta on saatavilla ulkoministeriön internet - sivulta <https://finlandabroad.fi/etusivu> maittain kohdasta Matkustaminen ja palvelut > Perhe ja kansalaisuus > Virkatodistus- ja osoitetiedustelut.

¹¹⁹ Konsulipalvelulain (498/1999) 30 § mukaan osoitetiedon hankkimisen on oltava perusteltua hakemuksen tehneen etujen, oikeuksien tai velvollisuuksien toteuttamiseksi. Tuomioistuimille ulkoministeriö antaa palvelun virka-apuna.

velvollisuudesta tarjota apua vastaanottajan osoitetietojen selvittämisessä. Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 7 artiklan mukaan jäsenvaltiot ovat velvollisia avustamaan muita jäsenvaltioita alueellaan asuvan vastaanottajan osoitteen selvittämisessä myös silloin kuin vastaanottajan osoite ei ole tiedossa.

Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 7 artiklan mukaan jäsenvaltion tulee avustaa osoitetietojen selvittämisessä ainakin yhdellä artiklaan sisältyvästä kolmesta vaihtoehdoisesta tavasta. Kaksi vaihtoehdoista tarjoaa mahdollisuuden myös yksityisille henkilöille toimittaa osoitetietoja koskevia pyyntöjä vieraan valtion viranomaisille, kun taas yksi menetelmistä on ainoastaan asiaa käsittelevän tuomioistuimen käytettävissä. Kyseinen uusi menetelmä voisi tuoda osaltaan selkeyttä myös Suomessa käytävään oikeudenkäyntiin vastaanottajan osoitteen selvittämisvastuun jakautumisen osalta, kuitenkin ainoastaan EU-valtioiden osalta.

4.2 Postitiedoksianto

Sovellettavaksi tuleva kansainvälinen instrumentti määrittelee käytettävissä olevat kansainväliset asiakirjojen lähettämiseksi. Mikäli sovellettavaa kansainvälistä instrumenttia ei ole lähettävän ja vastaanottavan valtion välillä, lähetetään tiedoksiantopyynnöt ulkoministeriön kautta diplomaattista tietä. Asiakirjojen lähettäminen lähettävästä viranomaisesta suoraan vastaanottajalle postitse, eli postitiedoksianto, on mahdollista OK 3 luvun 3 §:n mukaisesti saantitodistusta tai vastaanottotodistusta vastaan. Edellytyksenä on, että vastaanottava valtio hyväksyy postitiedoksiannon kansainvälisten sopimusjärjestelyiden puitteissa.¹²⁰ Käsitteellisesti postitiedoksianto ei ole kansainvälistä oikeusapua suppeasti ymmärrettynä, vaikka sitä käsitellään yleensä samassa yhteydessä.¹²¹

EU:n tiedoksiantoasetuksen 14 artiklan mukaan tiedoksiannettavat asiakirjat on mahdollista lähettää suoraan lähettävästä viranomaisesta ulkomailla oleskelevälle vastaanottajalle postitse kirjattuna kirjeenä vastaanottotodistusta tai vastaavaa käyttäen.

¹²⁰ Postitiedoksianto saantitodistusta vastaan toimitetaan siten, että tiedoksisaja noutaa asiakirjat postikonttorista. Postivirkailija tarkistaa tiedoksisajaan henkilöllisyyden ja toimittaa lähettäjälle todistuksen tiedoksiannosta. Vastaanottotodistusta vastaan tapahtuvassa tiedoksiannossa asiakirjat lähetetään suoraan tiedoksisajalle. Tiedoksisaja palauttaa määräaikaan mennessä lähettäjälle tiedoksiannettavien asiakirjojen kanssa samanaikaisesti lähetetyn vastaanottotodistuksen allekirjoitettuna. HE 16/1990 vp, s.7.

¹²¹ Koulu 2017b, s. 1121 ja Leppänen 2009, s.17.

Postitiedoksiintoon ei tarvitse käyttää ainoastaan julkista postilaitosta, vaan yksityiset palveluntarjoajat ovat myös käytettävissä. EU:n tiedoksiintoasetuksen 14 artikla ei laajenna postitiedoksiannon käyttöalaa jäsenvaltion *lex forin* säätämästä, vaikka asetus suosiiikin sitä tiedoksiintotapana sen tehokkuuden vuoksi. Voimassa olevassa EU:n tiedoksiintoasetuksessa määrätään jäsenvaltioissa sovellettavasta yhtenäistetystä tiedoksiintomenettelystä, minkä vuoksi jäsenvaltiot eivät voi rajoittaa postitiedoksiintoa tai asettaa sen käytölle edellytyksiä alueellaan.¹²² Postitiedoksiinto on todettu EU:n tasolla suosituksi, nopeaksi ja suhteellisen edulliseksi tavaksi toimittaa asiakirjat vastaanottajalle.¹²³

Haagin tiedoksiintosopimuksen 10(a) artiklan mukaan sopimus ei estä asiakirjojen lähettämistä suoraan postitse ulkomailla olevalle henkilölle edellyttäen, ettei vastaanottava valtio sitä vastusta. Haagin tiedoksiintosopimuksessa ei näin ollen säännellä vastaavalaisesta yhtenäistetystä menettelystä postitiedoksiannon osalta kuin EU:n tiedoksiintoasetuksessa. Haagin tiedoksiintosopimus mahdollistaa sopimusvaltioille varaumien tekemisen sopimuksen 10 artiklan vaihtoehtoisten tiedoksiintotapojen osalta. Sopimusvaltiot voivat siten kieltää postitiedoksiannon tai muut 10 artiklan mukaiset vaihtoehtoiset tiedoksiintotavat kokonaan alueellaan.

Haagin tiedoksiintosopimuksessa ei tarkemmin määritellä, mitä 10(a) artiklan mukainen ”*postal channel*” tarkoittaa, mikä jättää tilaa erilaisille tulkinnoille. Erityiskomissio on kiinnittänyt tähän huomiota ja todennut, että postitiedoksiintoon voidaan käyttää muun muassa Maailman postiliiton yleissopimuksen¹²⁴ mukaista kirjepostia, kirjattua kirjettä tai rekisteröityä toimitusta. Näiden lisäksi myös yksityisiä palveluntarjoajia sekä kuriireja voi erityiskomission mukaan käyttää.¹²⁵

Postitiedoksiinto Haag -valtiossa oleskelevalle vastaanottajalle voidaan katsoa päteväksi ainoastaan, jos *lex fori* -periaatteesta seuraten postitiedoksiinto on sallittu lähettävän valtion kansallisessa lainsäädännössä eikä vastaanottava valtio ole kieltänyt postitiedoksiannon käyttöä alueellaan 10(a) artiklaa koskevalla varaumalla. Tiedoksiinto ei ole pätevä, vaikka postitiedoksiinto olisi nimenomaan sallittu vastaanottavan valtion kansallisessa

¹²² Koulu 2017b, s. 1121 ja Leppänen 2009, s. 17. Ks. myös Koulu 2003, s. 179. Vanha EU:n tiedoksiintoasetus (EY) N:o 1348/2000 salli jäsenvaltioiden asettaa tiettyjä edellytyksiä, joiden täytyessä se hyväksyy asiakirjojen postitiedoksiannon alueellaan. Jäsenvaltiot käyttivät mahdollisuutta hyväkseen, mikä johti aina laajoihin maakohtaisiin selvityksiin oikeudenkäyntivaltiossa.

¹²³ COM(2018) 379 final, s. 3.

¹²⁴ SopS 69/2011.

¹²⁵ Handbook 2016, s. 80, SC 2003, kohta 56. Ks. myös Norros 2010, s. 127.

lainsäädännössä, jos kyseinen valtio on vastustanut postitiedoksiantoa 10(a) artiklaa koskevalla varaumalla.¹²⁶ Suomen kannalta merkityksellisimpiä maita, jotka ovat vastustaneet Haagin tiedoksiantosopimuksen 10 artiklan mukaisia vaihtoehtoisia tiedoksiantotapoja, ovat Turkki, Venäjä ja Sveitsi.¹²⁷

Vastaanottavan valtion tekemän sopimusvarauksen noudattamatta jättäminen ja erilaiset sopimustulkinnat voivat aiheuttaa ongelmia täytäntöönpanovaiheessa. Ratkaisussa KKO 2006:28 konkretisoitui klassinen ongelma ulkomaisen tiedoksiannon pätevydestä, jonka arvioinnissa keskeiseen rooliin nousi Turkin tekemä varaus Haagin tiedoksiantosopimuksen 10 artiklaan. Tapauksessa suomalainen kantajayhtiö toimitti OK 12 luvun 14 §:n mukaisesti yksipuolisen tuomion tiedoksiannon vastakkaiselle osapuolelle lähettämällä tuomion tiedoksi suoraan Turkissa olevalle asianajajalleen, joka oli pyytänyt turkkilaista notaaria toimittamaan tiedoksiannon. Asiakirjat oli toimitettu vastaajayhtiön edustajan toimistoon. Ratkaisussa oli kysymys siitä, oliko vastaajayhtiö saanut tiedon yksipuolisesta tuomiosta siten, että takaisinsaantiaika (OK 12 luvun 15 §) on alkanut kulua siitä. Haagin tiedoksiantosopimuksessa lähtökohtana on, että tiedoksiantopyyntö lähetetään vastaanottajavaltion keskusviranomaisen kautta. Turkki on vastustanut edellä mainitusti Haagin tiedoksiantosopimuksen 10 artiklan mukaisia tiedoksiantotapoja. Näin ollen tiedoksianto ei ollut tapahtunut Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaisesti eikä tiedoksianto ollut pätevä.¹²⁸

Haag-valtioiden osalta on syytä huomioida, että postitse haastettua vastaajaa vastaan annetun tuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano myöhemmässä vaiheessa voi estyä vastaanottavassa tai kolmannessa valtiossa kansallisen lain nojalla. Sveitsin liittovaltion korkein oikeus ei ratkaisussaan 5A_230/2012 tunnustanut hollantilaista velkomusasian tuomiota, jossa haaste oli toimitettu venäläiselle vastaajalle yksityisen kuriirin välityksellä. Sveitsin liittovaltion korkein oikeus totesi, että Venäjä on tehnyt postitiedoksiantoa koskevan varauksen. Tämän lisäksi kantaja ei pystynyt osoittamaan todisteellisesti niitä asiakirjoja, jotka vastaajalle oli annettu tiedoksi eikä myöskään asiakirjat vastaanottaneen

¹²⁶ Handbook 2016, s. 81-83.

¹²⁷ Vuoden 2013 HCCH:n kyselyssä Suomi on vastannut, että tiedoksiantopyyntöjä lähetetään eniten Yhdysvaltoihin, Turkkiin ja Venäjälle. Response of Finland 2014, kohta B2. 8.

¹²⁸ Korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2006:28 ja yksipuolisen tuomion tiedoksiannon pätevyysarviointia käsitellään tarkemmin alajaksossa 5.3.2.

henkilön henkilöllisyyttä. Näin ollen Sveitsin liittovaltion korkein oikeus katsoi, ettei Hollannissa annettu tuomio ollut Sveitsissä täytäntöönpanokelpoinen.¹²⁹

Toisin kuin EU:n tiedoksiantoasetus, Haagin tiedoksiantosopimus ei sisällä määräyksiä saanti- tai vastaanottotodistusmenettelyn käyttämisestä annettaessa asiakirjoja tiedoksi postitse 10 artiklan mukaisesti. Erilaiset käytännöt saanti- tai vastaanottotodistuksen käyttämisessä tai käyttämättömyydessä voi johtaa edellä mainitun Sveitsin liittovaltion korkeimman oikeuden ratkaisun mukaisesti siihen, että kantajan access to justice ei toteudu täytäntöönpanon epäonnistuessa. Vastaajan jäädessä passiiviseksi asian ratkaiseminen edellyttää Haagin tiedoksiantosopimuksen 15 artiklan 1 kappaleen mukaisesti haasteen tai vastaavan asiakirjan tiedoksiannolta todisteellisuutta. Myös EIT on todennut kotimaista postitiedoksianto koskevassa ratkaisussa *Trudov v. Venäjä*, että haasteen lähettämistä postitse ilman varmistusta sen perillemenosta ei voida pitää asianmukaisena tiedoksiantona. Tapauksessa haaste oli postitusrekisterin mukaan lähetetty vastaajalle postitse, mutta tuomioistuim ei pystynyt esittämään mitään todistusta lähetyksen toimittamisesta vastaanottajalle. Näin ollen EIT katsoi, ettei vastaaja ollut saanut riittävän ajoissa tietoa häntä koskevasta oikeudenkäynnistä valmistautuakseen ja osallistuakseen siihen.¹³⁰

Haagin tiedoksiantosopimuksen 10(a) artiklaan on mahdollista antaa postitiedoksiannon kieltävän varauman sijaan myös ehdollinen selitys (*qualified declaration*), jossa postitiedoksiannon käyttämisen ehdoksi on asetettu vastaanottotodistuksen käyttäminen. Esimerkiksi Australia ei vastusta postitiedoksianto alueellaan, mutta on ilmoittanut ehdoksi postitiedoksiannon käyttämiselle alueellaan sen, että postitse tiedoksiannettavat asiakirjat on lähetettävä kirjattuna kirjeenä vastaanottotodistuksen mahdollistamiseksi.

OK 3 luvun 3 § edellyttää, erityisesti haasteen, postitiedoksiannolta todisteellisuutta, minkä vuoksi sen on tapahduttava saanti- tai vastaanottotodistusta vastaan. Näin voidaan jälkeinpäin aina todeta, milloin tiedoksianto on toimitettu ja saada varmuus siitä, että asiakirjat on saatettu asianosaisen tietoon riittävän ajoissa. Tämä on tärkeää siksi, että riita-asiassa kutsun tai kehotuksen noudattamatta jättämisellä on seurauksia oikeudenkäynnissä. Esimerkiksi dispositiivisessa riita-asiassa passiivisuus on tietyin rajoituksin asetettavissa ratkaisun pohjaksi. Oikeudenkäynnin myöhäisemmissä vaiheissa todisteellisen tiedoksiannon poikkeuksen käyttö on katsottu olevan tarpeettoman raskas ja kallis

¹²⁹ Federal Supreme Court of Switzerland, 23.10.2012, 5A_230/2012.

¹³⁰ *Trudov v. Venäjä*, kohdat 26-28.

menettely.¹³¹ Tämän vuoksi OK 11 luvun 3 a §:ssä muun kuin haasteen tiedoksianto on mahdollista asianosaisen tuomioistuimelle ilmoittamaan prosessiosoitteeseen postitse tavallisena kirjeenä. Myös nykyajan informaatioteknologiaa on suositeltavaa käyttää prosessin sujuvoittamiseksi käräjäoikeuden ja ulkomailla oleskelevan vastaajan välisessä yhteydenpidossa tiedoksiannon jälkeen.¹³²

Postitiedoksianto on kiistatta tärkeä ja hyödyllinen tiedoksiantotapa sen nopeuden ja alhaisten kustannusten vuoksi. Suomessa postitiedoksiannon ollessa mahdollinen tiedoksiannon muoto, on se käytännössä yleensä ensisijainen.¹³³ Postitiedoksiannolla pyritään tiedoksiannon joustavuuteen ja tiedoksiannosta aiheutuvien kulujen alentamiseen, mikä palvelee prosessiekonomian kannalta oikeudenkäynnin nopeus- ja halpuustavoitteita. Myös vastaanottotodistusten asianmukainen täyttö ja palauttaminen takaavat tiedoksiannon riittävän oikeusvarmuuden. Yhtenäistetty käytäntö postitiedoksiannon osalta EU-valtioissa takaa myös oikeudenkäynnin osapuolille, heidän edustajilleen ja viranomaisille tiedoksiannon tunnustamisen muissa jäsenvaltioissa. Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetusehdotuksen yhteydessä tehdyssä vaikutustenarvioinnissa EU:n komissio on selvittänyt ja arvioinut voimassa olevan EU:n tiedoksiantoasetuksen toimivuutta käytännössä. Vaikutustenarvioinnissa postitiedoksianto on pääosin koettu hyödylliseksi ja, että asetus sisältää selkeät säännöt sen osalta.

Vaikutustenarvioinnissa postitiedoksiannon osalta 55 % vastaajista on kuitenkin ilmoittanut kokeneensa ongelmia postitiedoksiannon kanssa. Oikeudellisen epävarmuuden aiheuttajaksi on nimetty eri maiden postipalveluiden laatuerot; tiedoksianto ei välttämättä ole saatu toimitettua ajoissa, lähetyksen on vastaanottanut joku toinen henkilö vastaanottajan sijasta tai vastaanottotodistusta ei ole täytetty tarpeeksi selkeästi. Tällaiset puutteet käytännössä aiheuttavat asianosaisten prosessuaalisten oikeuksien suojaamiseen liittyviä ongelmia, oikeudellista monimutkaisuutta ja epävarmuutta.¹³⁴ Näiden käytännön ongelmien taustalla on se, että EU:n tiedoksiantoasetus ja Haagin tiedoksiantosopimus eivät sisällä yhtenäistettyjä säännöksiä sijaistiedoksiannosta tai palautuneen postilähetyksen seurauksista sen varalta, jos vastaanottaja ei nouda postilähetystä.

¹³¹ HE 16/1990 vp, s. 7 ja HE 79/1993 s. 7.

¹³² Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa vieraillessaan, Norros on huomioinut vuonna 2010, että yhteydenpitoa vastaajan ja käräjäoikeuden välillä on jatkettu sähköpostitse, erityisesti postitiedoksiantojen jälkeen. Norros 2015, s. 54.

¹³³ Haastattelu 12.10.2020, COM(2018) 379 final ja McClean 2012, s. 12.

¹³⁴ SWD(2018)287, s. 21 ja 31-32.

Selvennyksen vuoksi todettakoon, että pohjoismainen oikeusapupolitus koskee tiedoksiantopyyntöjen lähettämistä viranomaisten välityksellä (1 artikla) eikä se sisällä mainintaa postitiedoksiannon mahdollisuudesta. Pohjoismaista Ruotsiin, Tanskaan ja Islantiin postitiedoksiannon lähettäminen on kuitenkin mahdollista. Ainoastaan Norja on vastustanut postitiedoksiantoa.

4.3 Viranomaisreitti ja tiedoksiannolle varattava aika

Mikäli postitiedoksianto ei ole mahdollista tai se on esimerkiksi epäonnistunut, tiedoksianto on mahdollista toteuttaa lähettävän ja vastaanottavan valtioiden viranomaisten välityksellä niin sanottua viranomaisreittiä pitkin. Siviilioikeusapulain 18 §:n mukaan tuomioistuin tekee tiedoksiantoa koskevan pyynnön ulkomaanviranomaiselle. Ennakkoratkaisussa *Plumex v. Young Sports NV* EUT on ottanut kantaa postitiedoksiannon ja EU:n jäsenmaiden viranomaisten välityksellä kesken tapahtuvan tiedoksiannon väliseen suhteeseen toteamalla, ettei näillä kahdella tiedoksiantotavalla ole keskinäistä arvojärjestystä.¹³⁵ Myöskään Haagin tiedoksiantosopimus ei luo arvojärjestystä keskusviranomaisen välityksellä lähetetyn tiedoksiantopyynnön ja vaihtoehtoisten tiedoksiantotapojen välille. Vaihtoehtoisia tiedoksiantotapoja koskevat varaukset on kuitenkin huomioitava.

EU:n tiedoksiantoasetus rakentuu jäsenvaltioiden paikallisten oikeusviranomaisten suoralle yhteydenpidolle, jolla on pyritty puuttumaan rajat ylittävien tiedoksiantojen notoriiseen hitauteen. Näin ollen tiedoksiantopyyntö on mahdollista lähettää EU:n tiedoksiantoasetuksen 4 artiklan mukaisesti suoraan tuomioistuimesta vastaanottavan valtion paikalliselle viranomaiselle. EU:n tiedoksiantoasetuksen 4 artiklan 4 -kohdan mukaan asiakirjat voidaan lähettää ilman laillistamista tai muuta vastaavaa muodollisuutta. EU:n tiedoksiantoasetuksen 3 artiklaan mukaan nimetyt keskusyksiköt eivät lähtökohtaisesti huolehdi yksittäisten tiedoksiantojen lähettämisestä.¹³⁶

¹³⁵ C-473/04 *Plumex v. Young Sports NV*, 9.2.2006, kohdat 20-22.

¹³⁶ Selittävä muistion mukaan tiedoksiantopyynnön lähettäminen keskusyksikölle on mahdollista ainoastaan poikkeustapauksissa. Poikkeustapaus voi esimerkiksi olla se, että lähettävä viranomainen ei ole toistuvista pyynnöistä kohtuullisessa ajassa saanut vastausta tiedusteluunsa toimivaltaisesta vastaanottavasta viranomaisesta.

Jäsenvaltiot ovat ilmoittaneet myös käytettävissä olevat asiakirjojen vastaanottotavat. Käytännössä tiedoksiantopyyntöjen lähettäminen tapahtuu useimmiten viranomaisten välillä postitse. Komissio on todennut uudistetun EU:n tiedoksiantoasetuksen yhteydessä tehdyssä vaikutustenarvioinnissa, että viranomaisten vastaamisajat ovat selvästi lyhyempiä kuin Haagin tiedoksiantosopimukseen perustuva työnkulku. Siitä huolimatta asetuksessa mainitut määräajat ylittyvät säännöllisesti eikä teknologisen kehityksen potentiaalia hyödynnetä täysimittaisesti.¹³⁷

EU:n tiedoksiantoasetuksen 7 artiklan 2 kappaleen mukaan vastaanottavan viranomaisen on toteutettava kaikki tarvittavat toimenpiteet asiakirjan tiedoksiannon toimittamiseksi viipymättä ja joka tapauksessa kuukauden kuluessa asiakirjan vastaanottamisesta. Jos tiedoksiantoa ei ole voitu toimittaa kuukauden määräajassa, vastaanottavan viranomaisen on ilmoitettava siitä välittömästi lähettävälle viranomaiselle ja jatkettava kaikkia toimenpiteitä asiakirjan tiedoksiannon toteuttamiseksi. Euroopan komission suorittaman vaikutustenenarvioinnin mukaan määräajassa pysyminen ei aina toteudu, ja tiedoksiantojen toimittamisessa on viivästyksiä.¹³⁸

Haagin tiedoksiantosopimus on tiedoksiantopyyntöjen lähetystapojen osalta edellä todetun mukaisesti eksklusiivinen. Tiedoksiantopyynnöt lähetetään pääasiassa sopimusvaltioiden keskusviranomaisten välityksellä Haagin tiedoksiantosopimuksen 3 artiklan mukaisesti niin kutsutun pääkanavan (*main channel*) kautta.¹³⁹ Käytännössä tämä tarkoittaa, että Suomesta tiedoksiantopyynnöt lähetetään tuomioistuimista suoraan vastaanottavan valtion keskusviranomaiselle, mikäli vastaanottava valtio ei hyväksy postitiedoksiantoa tai sille ei muutoin ole edellytyksiä.

Asiakirjojen lähettäminen viranomaisten välillä tapahtuu yleisesti postin kautta. Erityiskomissio kannustaa Haagin tiedoksiantosopimuksen sopimusvaltioita kuitenkin käyttämään sähköisiä viestintävälineitä tiedoksiantopyyntöjen lähettämiseen viranomaisten välillä.¹⁴⁰ Sopimusvaltiot voivat käyttää tiedoksiantopyynnön lähetykseen myös

¹³⁷ COM(2018) 379 final, s. 3. Komission teettämän arvioinnin mukaan nykyaikaisia viestintäkanavia ei käytännössä juuri käytetä pyyntöjen lähettämiseen viranomaisten välityksellä.

¹³⁸ SWD(2018) 287, s. 19-20.

¹³⁹ Handbook 2016, s. 21-22, Norros 2010, s. 111-114 ja McClean 2012, s. 32-33.

¹⁴⁰ Handbook 2016, s. 46, SC 2014, s. 5, Synopsis 2014, s. 33-36. Pysyvän toimiston vuonna 2014 tuottaman kyselytutkimuksen mukaan vain osa jäsenvaltioista on vastaanottanut ja lähettänyt muutamia pyyntöjä sähköisesti. Osassa sopimusvaltioissa pyyntöjen välittäminen sähköisesti ei ole kansallisen lainsäädännön mukaan mahdollista.

sopimuksesta poikkeavia kanavia, jotka tulevat sopimusvaltioiden kahden- tai monenvälisestä sopimuksesta.

Tiedoksiantopyyntöjen toteuttamiselle ei ole Haagin tiedoksiantosopimuksessa asetettu mitään selkeää aikarajaa, mutta tiedoksianto on kuitenkin suoritettava joutuisasti.¹⁴¹ Tiedoksiannon kesto vaihtelee maittain. Sopimusvaltiot voivat ilmoittaa Haagin konferenssin internet-sivuilla arvion tiedoksiannon kestolle kyseisessä sopimusvaltiossa. Haagin tiedoksiantosopimus on onnistunut lyhentämään tiedoksiantoaikoja. Siitä huolimatta on todettu, että tiedoksianto joissakin tapauksissa kestää liian kauan. Joissakin tapauksissa tiedoksianto on kestänyt yli vuoden, mitä ei voida pitää hyväksyttävänä. Erityiskomissio onkin suositellut, että tiedoksiantoa mahdollisesti viivyttävistä tekijöistä olisi ilmoitettava joutuisasti lähettävälle viranomaiselle.¹⁴²

Tiedoksiantopyyntöjen lähettämiseen pohjoismaihin viranomaisten välityksellä sovelletaan pohjoismaista oikeusapusopimusta. Tiedoksiantopyynnöt lähetetään suoria yhteyksiä käyttäen paikallisten toimivaltaisten viranomaisten välityksellä. Tiedoksiantopyynnön voi lähettää vastaanottavan valtion oikeusministeriölle, jos vastaanottajan osoite ei ole tiedossa tai on epäselvää, mille viranomaiselle pyyntö tulisi lähettää. Ruotsiin tiedoksiantopyynnöt lähetetään lääninhallitukseen. Norjassa ja Tanskassa tiedoksiantopyynnöt toimitetaan suoraan paikalliseen alioikeuteen. Islannissa pyynnöt toimitetaan oikeusministeriölle.¹⁴³

OK 11 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuimen on ilmoitettava se päivä, jona tiedoksianto on viimeistään toimitettava tai jona todistus tiedoksiannon vastaanottamisesta on viimeistään palautettava tuomioistuimelle. On selvää, että tiedoksianto ulkomaille yleensä kestää pidempään kuin kotimaassa. Tiedoksiannolle varattavan ajan arviointi voi tämän vuoksi osoittautua hankalaksi, erityisesti asiakirjoja käsittelevien välitahojen lisääntyessä. Epärealistiset arviot määräpäivän asettamisessa tai tiedoksiannon keston arvioinnissa voivat johtaa siihen, että todistusta tiedoksiannosta ei ehditä saada ennen käsittelypäivää tai asiakirjoja ei ehditty antaa tiedoksi vastaanottajalle määräpäivään mennessä.¹⁴⁴

¹⁴¹ Handbook 2016, s. 63-64. Vuoden 1977 erityiskomissio suosittelee, että tiedoksianto toteutetaan, vaikka tiedoksiantopyynnössä ilmoitettu oikeuteen saapumisen päivä on jo mennyt tiedoksiantopyynnön saapuessa vastaanottavalle valtiolle, ellei lähettävä valtio ole pyynnössään ilmoittanut selkeästi toisin. SC 1977.

¹⁴² Handbook 2016, s. 63-66 ja SC 2009, kohta 23.

¹⁴³ Hallinnonalan intranet.

¹⁴⁴ Haastattelu 9.10.2020.

Tiedoksiannolle varattavan ajan ja tiedoksiannon keston arvioinnissa on syytä huomioida se, miten kauas asiakirjat lähetetään ja millaisen viranomaisketjun ne käyvät läpi. Viranomaisten ja postilaitoksen lisäksi tiedoksiannon keston vaikuttaa asiakirjojen vastaanottajan tavoitettavuus, mikä tuo oman arvaamattoman puolensa tiedoksiannolle varattavan ajan arviointiin.¹⁴⁵ Tiedoksiantopyynnön käsittelylle on suositeltavaa varata vähintään kolme kuukautta. Asiakirjojen palautuminen voi kuitenkin kestää jopa 6-12 kuukautta. Mikäli on tiedossa, että asiassa tullaan järjestämään istunto, voi asianosaisten näkökulmasta olla tarkoituksenmukaista lähettää kaksi erillistä tiedoksiantopyyntöä, kutsu ja lausuntopyyntö, yhtä aikaa.¹⁴⁶

Huolimatta huomattavasta teknologiakehityksestä viimeisten vuosikymmenten aikana, asiakirjojen lähettäminen, sekä jossain määrin muu yhteydenpito, lähetettävien ja vastaanottavien viranomaisten välillä perustuu edelleen lähinnä paperisiin asiakirjoihin. EU:n tiedoksiantoasetus ja Haagin tiedoksiantosopimus ovat kieliasultaan teknologianeutraaleja, mutta nykyaikaisia viestintäkanavia ei käytännössä hyödynnetä täysimittaisesti. Teknologian hyödyntämiseen liittyvissä kysymyksissä on eroteltava toisistaan asiakirjojen lähettäminen viranomaisten välillä, viranomaisten keskinäinen kommunikointi ja asiakirjojen toimittaminen vastaanottajalle.¹⁴⁷

Se, ettei teknologiaa hyödynnetä täysimittaisesti asiakirjojen lähettämisessä ulkomaisten viranomaisten välillä, johtuu osin vanhoista tottumuksista, oikeudellisista esteistä ja kansallisten tietojärjestelmien puutteellisesta yhteentoimivuudesta. Haagin konferenssin erityiskomissio on suositellut informaatioteknologian hyödyntämistä asiakirjojen välittämisessä viranomaiselta toiselle. Esimerkiksi Yhdysvallat on ilmoittanut, että tiedoksiantopyynnot voi postittamisen lisäksi lähettää sähköisesti tai lataamalla ne tiedoksiantoja toimittavan yrityksen omaan sähköiseen palveluun. Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen mukaan asiakirjojen lähettäminen viranomaisten välillä tulisi tapahtumaan pääsääntöisesti nykyaikaista viestintäteknologiaa hyödyntäen kansallisista tietojärjestelmistä koostuvan hajautetun tietojärjestelmän kautta. Suomessa valtioneuvosto ja lakivaliokunta ovat pitäneet tätä uudistusta kannattavana.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Haastattelu 9.10.2020.

¹⁴⁶ Laatuhanke 2018, s. 49.

¹⁴⁷ KOM(2018) 379 final, s. 3 ja Handbook 2016, s. 169-170.

¹⁴⁸ LaVL 25/2018 vp.

Yhteistyö EU:ssa ja Haagin konferenssissa eroavat toisistaan huomattavasti, eivätkä siten ole verrattavissa keskenään. Toimintamahdollisuuksien eroavuudesta huolimatta informaatioteknologian hyödyntäminen on ollut esillä myös Haagin konferenssissa, muun muassa joulukuussa 2019 järjestetyn *HCCH a|Bridged* seminaarin muodossa. Seminaarissa keskustelunaiheina olivat, kuten EU:n tiedoksiantoasetusta uudistettaessa, asiakirjojen turvallinen sähköinen välittäminen viranomaisten välillä sekä sähköinen tiedoksianto suoraan vastaanottajalle.¹⁴⁹ Haagin sopimuksen mukautuminen sähköiseen toimintaympäristöön on tapahtunut tähän mennessä yleissopimuksen tulkinnalla, eikä siihen ole tois- taiseksi katsottu tarpeen tehdä lisäyksiä.

Kansainvälisten instrumenttien mukautumista sähköiseen toimintaympäristöön voidaan pitää positiivisena kehityksenä, joka lyhentäisi rajat ylittävään tiedoksiintoon käytettävää aikaa ja vähentäisi tarpeettomia kustannuksia. Samalla asiakirjojen vastaanottajan oikeus- suojan saatavuutta voitaisiin parantaa. Sähköisten toimintaympäristöjen hyödyntäminen käytännössä jäävät tutkielman kirjoitusvaiheessa mielenkiintoisiksi tulevaisuudennäky- miksi.

4.4 Asiakirjojen käänösvaatimukset

Sovellettava kansainvälinen instrumentti vaikuttaa lisäksi asiakirjojen ja mahdollisen tie- doksiantopyynnön valmisteluun. Rutiinia ei välttämättä ole tuomioistuimessa syntynyt rajat ylittävien tiedoksiantojen osalta, mikä hankaloittaa edellä mainittua valmistelua.¹⁵⁰ Suomen oikeusministeriön kansainvälisen oikeusavun yksikkö saakin keskusviranomai- sena kysymyksiä tuomioistuimilta ennakkoon sovellettavan instrumentin sisällöstä sekä asiakirjojen käänösvaatimuksista tiedoksiannolle varattavan ajan arvioinnin lisäksi.¹⁵¹

Rajat ylittävissä tiedoksiannoissa asiakirjojen kieli onkin todettu ongelmalliseksi. Asia- kirjojen vastaanottajaa ei periaatteessa saisi pakottaa ottamaan vastaan sellaisia asiakir- joja, joita hän ei ymmärrä. Asianosaisen oikeusturvaa heikentävä seikka on myös se, että käytännössä käänökset voivat olla epätarkkoja tai jopa virheellisiä, vaikka asiakirjat olisi

¹⁴⁹ Seminaarissa esitetyt puheenvuorot ja kannanotot ks. *HCCH a|Bridged* 2019.

¹⁵⁰ Haastattelu 12.10.2020.

¹⁵¹ Haastattelu 9.10.2020.

käännetty sovellettavan instrumentin vaatimalla tavalla.¹⁵² Asiakirjojen ja itse pyynnön huolellisessa valmistelussa on lähtökohtaisesti pyrittävä takaamaan vastaanottajan oikeussuojan saavutettavuus. Tarkoituksena on, että vastaanottaja saa riittävän ajoissa tarvittavat tiedot ja ymmärtää asiakirjojen sisällön voidakseen päättää, miten hän haluaa osallistumisoikeuttaan käyttää. Tämän vuoksi ulkomailla tiedoksiannettavat asiakirjat on lähtökohtaisesti käännettävä.

Siviilioikeusapulain 19 §:n 1 momentin mukaan tiedoksianto koskeva oikeusapupyynnö on laadittava sen viranomaisen hyväksymällä kielellä, jolta oikeusapua pyydetään. Siviilioikeusapulain 19 §:n 2 momentin mukaan pyyntöön liitetyt tiedoksiannettavat asiakirjat on tarvittaessa käännettävä pyynnön vastaanottavan valtion hyväksymälle kielelle. Tuomioistuin vastaa itse tuottamiensa asiakirjojen kääntämisestä. Muiden asiakirjojen kääntämisestä vastaa asianosainen itse. Vastaanottajan oikeusturva edellyttää virallisia käännöksiä joko alkuperäisinä tai oikeaksi todistettuina jäljennöksinä.¹⁵³

EU:n tiedoksiantoasetus ja Haagin tiedoksiantosopimus edellyttävät erillisen pyyntölomakkeen käyttöä, kun asiakirjat lähetetään viranomaisten välityksellä. EU:n tiedoksiantoasetuksen 4 artiklan mukaan pyyntölomake¹⁵⁴ on laadittava vastaanottavan valtion virallisella kielellä. Haagin tiedoksiantopyynnön mukaisesta yhdistelmälomakkeesta¹⁵⁵ on käytettävissä useampia monikielisiä versioita. Lomakkeiden täyttö voi vaikuttaa työläältä, mutta niiden tarkoitus on nopeuttaa tiedoksiantomenettelyä ja parantaa menettelyn oikeusvarmuutta.¹⁵⁶ Pohjoismaiden välillä ei ole käytössä pakollisia lomakkeita.¹⁵⁷ Pyyntökirje on vapaamuotoinen silloin, kun tiedoksianto pyydetään valtiosta, jonka kanssa ei ole voimassa olevaa sopimusta ja asiakirjat lähetetään diplomaattista tietä.¹⁵⁸

Edellä mainittujen pyyntölomakkeiden kielivaatimuksilla ei luonnollisesti ole vastaavanlaista merkitystä vastaanottajan oikeusturvan kannalta kuin tiedoksiannettavien

¹⁵² Koulu 2017b, s. 1122.

¹⁵³ Laatuhanke 2018, s. 46. Tuomioistuimilla on käytössään valmiita asiakirjapohjia ja niiden käännöksiä, joissa on huomioitu, että asiakirjojen vastaanottaja oleskelee ulkomailla. Valmiit asiakirjapohjat sisältävät tavanomaista pidempiä vastausaikoja, eivätkä ne sisällä uhkia, joita ei voida panna täytäntöön Suomen ulkopuolella

¹⁵⁴ Pyyntölomake asiakirjan tiedoksiantamisesta on saatavilla Euroopan oikeusportaalista osoitteesta: https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents_forms-269-fi.do.

¹⁵⁵ Yhdistelmälomake on saatavilla Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin internet-sivuilta osoitteesta: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6560&dtid=65>.

¹⁵⁶ COM(2018) 379 final, s. 5 ja Handbook 2016, s. 47. Ks. myös Norros 2015, s. 55-56. Rikosasioiden tiedoksiantopyynnöissä ei ole käytössä valmiita lomakkeita, mikä myös saatetaan kokea epätyytyttävänä.

¹⁵⁷ Hallinnonalan intranetistä löytyvää niin kutsuttua ”vihreää lomaketta” voi halutessaan käyttää.

¹⁵⁸ Hallinnonalan intranetistä löytyvä vastavuoroisuuskirje on lisättävä asiakirjojen liitteeksi.

asiakirjojen kielivaatimuksilla. EU:n tiedoksiantoasetuksen 8 artiklan mukaan tiedoksiannettavat asiakirjat on laadittava tai käännettävä joko sellaiselle kielelle, jota vastaanottaja ymmärtää tai vastaanottavan valtion viralliselle kielelle. Jos vastaanottavassa jäsenvaltiossa on useita virallisia kieliä, asiakirjat on laadittava tai käännettävä sen paikkakunnan viralliselle kielelle tai jollekin sen paikkakunnan virallisista kielistä, missä tiedoksianto tapahtuu. Jos asiakirjaa ei ole laadittu tai käännetty edellä mainitulla tavalla, on vastaanottajalla 8 artiklan mukaan oikeus kieltäytyä ottamasta vastaan tiedoksiannettavia asiakirjoja.

Haagin tiedoksiantosopimus ei sisällä suoraan velvoittavia määräyksiä tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntämisestä jollekin kielelle. Sopimusvaltion keskusviranomaisen voi kuitenkin vaatia 5 artiklan 3 kappaleen nojalla, että asiakirjat on laadittava tai käännettävä vastaanottavan valtion viralliselle kielelle tai jollekin niistä, jos asiakirjat annetaan tiedoksi sopimuksen 5 artiklan 1 kappaleen mukaisesti keskusviranomaisen välityksellä. Käännösvaatimuksia koskevat ilmoitukset on siksi tarkastettava jokaisen sopimusvaltion kohdalla erikseen, sillä useat valtiot ovat ilmoittaneet vaativansa käännökset. Haagin tiedoksiantosopimus ei sisällä nimenomaisia määräyksiä vastaanottajan oikeudesta kieltäytyä vastaanottamasta asiakirjoja kuten EU:n tiedoksiantoasetus. Erityiskomissio on ilmoittanut, että käännöksiä ei pääsääntöisesti vaadita, jos asiakirjat toimitetaan sopimuksen 5 artiklan 2 kappaleen mukaisesti vastaanottajalle, joka suostuu ottamaan ne vastaan vapaaehtoisesti (*informal delivery*).¹⁵⁹ Vastaanottajalla on tällöin käytännössä oikeus kieltäytyä vastaanottamasta asiakirjoja, jos niitä ei ole käännetty vastaanottavan valtion keskusviranomaisen ilmoittaman mukaisesti.

Kun asiakirjat on laadittu tai käännetty pyynnön vastaanottavan valtion viralliselle kielelle tai joillekin niistä joko EU:n tiedoksiantoasetuksen 8 artiklan tai Haagin tiedoksiantosopimuksen 5 artiklan mukaisesti, vastaanottaja ei voi kieltäytyä vastaanottamasta niitä ja siten viivyttää prosessia kielellisillä perusteilla. Tällöin ei ole merkitystä, osaako vastaanottaja tosiasiallisesti kyseistä kieltä. Käytännössä tämä voi osoittautua vastaanottajan oikeusturvaa heikentäväksi seikaksi, jos hän ei tosiasiallisesti ymmärrä kyseistä kieltä ja siten asiakirjojen merkitystä taikka häneltä vaadittuja toimenpiteitä. Jos kieltäytymis-oikeus ei olisi kuitenkin tällä tavoin rajattu, tekisi se EU:n tiedoksiantoasetuksen ja Haagin tiedoksiantosopimuksen luoman järjestelmän tyhjäksi.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Handbook 2016, s. 56-61, SC 2014, kohta 28.

¹⁶⁰ Koulu 2017b, s. 1122-1123 ja Selittävä muistio s. 33-34.

EU:n tiedoksiantoasetuksen 8 artikla sisältää nimenomaisen määräyksen siitä, että vastaanottavan viranomaisen on ilmoitettava vastaanottajalle tämän kieltäytymisoikeudesta asetuksen liitteenä olevaa vakiolomaketta¹⁶¹ käyttäen. Kieltäytymisestä on kyseisen artiklan mukaan ilmoitettava joko tiedoksiannon yhteydessä tai palauttamalla asiakirja vastaanottavalle viranomaiselle viikon kuluessa.¹⁶² Jos vastaanottaja on aiheellisesti kieltäytynyt vastaanottamasta asiakirjoja, on lähettävällä viranomaisella EU:n tiedoksiantoasetuksen 8 artiklan mukaan oikeus korjata tiedoksianto toimittamalla vaadittavat käännökset. Käännöksen toimittamisessa on otettava huomioon erityisesti vastaanottajan oikeus-suojan saatavuus siten, että hän saa käännöksen tarpeeksi ajoissa ehtiäkseen valmistautua oikeudenkäyntiin.

Kansainvälisissä instrumenteissa ei määrätä kieltäytymisen seurauksista. Näin ollen lähettävän valtion viranomainen ratkaisee tällaisen kieltäytymisen merkityksen kansallisen prosessilainsäädännön perusteella. Yleisten prosessioikeudellisten periaatteiden mukaan todistustaakka vastaanottajan kielitaidon olemassaolosta tai sen puuttumisesta on vastapuolella. Hänen on näytettävä, että vastaanottajana ollut asianosainen osaa riittävästi tiedoksi annettavien asiakirjojen kieltä. Tällöin oikeudelliseksi kysymykseksi nousee se, milloin kielitaito voidaan katsoa riittäväksi. Asiakirjojen kielivaatimusten tarkoitus on taata vastaanottajan oikeusturva ja antaa hänelle kontradiktorisen periaatteen mukainen tosiasiallinen mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin, minkä vuoksi kielitaidolle on perusteltua asettaa korkeat vaatimukset. *Koulun* mukaan arkipäiväinen kielitaito ei vielä velvoita asianosaista vieraskielisen tiedoksiannon vastaanottamiseen, eikä kielen osamista voida olettaa esimerkiksi vieraassa valtiossa oleskeluun perustuen.¹⁶³

Lähtökohtaisesti tiedoksiannettavan asiakirjan kielivaatimukset ulottuvat myös niiden liitteisiin. EUT:n ennakkoratkaisussa C-14/07 *Weiss und Partner GbR v. Industrie- und Handelskammer Berlin* tekemän linjauksen mukaan 8 artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että käännösvaatimukset eivät koske sellaisia haastehakemuksen liitteitä, joiden

¹⁶¹ Vakiolomake ilmoituksesta vastaanottajalle oikeudesta kieltäytyä vastaanottamasta asiakirjaa löytyy Euroopan oikeusportaalista osoitteesta: https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents_forms-269-fi.do.

¹⁶² Uudelleen laaditussa EU:n tiedoksiantoasetuksessa (12 artikla) asetettu viikon määräaika on pidennetty kahteen viikkoon. Tämän lisäksi vastaanottaja voi ilmoittaa kieltäytymisestä myös muulla kirjallisella ilmoituksella, kuin hänelle tiedoksiannon yhteydessä annettua kieltäytymisoikeudesta kertovaa lomaketta käyttäen. Haagin tiedoksiantosopimus ei sisällä vastaavia määräyksiä kieltäytymisen määräajasta tai vasta.

¹⁶³ Koulun 2017b, s. 1123.

ymmärtäminen ei edellytä kääntämistä. Näin ollen vastaajalla ei ole oikeutta kieltäytyä vastaanottamasta sellaisia asiakirjoja, joiden liitteenä olevan esimerkiksi numeerisen tositteen käännös puuttuisi, jos hän asiakirjojen perusteella kykenee vetoamaan oikeuksiinsa vireillä olevassa oikeudenkäynnissä. Se, ovatko liitteet välttämättömiä vaatimuksen kohteen ja syyn ymmärtämiseksi, tulee harkita aina tapauskohtaisesti.¹⁶⁴ Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta on todettu, että tiedoksiannettavan asiakirjan liitteet, jotka lähettävän valtion kansallisen lainsäädännön mukaan ovat olennaisia, on käännettävä.¹⁶⁵ Liitteiden käännöstarpeen arviointi on näin ollen tapauskohtaista myös Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta.

EU:n tiedoksiantoasetuksen 8 artiklan mukaista kieltäytymisoikeutta sovelletaan myös asetuksen vaihtoehtoiisiin tiedoksiantotapoihin, mukaan lukien postitiedoksiantoihin.¹⁶⁶ Postitse lähetettävien asiakirjojen mukaan liitettävän kieltäytymisoikeudesta kertovan va kiolomakkeen lähettäminen on lähettäjän vastuulla. EUT on ratkaisussa C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA* ilmoittanut tämän pakolliseksi. Vastaantajalle on ennalta ja kirjallisesti ilmoitettava kieltäytymisoikeudesta, jotta sen vaikutukset voisivat toteutua tehokkaasti. Velvollisuuden laiminlyönti ei kuitenkaan johda tiedoksiannon pätemättömyyteen. Tiedonpuute on korjattavissa ainoastaan toimittamalla lomake vastaanottajalle tiedoksi, sillä sen puuttuessa vastaanottaja ei välttämättä tiedä kieltäytymisoikeudestaan. Näin ollen väitteiden esittäminen lomakkeen puuttumisesta ei voi myöskään olla sidottu esimerkiksi määräaikaan.¹⁶⁷ Julkisasiamiehen mukaan kieltäytymisoikeudesta kertovaa lomaketta on käytettävä kaikissa tilanteissa, riippumatta siitä, ymmärtääkö vastaanottaja sitä kieltä, jolla tiedoksiannettavat asiakirjat on laadittu.¹⁶⁸

Haagin tiedoksiantosopimus ei sisällä määräyksiä käännösvaatimuksista, kun kyse on vaihtoehtoisista tiedoksiantotavoista (8-10 art.), mukaan lukien postitiedoksiannosta. Eri-tyiskomissio on katsonut, että sopimuksen kirjaimellisen ja systemaattisen tulkinnan mukaan 5 artiklan säännös keskusviranomaisen oikeudesta asettaa käännösvaatimuksia ei koske postitse tiedoksiannettavia asiakirjoja tai niiden liitteitä.¹⁶⁹ Muutamat

¹⁶⁴ C-14/07 *Igenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR v. Industrie- und Handelskammer Berlin*, 8.5.2008, tuomiolauselma kohta 1.

¹⁶⁵ McClean 2012, s. 39.

¹⁶⁶ Uudelleenlaaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 12 artiklan mukaan kieltäytymisoikeutta sovelletaan myös 17-20 artikloissa säädettyihin vaihtoehtoiisiin tiedoksiantotapoihin.

¹⁶⁷ C-354/15 *Andrew Marcus Henderson v. Novo Banco SA*, kohdat 59-68.

¹⁶⁸ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus asiassa C-354/15, kohdat 53-60.

¹⁶⁹ Handbook 2016, s. 91-92, McClean 2012, s. 45. Sopimusvaltioiden tuomioistuimet ovat antaneet eriäviä ratkaisuja siitä, salliiko Haagin sopimus asiakirjojen toimittamisen postitse ilman käännöksiä. Itävallan

sopimusvaltiot ovat ilmoittaneet postitiedoksiantoja (10(a) art.) koskevassa varamaussaan postitse lähetettävien asiakirjojen käännösvaatimuksista, jotka on otettava huomioon. Eri-tyiskomissio on todennut, että postitiedoksiannoissa on noudatettava lähettävän valtion lainsäädäntöä.¹⁷⁰

Suomessa oikeudenkäynnin kielestä säännellään oikeudenkäymiskaassa ja kielilaissa (423/2003, KieliL). OK 4 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen asianosaisen, joka haluaa tulkkausta tai käännöksen, on huolehdittava tästä itse ja omalla kustannuksellaan, jollei tuomioistuin asian laadun huomioon ottaen toisin määrää. Jos riita- tai hakemusasian oikeudenkäynnissä laadittava toimituskirja; haastehakemus, tuomio, päätös, pöytäkirja tai muu asiakirja on laadittu muulla kuin asianosaisen kielellä, on asianosaisen itse ja omalla kustannuksellaan huolehdittava käännöksestä, jollei tuomioistuin asian laadun huomioon ottaen päättä toisin (KieliL 20.1 § ja 20.2 §). Näin ollen esimerkiksi Haagin tiedoksiantosopimuksen nojalla postitse tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntäminen on asiaa käsittelevän tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa.

Postitiedoksiantojen sääntelemättömyyden vuoksi käännösten vaatiminen ei toteudu tehokkaasti Haagin tiedoksiantosopimuksessa. Seurauksena voidaan päätyä tilanteeseen, että vastaanottaja ei ymmärrä postitse saamiensa asiakirjojen luonnetta tai häneltä mahdollisesti edellytettäviä toimenpiteitä. Asiaan on kiinnitetty huomiota jo vuonna 1982 julkaistussa konferenssin 14. istunnon raportissa, jossa on vahvasti suositeltu yhdistelmäomakkeeseen kuuluvien tiedoksiannettavien asiakirjojen tiivistelmän (*summary of the document to be served*) ja asiakirjojen oikeudellisesta luonteesta kertovan huomautuksen (*warning*) käyttöä myös postitiedoksiannon yhteydessä.¹⁷¹ Sääntelemättömyyteen puuttuminen tällä tavoin voidaan katsoa viittaavan siihen, että asiakirjojen asianmukainen kääntäminen olisi vastaanottajan tehokkaan oikeussuojan kannalta suotavaa myös Haagin tiedoksiantosopimuksen nojalla lähetettyjen postitiedoksiantojen osalta.

Pohjoismaisen oikeusapusopimuksen nojalla lähetetyt tiedoksiantopyynnöt ja tiedoksiannettavat asiakirjat on laadittava ruotsin, norjan tai tanskan kielellä (2 art.).

korkein oikeus on jopa todennut, että käännösten puuttuminen oli vastoin EIS 6 artiklan mukaista oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. EIT ei kuitenkaan tämänhetkisten tietojen mukaan ole antanut ratkaisua tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntämisestä siviiliasioissa.

¹⁷⁰ SC 2003, kohta 65, SC 2009, kohta 25 ja Handbook 2016, s. 58.

¹⁷¹ Handbook 2016, s. 92, Möller 1982, kohdat 7-13 ja Leppänen 2009, s. 23-24.

Tiedoksiannettavia asiakirjoja ei kuitenkaan tarvitse kääntää, jos vastaanottaja suostuu ottamaan ne vastaan vapaaehtoisesti tai jos kääntäminen ei ole vastaanottajan oikeusturvänäkökohdat huomioon ottaen perusteltua (2 artiklan 2 kappale). Kääntäminen voidaan katsoa tarpeettomaksi, jos vastaanottaja ymmärtää asiakirjan sisällön. Tällöin vastaanottajan kielitaidosta tulisi mainita erikseen tiedoksiantopyynnössä.¹⁷²

¹⁷² Johansson 2009, s. 199.

Alle on lisätty taulukko postitiedoksiantoa sekä kieli- ja käännösvaatimuksia koskevan sääntelyn selkeyttämiseksi sovellettavan kansainvälisen instrumentin mukaan.

Sovellettava instrumentti	EU:n tiedoksiantoasetus	Haagin tiedoksiantosopimus	Pohjoismainen oikeusapusopimus
Postitiedoksiannon mahdollisuus	Postitiedoksianto mahdollista kirjattuna kirjeenä vastaanottodistusta tai vastaavaa käyttäen. (14 artikla, uudelleenlaadittu tiedoksiantoasetus 17 artikla)	Postitiedoksianto (10(a) artikla) mahdollinen, jos sopimusvaltio ei ole tehnyt 10(a) artiklaa koskevaa varaumaa. OK 11:3 § ja OK11:3a §	Postitiedoksianto mahdollista Ruotsiin, Tanskaan ja Islantiin. Norjaan ei.
Postitse tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntäminen	a) Kielelle, jota vastaanottaja ymmärtää; tai b) vastaanottavan jäsenvaltion viralliselle kielelle. Jos useita, paikkakunnan viralliselle kielelle. (8 artikla, uudelleenlaadittu tiedoksiantoasetus 12 artikla)	Varaumat ja ehdolliset selitykset huomioitava. Muutoin kansallisen lainsäädännön varassa: OK 4:2.3 § ja KieliL 20.1 § ja KieliL 20.2 §. Käännökset suositeltavia oikeusturvan kannalta.	a) ruotsin, norjan tai tanskan kielelle b) Ei tarvitse kääntää, jos se on oikeusturvan kannalta perusteltua ja vastaanottaja suostuu vastaanottamaan vapaaehtoisesti.
Viranomaistitse tiedoksiannettavien asiakirjojen kääntäminen	a) Kielelle, jota vastaanottaja ymmärtää; tai b) vastaanottavan jäsenvaltion viralliselle kielelle. Jos useita, paikkakunnan viralliselle kielelle. (8 artikla, uudelleenlaadittu tiedoksiantoasetus 12 artikla)	Keskusviranomaisen ilmoittamat käännösvaatimukset huomioitava. Jos vastaanottavan viranomaisen vaatimia käännöksiä ei ole, vastaanottajalla mahdollisuus kieltäytyä.	a) ruotsin, norjan tai tanskan kielelle b) Ei tarvitse kääntää, jos se on oikeusturvan kannalta perusteltua ja vastaanottaja suostuu vastaanottamaan vapaaehtoisesti.

Kuvio 1. Yhteenveto tiedoksiannettavien asiakirjojen kieli- ja käännösvaatimuksista.

4.5 Kuulutustiedoksiannosta vaihtoehtona

Vaihtoehtoisesti OK 11 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi päättää tiedoksiannon suorittamisesta kuuluttamalla, mikäli vastaanottajan tai hänen tiedoksiannon vastaanottamista varten valtuuttamansa olinpaikasta ei voida saada tietoa. Lain esitöiden mukaan kuulutustiedoksiantoon voidaan ryhtyä viimeisenä keinona silloin, kun käytössä *ei ole mitään muuta tiedoksiantotapaa* ja tuomioistuin on täysin vakuuttunut siitä, että vastaanottajan *olinpaikka on tuntematon*. Kuulutustiedoksianto on käytettävissä yleisissä tuomioistuimissa pääasiallisesti vain hakemus- ja riita-asioissa. Kuuluttamalla voidaan antaa tiedoksi haaste, kutsu tai muu kehoitus sekä yksipuolinen tuomio.¹⁷³ Kuulutustiedoksianto ei kuitenkaan ole käytettävissä OK 11 luvun 16 §:n 4 momentin mukaan tilanteissa, joissa asianosainen tai muu henkilö velvoitetaan henkilökohtaisesti saapumaan tuomioistuimeen tai määrätään suorittamaan jotain henkilökohtaisesti. Rajat ylittävissä tapauksissa kuulutustiedoksianto usein korvaa tiedoksiannon ulkomailla, koska ulkomailla oleskelevan vastaajan osoitetta ei saada selville.¹⁷⁴

Kuulutustiedoksianto toimitetaan OK 11 luvun 10 §:n mukaisesti pitämällä tiedoksiannettavat asiakirjat liitteineen nähtävillä tuomioistuimen kansliassa ja julkaisemalla ilmoitus asiakirjojen nähtävillä olosta ja pääasiallisesta sisällöstä Virallisen lehden jonkin kauden ensimmäisessä numerossa. Ilmoitus voidaan julkaista myös tuomioistuimen harkinnan mukaan sanomalehdessä, jos asianosaisen oletetaan saavan siten paremmin tiedon. Sanomalehti-ilmoituksen lisäksi ilmoitus on pantava nähtäville myös tuomioistuimen ilmoitustaululle. Ilmoituksen tulee olla sellaisessa muodossa, että asianosainen saa käsiteltäväksi tulevasta asiasta riittävän tiedon, mutta asia ei tule tarpeettoman laajasti sivullisten tietoon.¹⁷⁵ Kuulutustiedoksianto katsotaan tapahtuneen silloin, kun ilmoitus Virallisessa lehdessä on julkaistu.

Kuulutustiedoksiannon voidaan sanoa toteuttavan kantajan access to justice -oikeutta. Se ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton tiedoksiantotapa, sillä se ei takaa vastaanottajalle tehokkaasti kuulemisperiaatteen mukaista osallistumisoikeutta. Kuulutustiedoksianto ei tuo täyttä varmuutta tiedoksiannon perille menosta. Näin ollen kuulutustiedoksiannosta

¹⁷³ HE 16/1990 vp s. 16-17. Ks. myös Jokela 2012, s. 533-534.

¹⁷⁴ Koululu 2017b, s. 1117.

¹⁷⁵ HE 16/1990 vp s. 17.

voidaan käyttää termiä kuvitteellinen eli fiktiivinen tiedoksianto.¹⁷⁶ Kyseinen termi on perusteltu kuvaamaan kuulutustiedoksiantoa, koska hyvin todennäköisesti ilmoitus ei tavoita tarkoitettua vastaanottajaa. Näin ollen vastaanottajalla ei myöskään ole tietoa häntä koskevasta prosessista. Mikäli asiakirjojen vastaanottajaa ei ole tavoitettu Suomessa, lie-nee hyvin epätodennäköistä, että hän saapuisi tuomioistuimeen kyseisiä asiakirjoja myöskään katsomaan. Tällaisessa tilanteessa fiktiivinen tiedoksianto jää vain muodolliseksi tiedoksiannoksi ja rajoittaa hänen osallistumisoikeuttaan.

Vaikka kuulutustiedoksianto on käytössä eri valtioissa¹⁷⁷, sitä ei mainita kansainvälisissä sopimuksissa. Kuulutustiedoksianto on kuitenkin hyväksytty kansainvälisessä oikeuskäytännössä päteväksi tiedoksiantotavaksi, mutta ainoastaan viimesijaisena keinona.¹⁷⁸ EIT on ratkaisuissa *Nunes Dias v. Portugali* linjannut, että vastaajan access to court -oikeus ei ole absoluuttinen. Sopimusvaltiot voivat oman harkintavaltansa puitteissa rajoittaa access to court -oikeutta, mutta mahdolliset rajoitukset eivät saa kaventaa sitä olennaisesti tai tehdä oikeutta tyhjäksi. EIT on asettanut tapauksessa kuulutustiedoksiannon edellytykseksi sen, että asianosaisella täytyy olla oikeussuojan saatavuuden vuoksi mahdollisuus riitauttaa kuulutustiedoksianto jälkikäteen.¹⁷⁹

Saksa on esittänyt EUT:lle ennakkoratkaisupyynnön siitä, estääkö Euroopan unionista tehdyn sopimuksen¹⁸⁰ 6(1) artikla ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan¹⁸¹ 47(2) artikla kuulutustiedoksiantoa koskevien kansallisten säännösten soveltamisen tapauksessa, jossa tiedoksianto ei ole mahdollista sen vuoksi, että vastaaja ei oleskele kyseisessä osoitteessa eikä hänen senhetkistä olinpaikkaansa voida muutoin selvittää. Tapauksessa tiedoksiantoa oli yritetty postitse vastaajalle useampaan tiedossa olevaan osoitteeseen sopimukseen perustumatonta vahingonkorvausta koskevassa asiassa. Vastaanottajan osoite ei ollut selvitetävissä Alankomaiden rekisteristä. EUT antoi ratkaisunsa kyseisessä asiassa *G v. Cornelius de Visser* ja katsoi, että Bryssel I -asetuksen¹⁸² 28 artiklan 2 kohdan (vanhan

¹⁷⁶ Koulu 2017b, s. 1117.

¹⁷⁷ Kuulutustiedoksianto on hyväksytty tiedoksiantotavaksi Suomen lisäksi myös muissa maissa, esimerkiksi Ruotsissa (delgivningslag 47-51 §) ja Saksassa (Zivilprozessordnung, ZPO 185 §).

¹⁷⁸ Schmidt v. Latvia, kohta 94. EIT:n mukaan kuulutustiedoksianto virallisessa lehdessä ei ole EIS 6 artiklassa turvatun oikeussuojan vastainen, mutta sitä tulisi käyttää kuitenkin ainoastaan viimeisenä keinona.

¹⁷⁹ Nunes Dias v. Portugali (10.4.2003) s. 5, Ervo 2005, s. 121 ja 178-179.

¹⁸⁰ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen konsolidoidut toisinnot 2016/C 202/01.

¹⁸¹ Euroopan unionin perusoikeuskirja 2012/C 326/02.

¹⁸² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, 10.1.2015.

Bryssel I -asetuksen¹⁸³ 26 artiklan 2 kohta) nojalla toimivaltainen tuomioistuin voi pätevästi jatkaa asian käsittelyä ja suorittaa kuulutustiedoksiannon. Edellytyksenä kuulutustiedoksiannolle EUT on asettanut, että kaikkiin tarpeellisiin toimenpiteisiin vastaajan puolustautumisoikeuksien mahdollistamiseksi on ensin ryhdytty.¹⁸⁴

Ratkaisussa *G v. Cornelius de Visser* EUT totesi, että kuulutustiedoksiannon luoma mahdollisuus jatkaa oikeudenkäyntiä vastaajan tietämättä rajoittaa vastaajan puolustautumisoikeuksia. Rajoitus on kuitenkin perusteltu ottaen huomioon kantajan oikeus saada tehokasta oikeussuojaa, joka ei ilman tällaista tiedoksiantoa toteutuisi ollenkaan. Vastaajalla on tällaisessa tilanteessa mahdollisuus vastustaa Bryssel I -asetuksen 44(1b) artiklan nojalla hänelle vastaisen tuomion tunnustamista. Mikäli asian käsittelyä ei voitaisi jatkaa kuulutustiedoksiannon avulla, kantaja voisi jäädä vaille minkäänlaista kannemahdollisuutta. Ennen kuulutustiedoksiantoon ryhtymistä asiaa käsittelevän tuomioistuimen on kuitenkin varmistettava, että kaikki *huolellisuusvelvollisuuden periaatteen* ja *vilpittömän mielen periaatteen* edellyttämät etsinnät vastaajan löytämiseksi on toteutettu.¹⁸⁵ Vastavaanlaiseen tulkintaan EUT on päätenyt aikaisemmin ratkaisussa *Hypoteční banka a.s. v. Udo Mike Lindner*.¹⁸⁶

EUT ei tarkemmin määrittele ratkaisuisa, mitkä toimenpiteet voidaan katsoa huolellisuusvelvollisuuden ja vilpittömän mielen periaatteen edellyttämiksi toimenpiteiksi vastaajan osoitteen selvittämiseksi. Voitaneen kuitenkin tulkita, että kyseessä ovat vastaavat edellytykset kuin ratkaisussa KKO 2011:40, eli mitään muuta tiedoksiantotapaa ei ole käytettävissä, eikä vastaanottajan osoitteesta voida saada tietoa. Vastaajalla on myös käytössään OK:n säännösten sekä kansainvälisten instrumenttien mahdollistamat jälkikäteiset oikeussuojakeinot. OK 11 luvun 9 §:n mukaisen kuulutustiedoksiannon voidaan näin ollen katsoa täyttävän EIT:n sekä EUT:n oikeuskäytännössä asettamat reunaehdot.

Kulutustiedoksianto on lisäksi ristiriidassa vastaanottajan kielellisten oikeuksien kanssa. Edellä selvitetyn mukaisesti kansainväliset instrumentit lähtökohtaisesti asettavat tiedoksiannettaville asiakirjoille käännösvaatimuksia ja mahdollistavat vastaanottajan kieltäytymisoikeuden kielellisillä perusteilla. Kuulutustiedoksiannon toimittamisessa tällaista

¹⁸³ Neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, 1.3.2002.

¹⁸⁴ C-292/10 *G v. Cornelius de Visser* 15.3.2012, kohta 55

¹⁸⁵ C-292/10 *G v. Cornelius de Visser* 15.3.2012, kohdat 54-57.

¹⁸⁶ C-327/10 *Hypoteční banka a.s. v. Udo Mike Lindner*, 5.7.2010, kohta 52.

kieltäytymisoikeutta ei ole, minkä vuoksi on myös perusteltua, että kuulustiedoksiannon käyttö on rajattu viimesijaiseksi tiedoksiantotavaksi.

Kuulustiedoksianto on kansainvälisessä oikeuskäytännössä hyväksytty keino päästä käsiteltävässä asiassa eteenpäin, jos muuta mahdollista keinoa tiedoksiannolle ei ole, eikä vastaanottajan olinpaikkaa saada selville. Tällaisessa tilanteessa kuulustiedoksiannon voidaan katsoa sujuvoittavan oikeudenkäyntiä ja turvaavan kantajan oikeuksia saada ansa käsitellyksi. Kuulustiedoksiantomenettelyyn ei ole kohdistunut kritiikkiä viranomaistaholta, joten lienee perusteltua olettaa, että kyseinen menettely on katsottu hyödylliseksi oikeudenkäynnin etenemisen viimekätisenä turvaajana.

Kuulustiedoksiannon käyttämistä rajoittaa kuitenkin se, että tällainen fiktiivinen tiedoksianto voi estää asiassa annetun tuomion tunnustamisen ja täytäntöönpanon ulkomailla, jos vastaaja ei ole saapunut vastaamaan asiassa.¹⁸⁷ Tällöin kantajan access to justice ei toteudu tehokkaasti, eikä kantaja pääse tosiasiallisesti oikeuksiinsa tuomion tunnustamisen ja täytäntöönpanon estymisen vuoksi. EU:ssa on käytössä kolme rahasaatavien perintää ja vähäisten vaatimusten täytäntöönpanoa nopeuttavaa ja yksinkertaistavaa asetusta: TEE -asetus¹⁸⁸, EMM -asetus¹⁸⁹ ja EVV -asetus¹⁹⁰. Asetuksissa määritellään ulkomaille toimitettavaa tiedoksiantoa koskevat vähimmäisvaatimukset, koska jäsenvaltioiden välillä on eroja riita-asioissa noudatettavien menettelyiden, erityisesti asiakirjojen tiedoksiantoa koskevan sääntelyn osalta.

Huomionarvoista on se, että missään näistä asetuksista kuulustiedoksiantoa ei ole hyväksytty täytäntöönpanoperusteeksi. TEE -asetuksen 13 ja 14 artikloissa luetellaan nimenomaisesti hyväksyttävät tiedoksiantotavat, joiden perusteella annettu tuomio voidaan vahvistaa eurooppalaiseksi täytäntöönpanoperusteeksi. Vastaavasti EMM -asetuksen 13 ja 14 artikloissa luetellaan eurooppalaisen maksamismääräyksen tiedoksiantotavat. Hyväksyttäväksi tiedoksiantotavoiksi TEE -asetuksen 13 ja 14 artikloissa sekä EMM -asetuksen 13 ja 14 artikloissa luetaan mm. henkilökohtainen tiedoksianto, postitiedoksianto ja sähköinen tiedoksianto. EVV -asetuksen 13 artiklan mukaan vähäisiä vaatimuksia

¹⁸⁷ Koulu 2003, s. 175 ja Koulu 2017b, s. 1117.

¹⁸⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004 riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta.

¹⁸⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006 eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta.

¹⁹⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä.

koskevassa asiassa asiakirjat on annettava ensisijaisesti tiedoksi postitse saantitodistusta vastaan tai vaihtoehtoisesti TEE -asetuksen 13 ja 14 artiklojen mukaisesti. Asetuksissa luetelluista tiedoksiantotavoista syntyy täysi varmuus, tai ainakin hyvin suuri todennäköisyys siitä, että vastaanottaja on saanut asiakirjat tiedoksi.

4.6 Tiedoksiannon mahdollisuudesta sähköisellä viestillä

Kansallisella tasolla suorasta sähköisestä tiedoksiannosta, eli tiedoksiannosta sähköisenä viestinä suoraan lähettävästä viranomaisesta vastaanottajalle säännellään OK 11 luvun 3 §:n 3 momentissa. OK 11 luvun 3 §:n mukaan haasteen tiedoksianto tapahtuu postitiedoksiannolla saati- tai vastaanottotodistusta vastaan. Kyseiseen pykälään lisättiin vuonna 2010 3 momentti (362/2010), jonka mukaan tiedoksiannettavat asiakirjat on mahdollista lähettää vastaanottotodistuksen kanssa vastaanottajalle sähköisenä viestinä vastaanottajan ilmoittamalla tavalla. Sähköinen tiedoksianto on mahdollista, jos voidaan olettaa, että vastaanottaja saa siten tiedon asiakirjasta sekä palauttaa todistuksen tiedoksiannon vastaanottamisesta määräpäivään mennessä.¹⁹¹ Sähköisellä viestillä on käytännössä tarkoitettu sähköpostia tai telekopiota.

Sähköisestä tiedoksiannosta säännellään myös laissa sähköisestä asioinnista viranomais-toiminnassa (SähköAL, 13/2003). SähköAL 18 §:ssä säännellään todisteellisesta sähköisestä tiedoksiannosta ja 19 §:ssä tavallisesta sähköisestä tiedoksiannosta. Sähköinen tiedoksianto edellyttää vastaanottajan nimenomaista suostumusta. Näin ollen asiakirjat pitäisi lähettää vastaanottajan ilmoittamalla tavalla, eikä asiakirjoja voida lähettää esimerkiksi muuhun tiedossa olevaan tai selville saatuun sähköiseen osoitteeseen.¹⁹² Lisäksi sähköisten välineiden käyttö asiakirjojen tiedoksiannossa edellyttää, että tietosuojasta ja tietoturvasta on huolehdittu asianmukaisesti.¹⁹³

Keskustelua suoran sähköisen tiedoksiannon rinnastumisesta postitiedoksiantoon on käyty myös kansainvälisesti. Mikäli oikeudenkäynnissä ulkomailla oleskelevan vastaanottajan sähköpostiosoite on tiedossa, on mahdollista, että yhteys vastaanottajaan saadaan

¹⁹¹ HE 123/2009 vp s. 10-11. Tiedoksiannon vastaanottajan on mahdollista palauttaa vastaanottotodistus SähköAL 9 § ja 20 §:n mukaisesti esimerkiksi sähköpostin liitetiedostona.

¹⁹² OMTR 2009:3, s. 24.

¹⁹³ LaVM 5/2010 vp.

sen kautta. Jos vastaanottajan osoite on tiedossa, eikä tiedoksiannosta ole OK 11 luvun 2 §:n mukaisesti annettu asianosaisen huolehdittavaksi, tuomioistuin huolehtii tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettämisestä OK 11 luvun 8 §:n mukaan siten kuin siitä on erikseen säädetty tai vieraan valtion kanssa sovittu. Näin ollen kunkin valtion kanssa voimassa olevaa kansainvälistä instrumenttia on lainsäädännön mukaan sovellettava. Johdonmukaisesti seuraava selvitettävä kysymys on, voiko sovellettavan kansainvälisen instrumentin nojalla lähettää tiedoksiannettavia asiakirjoja suoraan sähköisenä viestinä lähettävän valtion viranomaisesta vastaanottajalle. Käsittelen seuraavaksi suoran sähköisen tiedoksiannon sisällyttämistä EU:n tiedoksiannostoasetukseen ja Haagin tiedoksiantosopimukseen, sillä pohjoismainen oikeusapusopimus ei sisällä menettelyllisiä säännöksiä asiakirjojen tiedoksiannosta.

Asiakirjojen sähköinen tiedoksianto on Euroopan komission teettämän selvityksen¹⁹⁴ mukaan yleistymässä jäsenvaltioiden kansallisissa prosesseissa. Voimassa olevassa EU:n tiedoksiannostoasetuksessa ei tällä hetkellä ole kuitenkaan mainintaa sähköisen viestin lähettämisestä suoraan vastaanottajalle lähettävästä valtiosta tiedoksiannototapana eikä sitä ole nimenomaisesti suositeltu. Tämän vuoksi sitä ei ole välttämättä hyödynnetty kansallisista teknologisista kehityksistä huolimatta.¹⁹⁵ EU-kontekstissa mielenkiintoiseksi osoittautuu englantilainen ratkaisu *Molins Plc v. G.D S.p.A*, jossa italialainen tuomioistuin antoi asiakirjan tiedoksi faksilla asianosaisen lakimiehelle Englantiin, jonka laissa ei tunnettu tällaista tiedoksiannototapaa. Ratkaisun mukaan tiedoksiannon pätevyyden ratkaisi kuitenkin italialainen tuomioistuin oman prosessilainsäädäntönsä perusteella. *Koulu* on todennut, että *lex fori* -periaatteesta seuraten oikeudenkäyntivaltion prosessilainsäädäntö ratkaisee sen, katsotaanko ulkomaille lähetetyn sähköpostiviestin tai telekopion tulleen vastaanottajan tietoon. *Koulun* mukaan tämä englantilaisen tuomioistuimen ratkaisuohe vastannee myös Suomen oikeuden kantaa.¹⁹⁶ On syytä kuitenkin huomioida korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2006:28, jossa korkein oikeus katsoi käräjä- ja hovioikeuden tulkinnasta poiketen tiedoksiannon pätevyyden olevan riippuvainen siitä, onko tiedoksianto toimitettu sovellettavan kansainvälisen instrumentin edellyttämällä tavalla.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Study on the Service of documents 2016.

¹⁹⁵ SWD(2018) 287 final, s. 16-17. Euroopan oikeusportaaliin on koottu tietoa jäsenmaittain, onko asiakirjojen sähköinen tiedoksianto sallittua, ja millaisissa menettelyissä.

¹⁹⁶ Koulu 2017b, s. 1122.

¹⁹⁷ Ks. alajakso 5.3.2.

EU:n tiedoksiantoasetus on jäämässä jäsenvaltioissa tapahtuvan kehityksen taakse, mikä on tunnistettu ja huomioitu uudelleen laaditussa EU:n tiedoksiantoasetuksessa.¹⁹⁸ Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 19 artiklan mukaan lähettävän viranomaisen on mahdollista antaa asiakirjat suoraan sähköisesti tiedoksi toisessa jäsenvaltiossa asuvalle henkilölle. Asiakirjan lähettämisessä tulisi käyttää Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) N:o 910/2014¹⁹⁹ tarkoitettua hyväksyttyä sähköistä rekisteröityä jakelupalvelua. Vaihtoehtoisesti asiakirjat voi lähettää tiettyyn sähköpostiosoitteeseen. Kumpikin vaihtoehto edellyttää tiedoksiannon vastaanottajalta nimenomaista suostumusta. Jäsenvaltiot voivat kuitenkin ilmoittaa lisäehtoja suoran sähköisen tiedoksiannon hyväksymiselle tai, jos sähköistä tiedoksiantoa sähköpostin välityksellä ei sallita.

Näin ollen haasteen tiedoksianto voitaisiin antaa tiedoksi sähköpostitse, jos vastaanottaja on antanut siihen etukäteen nimenomaisen suostumuksensa ja vastaanottaja vahvistaa asiakirjan vastaanottamisen ja vastaanottopäivän vastaanottotodistuksella. Valtioneuvosto ja lakivaliokunta on katsonut EU:n tiedoksiantoasetuksen uudistamista koskevissa lausunnoissaan, että suoran sähköisen tiedoksiannon osalta säännökseen olisi tärkeä sisältää vastaanottajan nimenomaisen suostumuksen edellyttäminen haastehakemuksen suorassa sähköisessä tiedoksiannossa.²⁰⁰

Haagin tiedoksiantosopimus on laadittu 1960 -luvulla, joten ymmärrettävästi se ei sisällä viittauksia suoraan sähköiseen tiedoksiantoon tai ylipäätään informaatioteknologiaan. Haagin tiedoksiantosopimusta koskevan käsikirjan mukaan suora sähköinen tiedoksianto, esimerkiksi sähköpostia tai faksia käyttäen, olisi toiminnallisen vastaavuuden näkökulmasta rinnastettavissa 10(a) artiklan mukaiseen postitiedoksiantoon. Sopimusvaltioiden näkemykset kuitenkin eroavat toisistaan sen suhteen, sisältyykö esimerkiksi sähköposti 10(a) artiklassa mainittuun sanamuotoon ”*postal channels*”.²⁰¹ Käsikirjan mukaan 10(a) artiklan sanamuoto ei estä käyttämästä sähköistä tiedoksiantoa, mikäli tällainen tiedoksiantotapa on sallittu lähettävän valtion kansallisessa lainsäädännössä, eikä vastaanottava

¹⁹⁸ COM(2018) 379 final.

¹⁹⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 910/2014, 23.7.2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista sisämarkkinoilla ja direktiivin 1999/93/EY kumoamisesta.

²⁰⁰ LaVL 25/2018 vp. Ks. myös Valtioneuvoston U-kirjelmä U 77/2018 vp.

²⁰¹ Handbook 2016, s. 177. Vuonna 2008 suoritetussa kyselyssä sopimusvaltiot ovat vastanneet kysymykseen, onko faksin, sähköpostin, SMS:n tai internet -sivuilla viestin lähettäminen rinnastettavissa Haagin tiedoksiantosopimuksen 10(a) artiklan mukaiseen postitiedoksiantoon (”*postal channels*”). Tuolloin ainoastaan Tšekki on vastannut tulkitsevansa sähköpostin rinnastuvan postitiedoksiantoon. Muut maat, Suomi mukaan lukien, on ilmoittanut, ettei nämä neljä edellä mainittua vaihtoehtoa ole rinnastettavissa 10(a) artiklan mukaiseen postitiedoksiantoon. Synopsis 2009, s. 135, kysymys nro. 66.

valtio ole tehnyt 10(a) artiklaa koskevaa varaamaa. Tämän lisäksi sähköisesti tiedoksiannettavien asiakirjojen lähettäminen 10(a) artiklan nojalla tulisi tapahtua postitoimistojen (*postal agencies*) välityksellä.²⁰² Sopimusvaltioiden eriävien näkemysten vuoksi, tämä toimintamalli täyttäisi 10(a) artiklan mukaisen ”*postal channels*” sanamuodon. Vuonna 2014 voimaan tulleen Maailman postiliiton yleissopimuksen²⁰³ mukaan sopimusvaltiot tai nimetyt operaattorit voivat yhteistyössä tarjota myös sähköisten viestien välittämiseksi sähköisiä postipalveluita. Käsikirjassa yhdeksi toimintatavaksi tähän tulkintaongelmaan liittyen on esitetty, että tiedoksiannosta vastaava taho lähettäisi asiakirjan sähköisesti postilaitokselle, josta se välitettäisiin edelleen sähköisesti vastaanottajalle. Näin menettely varmuudella sisältäisi 10(a) artiklan sanamuodon mukaisen ”*postal channel*” -elementin.

Suoraan sähköiseen tiedoksiantoon tiedoksiannottajana on esitetty myös kritiikkiä. Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta esimerkiksi *Hawkins* on todennut, että suora sähköinen tiedoksianto voi lisätä prosessin kustannuksia, sillä tuomion tunnustaminen ja täytäntöönpano voi estyä *ordre public* -perusteeseen vedoten. Tämä aiheuttaa ongelmia erityisesti kantajan access to justice -oikeuden toteutumisen näkökulmasta. Tiedoksiannon asianmukaisuuden huomioiminen on erityisen tärkeää tuomion täytäntöönpanon kannalta, minkä vuoksi vieraan valtion lainsäädäntöä olisi hyvä selvittää etukäteen. *Hawkins* on nostanut esille myös sen, että tällainen suora sähköinen tiedoksianto voi loukata vastaanottavan valtion suvereniteettia.²⁰⁴ Tähän suvereniteettikysymykseen on pyritty löytämään Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta ratkaisu sillä, että sähköinen tiedoksianto ei ole mahdollista, mikäli sopimusvaltio on tehnyt sopimuksen 10(a) artiklaa koskevan varauksen ja vastustaa postitiedoksiantoa alueellaan.

Nykyistä järjestelmää lienee perusteltua kuvata kuitenkin vielä liian epävarmaksi ja hajanaiseksi toimiakseen sujuvasti. Mikäli sähköinen osoite on ainoa tieto, eikä vastaanottajan olinpaikasta voida saada tietoa, palvelee sähköinen tiedoksianto tiedoksiannattamisen funktiota teoriassa paremmin kuin kuulutustiedoksianto. Tarkoituksena on kuitenkin, että asiakirjojen vastaanottaja saisi riittävän ajoissa tiedon häntä koskevasta asiasta, ja siten myös oikeus kontradiktoriseen prosessiin toteutuu tehokkaammin. Jotta suoralla sähköisellä tiedoksiannolla päästäisiin pyrittäisiin tavoitteisiin myös kantajan access to justice -oikeuden osalta, tulisi sääntelyn olla riittävän selkeää, eikä käytännön toteutus aiheuttaisi

²⁰² Handbook 2016, s. 178. Huomioitava on myös, että sopimusvaltioilla on tästä eriäviä näkemyksiä.

²⁰³ SopS 66/2015.

²⁰⁴ *Hawkins* 2007, s. 228-232.

ongelmia esimerkiksi tiedoksiannon asianmukaisuutta täytäntöönpanovaiheessa arvioitaessa. Uudelleen laadittu EU:n tiedoksiantoasetus on tuomassa kuitenkin muutosta suoran sähköisen tiedoksiannon toimittamiseen EU-valtioiden osalta.

5 TIEDOKSIANNON VAIKUTUKSET OIKEUDENKÄYNTIIN

5.1 Haasteen tiedoksiannon pätevyden arviointi

McCleainin tiedoksiantomenettelyn kolmijaottelun mukaan tiedoksiantomenettelyyn vieraassa valtiossa sovelletaan *locus regit actum* -periaatteen mukaan lähtökohtaisesti vastaanottavan valtion lainsäädäntöä. OK 11 luvun 8 §:ään ei ole lain esitöiden mukaan sisällytetty nimenomaista säännöstä siitä, miten tiedoksianto tulee ulkomailla toimittaa, jotta se olisi hyväksyttävissä myös Suomessa.²⁰⁵ Kansainvälisessä prosessioikeudessa noudatettavan *locus regit actum* -periaatteen mukaisesti ulkomailla suoritettu tiedoksianto on katsottava päteväksi lähettävässä valtiossa, jos tiedoksianto täyttää vastaanottavan valtion lainsäädännön vaatimukset, eikä se ole ristiriidassa Suomen oikeusjärjestelmän perusperiaatteiden kanssa (*ordre public*).²⁰⁶

Tuomioistuin on OK 11 luvun 8 §:n mukaisesti velvollinen noudattamaan kansainvälisiä instrumentteja niiden tiedoksiantojen osalta, joista se huolehtii ja joita se toimittaa OK 11 luvun 1 §:n mukaan. Tällöin tiedoksiannon toimittaminen on sidottu myös kansainvälisen instrumentin soveltamiseen sellaisen ollessa voimassa Suomen ja vastaanottavan valtion välillä.

Kun tiedoksianto on vieraassa valtiossa suoritettu, vastaanottavan valtion viranomainen laatii siitä todistuksen²⁰⁷ ja lähettää sen pyynnön tehneelle viranomaiselle (EU-TAA 10 art. ja Haagin tiedoksiantosopimus 6 art.). Todistus on virallinen vahvistus siitä, että

²⁰⁵ HE 16/1990 vp, s. 16. Ruotsin kansallisessa prosessilainsäädännössä, Delgivningslag (2010:1932) 3 §, löytyy nimenomainen säännös siitä, että tiedoksianto ulkomailla voidaan toteuttaa kyseisen vieraan valtion lain mukaan. Ks. myös Bogdan 2014, s. 299-302.

²⁰⁶ Kansalliset tiedoksiantotavat vaihtelevat eri valtioissa ja ne voivat poiketa suomalaisesta tiedoksiantomenettelystä, mikä voi aiheuttaa hämmennystä.

²⁰⁷ Todistus asiakirjojen tiedoksiannon toimittamisesta tai toimittamatta jättämisestä EU:n tiedoksiantoasetuksen osalta löytyy Euroopan oikeusportaalista osoitteesta: https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents_forms-269-fi.do. Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta käytetään yhdistelmälomaketta, joka löytyy Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin internet-sivuilta osoitteesta: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6560&dtid=65>.

tiedoksianto on tehty asianmukaisesti ja tiedoksiantovaltion kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Todistus luo vahvan, mutta väitteenvaraisten olettamuksen siitä, että tiedoksianto on toteutettu asianmukaisesti. Tiedoksiantotodistuksen todistusarvo oikeudenkäynnissä määrittyy *lex fori* -periaatteesta seuraten tiedoksiantoa pyytäneen valtion kansallisen lainsäädännön mukaan.²⁰⁸ Jos tiedoksianto on toimitettu postitse, tiedoksiantotodistuksena toimii vastaanotto- tai saantitodistus.

Kansallisessa lainsäädännössä tiedoksiantotodistuksesta säännellään OK 11 luvun 17 §:ssä. Sen mukaan tiedoksiannosta on laadittava tiedoksiannon toimittajan allekirjoittama kirjallinen todistus, jossa on mainittava tiedoksiannon päivämäärä ja paikkakunta sekä kenelle tiedoksianto on toimitettu. Rajat ylittävässä tiedoksiannossa todistuksen allekirjoittaja ei välttämättä aina ole sama henkilö tai taho, kuka tiedoksiannon on toimittanut. Esimerkiksi Suomessa keskusviranomaisen täyttää Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaisen tiedoksiantotodistuksen haastemieheltä saadun todistuksen perusteella.

EIT:n ratkaisemassa tapauksessa *Övüş v. Turkki* oli kysymys Turkissa haetun avioerohakemuksen tiedoksiannosta Saksassa säännöllisesti oleskelevalle vastapuolelle. Kansallinen tuomioistuin on ratkaisussaan ilmoittanut, että toimivaltainen tuomioistuin on suorittanut tiedoksiannon asian tullessa vireille. Tuomioistuin oli toimittanut avioerotuomion tiedoksi asianosaisen äidin Turkissa sijaitsevaan osoitteeseen. Hallitus on EIT:lle antamassaan vastauksessa ilmoittanut, että Frankfurtissa oleskelevalle asianosaiselle oli ilmoitettu avioeroasian vireille tulosta Turkin Frankfurtissa sijaitsevan konsulaatin välityksellä. Hallitus ei kuitenkaan pystynyt esittämään asiassa väitteensä tueksi mitään todistusta tiedoksiannon toimittamisesta, ja tämän vuoksi EIT katsoi EIS 6 artiklaa rikotun.²⁰⁹

Tiedoksiannettavat asiakirjat lähetetään pääsääntöisesti kahtena kappaleena. Kaksoiskappale on tarkoitus palauttaa tiedoksiantotodistuksen kanssa asiakirjat lähettäneelle viranomaiselle. Kaksoiskappaleen tarkoitus on, että palautuessaan niistä voi tunnistaa täsmälleen, mitkä asiakirjat on annettu tiedoksi. Tällä on merkitystä erityisesti, jos oikeudenkäynnissä on ollut tarve lähettää useampia tiedoksiantopyyntöjä.²¹⁰

²⁰⁸ Handbook 2016, s. 68-70 ja SC 2009, kohta 33.

²⁰⁹ *Övüş v. Turkki*, kohdat 48-51.

²¹⁰ Handbook 2016, s. 47.

Tiedoksiantotodistuslomakkeiden käyttämisellä on tärkeä merkitys lähettävässä valtiossa vireillä olevan oikeudenkäynnin näkökulmasta. Jos lomaketta ei ole käytetty, tai sitä ei ole kokonaan täytetty, voi jäädä epäselväksi, onko tiedoksiantoa toimitettu vai ei. Tämä aiheuttaa asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle lisätyötä asian selvittämiseksi ja viivästyttää oikeudenkäyntiä. Käytännössä asiakirjat voivat palautua siten, että tiedoksiantotodistusta ei ole täytetty ja todistuksen sijaan palautuukin vieraalla kielellä olevia tiedoksiantovaltion asiakirjoja tiedoksiantoprosessista.²¹¹ Keskusviranomaisen saa tuomioistuinta useimmiten yhteydenottoja juuri epäselviin tiedoksiantotodistuksiin liittyen.²¹² Näiden tilanteiden vaikutuksia oikeudenkäyntiin käsitellään tarkemmin seuraavissa jaksossa.

5.2 Asian käsittelyn jatkaminen tuomioistuimessa kuulustiedoksiannon näkökulmasta

5.2.1 Epäonnistunut postitiedoksianto

Tiedoksiannon epäonnistuminen voi aiheuttaa epäselviä tilanteita, jolloin asiaa käsittelevän tuomarin on suoritettava harkintaa jatkotoimenpiteiden osalta ja pyrittävä sellaiseen ratkaisuun, joka ei osoittautuisi kummankaan osapuolen näkökulmasta kohtuuttomaksi. Harkinnassa pyrkimyksenä tulisi olla asianosaisten vastakkaisten oikeuksien tasapainottaminen niiden *prima facie* -priorisoinnin sijaan. Kansainväliset instrumentit eivät ota kantaa siihen, kuinka asiassa tulisi kansallisesti menetellä, jos asiakirjoja ei ole annettu ulkomailla tiedoksi. Ohjeet tällaisiin tilanteisiin ovat pitkälti kansallisen sääntelyn ja oikeuskäytännön varassa.

Kun haastetta ei ole toimitettu tiedoksi vieraassa valtiossa, ratkaisu usein kulminoituu OK 11 luvun 9 §:n mukaisen kuulustiedoksiantoa koskevien edellytysten täyttymisen arviointiin. Asian käsittelyn jatkaminen kuulustiedoksiannon avulla rajat ylittävän tiedoksiannon epäonnistuttua on mahdollista ainoastaan, jos mitään *muuta tiedoksiantotapaa ei ole käytettävissä*, eikä vastaanottajan osoitteesta *voida saada* tietoa. Kynnys kuulustiedoksiannolle on korkea, mikä heijastuu myös tuomarin harkintaan. Jatkotoimenpiteitä

²¹¹ Handbook 2016, s. 70.

²¹² Haastattelu 9.10.2020.

harkitessa tulisi pyrkiä kuitenkin optimaaliseen ratkaisuun eri periaatteiden ja osapuolten intressien välillä.

Alhaisten kulujen ja nopeutensa vuoksi postitiedoksianto on käytetyin tiedoksiantotapa etenkin Euroopassa. EU:n komissio on vuonna 2017 suorittamassaan EU:n tiedoksiantoasetusta koskevassa vaikutustenarvioinnissa todennut, että postitiedoksianto ei nopeudesta huolimatta ole aina luotettava ja epäonnistuu usein. Arvioinnissa on todettu myös, että postitiedoksiantojen viivästykset johtuvat eri maiden postipalveluiden vaihtelevasta laadusta. Myös vastaanottovahvistusten riittämätön täyttäminen on aiheuttanut oikeudellista epävarmuutta. Todistuksesta on saattanut esimerkiksi puuttua asiakirjojen vastaanottopäivämäärä tai vastaanottajan allekirjoitus. On ollut myös tilanteita, että asiakirjojen lähetyksen jälkeen mitään vastausta asiakirjojen luovuttamisesta vastaanottajalle ei saada tai postilähetys palautuu lähettäjälle.²¹³

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2001:46 perusteella voidaan varmuudella todeta, että epäonnistunut postitiedoksianto ei suoraan täytä OK 11 luvun 9 §:n mukaisen kuulutustiedoksiannon vähimmäisedellytyksiä. Tapauksessa Ruotsiin lähetetty postitiedoksianto oli epäonnistunut. Asiakirjat olivat palautuneet kärjäoikeudelle, joka oli toimittanut tiedoksiannon kuuluttamalla. Tiedoksiantopyynnöt voidaan lähettää viranomaisreittiä käyttäen toiseen pohjoismaahan pohjoismaisen oikeusapusopimuksen nojalla, vaikka vastaanottajan osoite ei olisi tiedossa. Ratkaisussa asiakirjojen vastaanottajan tiedossa oleva osoite rinnastetaan sellaiseen osoitteeseen, josta voidaan kohtuullisin toimenpitein saada tieto. Tässä tapauksessa kohtuullisena toimenpiteenä voitiin pitää tiedoksiantopyynnön lähettämistä Ruotsin oikeusministeriölle, vaikka vastaanottajan osoitteesta ei ollut varmuutta.

Vastaavasti ratkaisussa KKO 2011:40 korkein oikeus on päätenyt samaan tulkintaan; palautunut postitiedoksianto ei oikeuttanut suoraan kuulutustiedoksiantoon. Alun perin 9.12.2002 Belgiaan lähetetty postitiedoksianto palautui ilmoituksin, jonka mukaan vastaanottaja oli muuttanut eikä asunut kyseisessä osoitteessa. Kärjäjätuomari oli pyytänyt kantajaa täydentämään haastehakemusta vastaajien voimassa olevilla osoitteilla, mutta kantajan pyynnöstä päätenyt toimittamaan tiedoksiannon kuuluttamalla 6.5.2003.

²¹³ Vaikutusten arviointi SWD(2018) 287 final, s. 16 ja COM(2018) 379 final, s. 3. Vaikutustenarvioinnin tueksi tehdyssä arviointitutkimuksessa postitiedoksiantoa on arvioitu käytettävän 55% kaikista tiedoksiannoista, joihin EU:n tiedoksiantoasetusta on sovellettu. Haag-valtioiden osalta vastaavaa tutkimusta ei ole tehty.

Tapauksessa päädyttiin siis tilanteeseen, jossa vastaanottajan osoitteesta ei ollutkaan varmuutta palautuneen postitiedoksiannon ilmoituksen perusteella.

Valtioneuvoston oikeuskansleri on asiaa koskevassa päätöksessään todennut, että postitiedoksiannon epäonnistumisen jälkeen kärjätuomari ei ollut huolehtinut asiakirjojen lähettämistä Belgian viranomaisille, vaan käyttänyt kuulutustiedoksiantoa. On kuitenkin huomioitava, että EU:n tiedoksiantoasetusta sovelletaan, jos vastaanottajan osoite on tiedossa. Näin ollen asiakirjojen tiedoksiantopyyntöä ei olisi voitu suoraan lähettää Belgian viranomaisille EU:n tiedoksiantoasetuksen nojalla, koska vastaanottajan osoite ei ollut tiedossa. Korkein oikeus ei ottanut ratkaisussa kantaa asiakirjojen lähettämiseen Belgiaan viranomaisten välityksellä, vaan toteaa, että kärjätuomari ei ollut ryhtynyt toimenpiteisiin vastaajan olinpaikan selvittämiseksi. Vastaajan olinpaikkaa ei voitu selvityksen puutteen vuoksi korkeimman oikeuden mukaan pitää tuntemattomana. Näin ollen kärjätuomari oli huolimattomuuttaan toiminut kuulutustiedoksiantoa koskevan OK 11 luvun 9 §:n 1 momentin säännöksen vastaisesti.

Tiedoksiannon yrittäminen uudelleen viranomaisteitse epäonnistuneen postitiedoksiannon jälkeen on perustellusti johdettavissa KKO:n ratkaisuohjeesta: ”muuta tiedoksiantotapaa ei ole käytettävissä”. Vastaavasti tiedoksiannon vastaanottajan osoitteen selvittäminen epäonnistuneen postitiedoksiannon jälkeen ilmentää sitä, että kuulutustiedoksianto on mahdollista, jos vastaanottajan osoitteesta *ei voida saada* tietoa. Ratkaisusta KKO 2011:40 voitaisiin päätellä, että tiedoksiantovaltion rekisteristä saadun ilmoituksen ja väestötietojärjestelmän tarkastamisen jälkeen kuulutustiedoksiannon kynnyks olisi ylittynyt, jos osoite ei olisi niistä selvinnyt.

Ratkaisujen viittaukset Euroopan unioniin, Euroopan talousalueeseen ja yhteispohjoismaiseen sääntelyyn voivat antaa vaikutelman, että tiedoksiannot näiden ulkopuolelle olisivat eri asemassa. Ratkaisuohjeet ovat näkemykseni mukaan kuitenkin selkeitä siinä, että epäonnistuneen postitiedoksiannon jälkeen joko vastaanottajan osoitetta tulisi selvittää tai tiedoksianto tulisi yrittää uudelleen sovellettavaksi tulevan instrumentin mukaista viranomaisreittiä pitkin, mikäli vastaanottajan osoite on tiedossa. Pohjoismaiden osalta tiedoksiantopyynnön lähettäminen viranomaisteitse on mahdollista, vaikka vastaanottajan osoite ei olisi tiedossa.

5.2.2 Viranomaisreittiä palautunut tiedoksiantotodistus

Keskusviranomaisen saamat yhteydenotot rajat ylittävien tiedoksiantojen osalta koskevat useimmiten epäselvää tiedoksiantotodistusta.²¹⁴ Yksi mahdollisista tilanteista on, että tiedoksiantotodistusta ei ole vastaanottavan valtion viranomaisen toimesta täytetty tai todistuksesta ei suoraan ilmene, onko asiakirjat annettu tiedoksi vai ei. Palautuvien asiakirjojen mukana voi tulla myös tiedoksiantovaltion kansallisia asiakirjoja suoritetusta tiedoksiantomenettelystä, joiden kääntäminen voi olla oleellista jatkotoimenpiteiden kannalta. Asiakirjat voivat kääntämisen jälkeenkin jäädä vaikeaselkoisiksi, eikä niistä välttämättä käy selkeästi ilmi, onko tiedoksianto tapahtunut. Tällaisessa tilanteessa yhteydenotto vastaanottavan valtion viranomaiseen on lähtökohtaisesti ensimmäinen askel. Jos tiedoksiantopyyntö on lähetetty diplomaattista tietä, tulee yhteydenotto osoittaa ulkoministeriöön.

Epäselvyyksien jälkikäteinen selvittäminen tiedoksiantovaltiosta voi osoittautua käytännössä hankalaksi, koska kyseinen pyyntö ei ole enää vireillä kyseisessä valtiossa.²¹⁵ Nykypäivänä tiedustelun lähettäminen on mahdollista myös sähköisesti, mutta joihinkin valtioihin tiedustelut on edelleen lähetettävä postitse. On selvää, että tiedoksiantotodistuksessa olevien puutteiden jälkikäteinen selvittely pitkittää oikeudenkäyntiä entisestään, varsinkin, jos selkeää vastausta ei saada. Lähettävän valtion tuomioistuin päättää kansallisen lainsäädäntönsä mukaan, onko tiedoksiantotodistuksessa olevat puutteet asian kannalta ratkaisevia.²¹⁶

Todistus tiedoksiannon toimittamatta jättämisestä voi palautua siten, että joko toimittamatta jättämiselle on kerrottu syy tai ei. Korkein oikeus on ottanut ratkaisussa KKO 2008:48 kantaa tilanteeseen, jossa vastaanottajaa ei tavoitettu kantajan ilmoittamasta osoitteesta postitiedoksiannolla. Haasteen tiedoksiantaminen ei myöskään onnistunut Espanjassa EU:n tiedoksiantoasetuksen mukaisella tiedoksiantopyynnöllä viranomaisteitse. Ratkaisussa korkein oikeus totesi, että näyttöä puuttui siitä, ovatko tiedoksiantovaltion viranomaiset millään tavoin yrittäneet selvittää vastaajan oikeaa osoitetta, koska tiedoksiantoasetus ei siihen velvoita. Tämän lisäksi korkein oikeus katsoi, että pelkästään siitä, että vastaanottajaa ei tavoiteta tiedossa olevasta osoitteesta taikka siitä, että haasteen

²¹⁴ Haastattelu 9.10.2020.

²¹⁵ Haastattelu 9.10.2020.

²¹⁶ McClean 2012, s. 38.

tiedoksiantaminen ei onnistu ulkomailla tiedoksiantoasetuksen nojalla tehdyllä tiedoksiannolla viranomaisteitse, *ei vielä kaikissa tilanteissa* voida päätellä vastaanottajan olinpaikkaa tuntemattomaksi.

Ratkaisevaksi näyttäisi muodostuvan, onko olemassa näyttöä siitä, että tiedoksiantovaltion viranomaisen on yrittänyt selvittää vastaanottajan oikeaa osoitetta. Mikäli palautuvista asiakirjoista käy ilmi, että osoitetta on yritetty tuloksetta selvittää tiedoksiantovaltiossa, voitaisi vastakohtapäätelmällä tulkita kuulutuskyynnyksen ylittyvän. Vastakohtapäätelmiin on kuitenkin suhtauduttava varauksella. Sillä, että useat maat ovat ilmoittaneet oma-aloitteisesti selvittävänsä vastaanottajan osoitetta tiedoksiantovaltiossa, ei näyttäisi KKO 2008:48 verraten olevan painoarvoa kuulustiedoksiannon vähimmäisedellytysten täyttymistä arvioitaessa, jos tiedoksiantovaltiossa tehdystä osoitteen selvityksestä ei ole mitään näyttöä.

Uudelleen laadittuun EU:n tiedoksiantoasetukseen on otettu kokonaan uusi artikla, jonka mukaan vastaanottavan valtion on tarjottava apua vastaanottajan osoitteen selvittämisessä.²¹⁷ Uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 7 artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on ilmoitettava komissiolle²¹⁸, toimittavatko vastaanottavan jäsenvaltion viranomaiset omasta aloitteestaan osoitetietoja koskevia pyyntöjä kotipaikkarekistereihin tapauksissa, joissa tiedoksiantopyynnössä ilmoitettu osoite ei ole oikea. Mielenkiintoiseksi kysymykseksi jää, onko uudella 7 artiklan 2 kohdan mukaisella ilmoitusvelvollisuudella merkitystä näyttöä arvioitaessa. Ratkaisun perusteluissa KKO 2008:48 korkein oikeus toteaa, että nykyinen EU:n tiedoksiantoasetus ei velvoita jäsenvaltioita vastaanottajan osoitteen selvittämiseen, jos pyynnössä oleva osoite osoittautuu virheelliseksi. Uudelleen laadittu EU:n tiedoksiantoasetus ei myöskään velvoita tällaiseen omasta aloitteesta tapahtuvaan selvitykseen. Jäsenvaltiot ovat ainoastaan velvollisia ilmoittamaan, ryhtyvätkö kyseisen valtion viranomaiset omasta aloitteestaan tällaiseen selvitykseen, jos pyynnössä ilmoitettu osoite ei ole oikea.

Eriyisen hankalaksi muodostuvat tilanteet, jos tiedoksiannon toimittamatta jättämiselle ei ole kerrottu mitään syytä. Tällainen tilanne jättää asiaa käsittelevän tuomarin täysin

²¹⁷ Nykyinen tiedoksiantoasetus tai Haagin tiedoksiantosopimus eivät sisällä erillisiä määräyksiä osoitteen selvittämisestä tai siinä avustamisesta. Tästä huolimatta suhtautuminen avun antamiseen vastaanottajan osoitteen selvittämiseksi on ollut liberaalimpaa. Haag-valtioiden osalta ks. SC 2014, s. 4.

²¹⁸ Komission kautta kyseiset tiedot asetetaan saataville Euroopan oikeusportaaliin.

kysymysmerkkien varaan. Lainsäädäntöä ja korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä tulkittaessa päädytään samaan tilanteeseen kuin epäonnistuneen postitiedoksiannon kohdalla. Vastaanottajan osoitteen oikeellisuutta tulisi pyrkiä vielä selvittämään tai tiedoksiantoa tulisi yrittää uudelleen. Jos osoitteen oikeellisuutta ei ole mahdollista selvittää, on käsittelevän tuomarin harkittava, yritetäänkö tiedoksiantoa vielä uudelleen. Mainittakoon, että esimerkiksi Venäjältä tai Thaimaasta vastaanottajan osoitetietojen selvittäminen ei ole mahdollista edes ulkoministeriön välityksellä, vaan ulkoministeriön internet-sivuilta on mahdollista tulostaa estetodistus. Kyseinen estetodistus toimii oikeudenkäynnissä todisteena siitä, ettei vastaanottajan osoitetta voitu selvittää.

Jos osoitteen oikeellisuus pystytään varmistamaan, on tiedoksiannon yrittäminen uudelleen perustellumpaa, sillä OK 5 luvun 9 §:n mukainen vaatimus siitä, että vastaanottajan olinpaikasta ei voida saada tietoa kuulutustiedoksiannon edellytyksenä ei sanamuodon mukaisesti täyty. Vastaavasti haastavaan tulkintatilanteeseen ajaututaan silloin, jos asiakirjojen vastaanottaja välttelee tiedoksiantoa, on muutoin hankalasti tavoitettavissa oikeaksi varmistetusta osoitteesta tai muutoin jättäytyy passiiviseksi.²¹⁹ Asiaa käsittelevän tuomarin on arvioitava, onko tiedoksiantoa perusteltua yrittää uudelleen, vai voidaanko vastaanottajan olinpaikkaa pitää tuntemattomana. Tässä tilanteessa lain sanamuodon mukainen tulkinta yhdessä lain esitöiden kanssa eivät välttämättä anna riittävää vastausta tulkintaongelmaan ja on tarve käyttää säännöksen teleologista tulkintaa apuna.

Prosessissa kantajan ja vastaajan välillä vallitsee eturistiriita, minkä vuoksi molempien osapuolten tasapuolinen kuuleminen on tärkeää. Korkea kuulutuskyynnys tavoittelee sitä, että vastaajalle annetaan tosiasiallisesti mahdollisuus osallistua häntä koskevaan oikeudenkäyntiin. Matalampi kuulutuskyynnys rajat ylittävissä asioissa olisi tiedoksiannon osalta käytännössä kustannustehokkaampaa. Vastaavasti myös korkea kuulutuskyynnystä ja kontradiktoriiseen prosessiin pyrkimystä voidaan perustella kustannusten minimoinnilla, sillä väärät päätökset kasvattavat taloudellisia kustannuksia. Samalla pyritään säästämään annettavan objektiivisen ratkaisun pysyvyys. Väärin päätösten

²¹⁹ Tiedoksiantomenettelyt eri maissa eroavat toisistaan. Kaikissa maissa ei esimerkiksi ole käytössä niin kutsuttuja jalkautuvia haastemiehiä. Esimerkiksi Venäjällä kansainvälisten asiakirjojen tiedoksianto siviiliasioissa tapahtuu siten, että asiakirjojen vastaanottaja kutsutaan noutamaan asiakirjat tuomioistuimesta. Tuomioistuimella ei ole käytössään pakkokeinoja, jos vastaanottaja ei saavu noutamaan asiakirjoja, pois lukien lasten elatusapua koskevat asiat. Tiedoksiannon onnistuminen Venäjällä ei kuitenkaan prosentuaalisesti erotu negatiivisesti muista. Ks. Venäjän vastaus Haagin tiedoksiantosopimusta koskevaan kyselyyn 2007 s. 4, kohta I.C.4. ja Norros 2010, s. 248-254 ja 351-352.

virhekustannukset johtavat siihen, että oikeudenkäynnille asetettuja tavoitteita punnittaessa varmuustavoite menee lähtökohtaisesti taloudellisuuden edelle.²²⁰

EIT on linjannut tutkielmassa aiemmin mainitussa ratkaisussa *Nunes Dias v. Portugali*, että tiedoksiantomenettelyn kohtuuttomalla pitkittymisellä ei ole lupa polkea oikeudenkäynnin joutuisuusvaatimusta ja kantajan EIS 6 artiklassa turvattua access to justice -oikeutta. Vastaavasti ratkaisussa *Cassiano Santos v. Portugali* EIT on todennut, että rikosasian yhteydessä vahingonkorvausvaatimuksen esittäneeltä asianomistajalta ei voitu evätä oikeutta kohtuullisen ajan kuluessa tapahtuvaan oikeudenkäyntiin siinä tapauksessa, että viranomaisilla oli hankaluuksia toimittaa oikeudellisia tiedoksiantoja välttelevälle vastaanottajalle.²²¹

Asianosaisten eri oikeuksien tasapainottamisessa korostuu siten asian käsittelyn kohtuullinen pituus. Absoluuttisia aikarajoja ei kuitenkaan ole olemassa. Kohtuullisuuden arvioinnissa tulee huomioidavaksi EIT:n oikeuskäytännössä linjaamat kriteerit: asian monitkaisuus, viranomaisten ja asianosaisten käyttäytyminen sekä asian merkitys asianosaisille. Asianosaisten ja viranomaisten käyttäytyminen aktualisoituu esimerkiksi vastaanottajan osoitteen selvittämisessä ja vastaanottajan tavoitettavuudessa.²²² Tapauksissa, joissa ajan kulumisella itsellään on merkitystä asian sisällön kannalta, voidaan viranomaisten toimenpiteiltä odottaa erityistä kiireellisyyttä. Tällaisiksi asiaryhmiksi EIT on linjannut esimerkiksi lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat sekä asianosaisen siviilisäätyyn vaikuttavat asiat.²²³ Access to justice -oikeuden ja kuulemisperiaatteen lisäksi punnittavaksi voi siten tulla myös esimerkiksi lapsen etu.

Siviiliasioissa tavallisesti oikeudenkäynnin osapuolet ovat vastuussa oikeudenkäynnin etenemisestä. EIT:n mukaan tämä ei kuitenkaan poista kansallisten tuomioistuinten vastuuta EIS 6 artiklan mukaisesta velvoitteesta saattaa asian käsittely loppuun kohtuullisessa ajassa. Asianosaisten velvollisuudeksi voidaan katsoa heille kuuluvien prosessuaalisten velvoitteiden täyttäminen ja se, että he pidättäytyvät käyttämästä mitään viivästystaktiikoita.²²⁴

²²⁰ Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 120-125.

²²¹ Ks. ratkaisua *Cassiano Santos v. Portugali* koskeva kommentti Ervo 1999.

²²² Leanza – Pridal 2014, s. 215.

²²³ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 471-472. Kiireellisinä käsiteltäviä asioita ovat myös kaikki toimeentuloa koskevat asiat. Erityistä riipeyttä käsittelyltä edellytetään myös asianosaisen terveyteen ja maineeseen liittyvissä asioissa.

²²⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 466-468.

EIT:n oikeuskäytännössä myös vastaajalle on asetettu tietynlainen vastuu olla tavoitettavissa. Hyvin havainnollistava esimerkki tästä on EIT:n ratkaisu *Buhagiar v. Malta*, jossa EIT katsoi tiedoksiannon tapahtuneen EIS 6 artiklan mukaisesti. Tapauksessa vastaaja oli luullut saamaansa kirjettä veroviranomaisilta saaduksi ja siksi päätynyt repimään asiakirjat. EIT katsoi, että vastaaja oli itse huolimattomalla toiminnallaan aiheuttanut tilanteen, jonka vuoksi hän ei saanut tietoa käsittelypäivästä.²²⁵ Päätöksessä *Stawicki v. Puola* EIT vastaavasti katsoi, ettei vastaaja ollut toiminut riittävällä huolellisuudella, koska hän ei ollut noutanut postista oikeudenkäyntiä koskevia asiakirjoja vastaanottamansa ilmoituksen mukaisesti.²²⁶ Näin ollen tiedoksiantomenettely olisi järjestettävä siten, että riita-asiaa oikeudenkäynti saadaan aloitettua pakoilevan, passiivisen tai muuten kadoksissa olevan asianosaisen osalta.²²⁷

Oikeudenkäyntiprosessi hidastuu lähes aina, kun siihen liittyy rajat ylittävä tiedoksianto. Kantaja on käytännössä saanut asiansa käsiteltäväksi, eli access to court -oikeus on toteutunut, mutta oikeus saada asiansa ratkaistua ilman aiheetonta viivästystä voi kärsiä. Käsitteilyn aiheeton tai kohtuuton pitkittyminen johtaa siihen, ettei kantajan oikeuksiin pääsy ole tehokasta. Lainkäytön hitaus voi johtaa äärimmillään siihen, että asian oikeallakaan ratkaisulla ei ole asianosaisille tosiasiallista merkitystä tai siitä aiheutuu asianosaisille kohtuutonta haittaa. *Virolaisen* ja *Vuorenpään* mukaan tilanne on oikeusturvan kannalta arveluttava, jos ratkaisun saaminen viipyy kauan käsittelyn hitauden, lykkäysten tai muutoksenhakuajkojen takia.²²⁸ Sen lisäksi, että kohtuuton pitkittyminen voi vaarantaa lainkäytön tehokkuuden, se voi vaarantaa myös lainkäytön luotettavuutta.²²⁹

Vaikka oikeudenkäynnin kontradiktorisuus menee usein prosessiekonomian edelle, *Ervon* mukaan kontradiktorisuus edellyttää sen suhteuttamista tarkoituksenmukaisuusperiaatteeseen. Kuulutustiedoksiannon vähimmäisedellytysten formaali ja jäykkä tulkinta heijastaa ehdottomaan kontradiktorisuuteen pyrkimistä, mikä ei yksin liene sellainen prosessuaalisen oikeudenmukainen takaava arvo, jota olisi noudatettava aina ja poikkeuksetta.²³⁰ Jos kuulemisperiaatteen mukaista osallistumisoikeutta päädytään rajoittamaan,

²²⁵ *Buhagiar v. Malta*, 20.1.2000.

²²⁶ *Stawicki v. Puola*, kohta 1.

²²⁷ Ervo 2005, s. 179 ja Settem 2016, s. 185-187.

²²⁸ Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 121.

²²⁹ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 462.

²³⁰ Ervo 1996, s. 138.

on asianosaiselle annettava tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa kuulustiedoksianto. Tällöin asianosaisen oikeutta päästä tuomioistuimeen ei EIT:n mukaan rajoiteta sen olennaisilta osilta.²³¹

Tuomarin tapauskohtainen kokonaisharkinta korostuu näin ollen erityisesti tilanteissa, joissa tiedoksiantoa ei saada toimitettua eikä vastaanottajan osoitetta pystytä varmistamaan. Vastaavasti tapauskohtainen harkinta ajankohtaistuu tilanteissa, joissa tiedoksiantoa ei saada toimitettua viranomaisteitse oikeaksi varmistettuun osoitteeseen. Tällöin harkittavaksi tulee erityisesti EIT:n linjaamat oikeudenkäynnin kohtuullisen pituuden arviointikriteerit ja tuomioistuimen on päätettävä, yritetäänkö tiedoksiantoa uudelleen vai ylittyykö kuulustuskynnys kohtuuttomuusharkinnan tuloksena.

5.2.3 Todistusta tiedoksiannosta ei palautunut ennen käsittelyä tai tiedoksiantoa ei suoritettu määräaikaan mennessä

Asian käsittelyä pitkittävät myös tilanteet, joissa todistusta tiedoksiannosta ei ole palautunut ennen asian käsittelyä, eikä asianosainen ole saapunut tuomioistuimeen tai antanut häneltä pyydettyä kirjallista vastausta taikka palautuneen tiedoksiantotodistuksen mukaan tiedoksiantoa ei suoritettu määräajassa. Ongelman taustalla voivat olla esimerkiksi epärealistiset arviot tiedoksiannon kestosta, minkä vuoksi tiedoksiannolle ei välttämättä varata riittävästi aikaa. Ongelmana ei niinkään ole tiedoksiannon viipyminen, vaan hankaluus tiedoksiannolle varattavan ajan arvioimisessa.²³² Toki tiedoksiantoa toimitettaessa vieraassa valtiossa voi tulla myös odottamattomia viivästyksiä, joista lähettävää viranomaista tulisi informoida (EU-TAA 7 art.).²³³

Jos vastausta vieraan valtion viranomaiselle lähetettyyn tiedoksiantopyyntöön ei ole saatu, on yhteydenotto vastaanottavaan viranomaiseen lähtökohtaisesti myös näissä tilanteissa ensimmäinen askel. Suorat yhteydet viranomaisten välillä nopeuttavat ja helpottavat yhteydenpitoa EU-valtioissa ja pohjoismaissa. Tiedoksiantopyynnön tilanteen

²³¹ Nunes Dias v. Portugali. Myös EIT käyttää suhteellisuusperiaatetta omassa tulkinnassaan päättyessään, onko valtion puuttuminen EIS 6 artiklassa turvattuun oikeuteen ollut välttämätöntä. Ks. aiheesta Pitkänen 2013.

²³² Haastattelu 9.10.2020.

²³³ Haagin tiedoksiantosopimus ei suoraan velvoita vastaanottavaa viranomaista ilmoittamaan tiedoksiannon mahdollisesta viivästyisestä, mutta erityiskomissio on sitä suositellut. Handbook 2016, s. 273 ja SC 2009, kohta 23.

selvittäminen maista, joissa väliportaan hallintoja on enemmän ja pyyntö on käsittelyvaiheessa, voi olla haasteellista, jopa mahdotonta.²³⁴

Viranomaisten keskinäisessä kommunikoinnissa korostuu viranomaisten tavoitettavuus. Käytännön tasolla kehitettäväksi asiaksi viranomaisten tavoitettavuuden tehostamiseksi on tarpeellista nostaa se, että viranomaisten yhteystiedot ja sähköpostiosoitteet olisivat helposti saatavilla ja ajantasaiset. Nämä tiedot voidaan ilmoittaa Euroopan siviilioikeudelliseen atlakseen sekä Haagin konferenssin sivuille. Kaikki EU:n tiedoksiantoasetuksen mukaiset vastaanottavat viranomaiset tai Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaiset keskusviranomaiset eivät ole ilmoittaneet esimerkiksi sähköpostiosoitteitaan, minkä vuoksi mahdollisia selvityksiä ja tiedusteluita ei voi hoitaa sähköisesti.

Myös postitiedoksiannon (kirjatun kirjeen) tilannetta voi olla mahdollista tiedustella postilaitokselta. Ratkaisussa *Henderson v. Banco SA* EUT katsoi, että postitiedoksiannon lähetysmenettelyssä ei ollut tapahtunut virhettä, ja vastaanottotodistus oli korvattavissa asiakirjalla, joka antaa vastaavat takeet. Tapauksessa Portugalin tuomioistuimin oli saanut maansa postilaitokselta selvityksen, että Irlannin postin tietorekisterin mukaan kirjattu kirje oli toimitettu vastaanottajalle. Riitatilanteessa lähettäjän on näin ollen pystyttävä osoittamaan asiakirjan toimittamista koskevien aineellisten seikkojen avulla tiedoksiantomenettelyn sääntöjenmukaisuus. Lähettävän jäsenvaltion tuomioistuimen on myös arvioitava näiden seikkojen merkityksellisyyttä jokaisen yksittäistapauksen konkreettisten olosuhteiden mukaan. Asiaa käsittelevän tuomioistuimen on myös valvottava, että todisteista käy ilmi se, että vastaanottaja on vastaanottanut kyseessä olevat asiakirjat olosuhteissa, joissa hänen puolustautumisoikeuksiansa on kunnioitettu.²³⁵

Tuomioistuin kontrolloi tiedoksiannon laillisuutta viran puolesta, jos vastaanottaja ei noudata hänelle annettua kehotusta. OK 11 luvun 18 §:n mukaan tiedoksianto on toimitettava uudelleen, jos tiedoksiantoa ei ole toimitettu määräajassa tai se on toimitettu virheellisesti, ja asianosainen on jäänyt saapumatta tuomioistuimeen tai ei ole antanut häneltä pyydettyä kirjallista vastausta tai lausumaa, jollei uutta tiedoksiantoa virheen vähäisyyden vuoksi ole pidettävä tarpeettomana. Vähäisenä virheenä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että tiedoksiannettavan asiakirjan tai sen liitteen jäljennös on ollut virheellinen

²³⁴ Haastattelu 9.10.2020. Esimerkiksi Venäjällä tiedoksiantopyynnön välivaiheen tiedustelu voi tulla kysymykseen vain poikkeustapauksissa.

²³⁵ *Henderson v. Banco SA*, kohdat 32-33, 74-85 ja päätöslauselman 2) -kohta.

joltakin epäoleelliselta osalta. Virheen vähäisyydellä tarkoitetaan siten sekä itse virhettä että sen merkitystä tiedonsaajalle. Sen sijaan, jos asiakirjoja ei ole annettu tiedoksi määräajassa, on tiedoksianto toimitettava uudelleen.²³⁶

Jos tiedoksiantoa ei ole toimitettu määrättyssä ajassa tai se on toimitettu virheellisesti ja asianosainen tekee siitä oikeaksi osoittautuvan väitteen istunnossa tai vastauksessaan, on OK 11 luvun 18 §:n 2 momentin mukaan asian käsittelyä lykättävä tai kirjallisen vastauksen tai lausuman antamiselle on asetettava uusi määräaika, jollei sitä virheen vähäisyyden vuoksi ole pidettävä tarpeettomana. Väite tiedoksiantoa koskevasta virheestä on tehtävä silloin, kun vastaanottaja käyttää tiedoksiantotapahtuman jälkeen ensimmäisen kerran puhevaltaa.

Mikäli tiedoksiannon vastaanottaja ei noudata kutsua saapua käsittelyyn eikä todistusta tiedoksiannosta ole palautunut käsittelypäivään mennessä, on käsittelyä OK 11 luvun 18 §:n mukaisesti lykättävä ja toimitettava tiedoksianto uudelleen. Juridisesti hankaliksi muodostuvat tilanteet, joissa asiakirjat on annettu tiedoksi määräajassa, mutta todistus on vasta matkalla Suomeen, eikä suomalainen tuomioistuin välttämättä saa tietoa tiedoksiannosta käsittelypäivään mennessä.²³⁷ Tällöin asian käsittelyn kesto oletetusti pitkittyy lykkäyksen ja uuden tiedoksiannon vuoksi, vaikka ensimmäinen tiedoksianto olisikin toimitettu asianmukaisesti. Jos tiedoksiannon vastaanottaja ei ole antanut pyydettyä vastausta tai lausumaa määrättyssä ajassa, on todistusta tiedoksiannosta tai vastaanottavan viranomaisen vastausta tiedoksiannon tilanteesta mahdollista odottaa ennen kuin tiedoksiantoa yritetään uudelleen.

Näissä tilanteissa OK 11 luvun 9 §:n mukaiset kuulutustiedoksiannon vähimmäisedellytykset eivät tule arvioitavaksi, koska tiedoksianto on toimitettu ja vastaanottajan osoite on tiedossa. Tässä tapauksessa tiedoksiantoa joko rasittaa virhe tai tietoa tiedoksiannosta ei vain saatu ajoissa. Vastaanottajalla on kuitenkin oikeus lain mukaisesti toimitettuun asianmukaiseen tiedoksiantoon, kun hän on tavoitettavissa ja hänen osoitteensa on tiedossa.

²³⁶ HE 16/1990 vp, s. 21, LaVM 17/1990 vp, s. 2 ja Lappalainen – Hupli 2017b, s. 1126-1127.

²³⁷ Haastattelu 9.10.2020.

5.3 Asianmukainen tiedoksianto ja vastaajan passiivisuus

5.3.1 Asian ratkaisemisen edellytykset

Siviiliprosessin selkeänä perusajatuksena on asianosaisten aktiivinen osallistuminen oikeudenkäyntiin, koska asianosaiset yleensä itse ovat parhaiten selvillä asian ratkaisemiseen vaikuttavista tosiseikoista. Käytännössä ei kuitenkaan ole harvinaista, että asianosainen, yleensä vastaaja, jättäytyy asiassa passiiviseksi jäämällä saapumatta käsittelyyn tai jättämällä antamatta häneltä pyydettyä kirjallista vastausta tai lausumaa.²³⁸ Vastaajan poissaolon tai vastaavan passiivisuuden seuraukset eroavat toisistaan dispositiivisissa ja indispositiivisissa asioissa, minkä vuoksi käsittelen niitä seuraavaksi erillään toisistaan. Keskeisimmät asianosaisten passiivisuutta koskevat kansalliset menettelysäännökset sisältyvät OK 5 ja 12 lukuihin. Rajat ylittävän tiedoksiannon osalta EU:n tiedoksiantoasetuksen 19 artikla sekä Haagin tiedoksiantosopimuksen 15 artikla sisältävät myös määräyksiä vähimmäisedellytyksistä, joiden tulee täytyä ennen asian ratkaisemista, jos vastaaja on jättäytynyt passiiviseksi ja tiedoksianto on toimitettu kyseisen instrumentin nojalla.

Dispositiivisissa eli sopimusvapauden piiriin kuuluvissa asioissa vastaajan poissaolo tai muu siihen rinnastettava passiivisuus on tietyin rajoituksin asetettavissa asian ratkaisun pohjaksi. Asia ratkaistaan eräin poikkeuksin²³⁹ *paikalle tulleen osapuolen vaatimuksesta* yksipuolisella tuomiolla, jos vastapuoli on jäänyt pois istunnosta tai ei ole antanut häneltä pyydettyä kirjallista lausumaa (OK 12 luvun 10 §:n 1 mom.). Jos vastaaja ei ole antanut pyydettyä vastausta määräajassa tai esittänyt vastauksessaan kanteen vastustamiselle perustetta, kanne hyväksytään *viran puolesta* yksipuolisella tuomiolla valmistelussa (OK 5 luvun 13 §) tai juoksevaa sitoumusta koskevassa asiassa (OK 5 luvun 14 §), ellei kantaja ole luopunut kanteesta tai kanne ole selvästi perusteeton. Todettakoon, että yksipuolisen tuomion antamista vastaajaa vastaan ei estä se, että asiassa on jouduttu turvautumaan OK 11 luvun 9 §:ssä säädettyyn kuulutustiedoksiantoon.²⁴⁰

Indispositiivisissa asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, asian ratkaisun pohjaksi ei voida ottaa vastaajan muodollista poissaoloa tai vastaavaa laiminlyöntiä. Indispositiivisissa

²³⁸ Lappalainen – Hupli 2017a, s. 1034.

²³⁹ OK 12 luvun 12 ja 13 §.

²⁴⁰ Ks. esim. Lappalainen – Hupli 2017a, s.1038-1043 ja Jokela 2015, s.136-143.

asioissa ei siten voida antaa yksipuolista tuomiota, vaan ratkaisun on perustuttava asiassa esitettyyn todelliseen selvitykseen. Jos vastaajaa ei onnistuta pakkokeinoin pakottamaan prosessiin, esimerkiksi sen vuoksi, että vastaaja oleskelee ulkomailla, saadaan asia ratkaista kantajan vaatimuksesta OK 12 luvun 21 §:n mukaisesti tuomiolla. Julkisen intressin vuoksi kanteen hyväksyminen tuomiolla edellyttää, että ratkaisu on mahdollista perustaa luotettavasti selvitetuille tosiseikoille.²⁴¹

Hakemusasioissa muun asiaan osallisen kuin hakijan laiminlyönti kirjallisen lausuman antamisessa tai poisjäänti istunnosta, johon häntä ei velvoitettu saapumaan henkilökohtaisesti, ei estä asian ratkaisua tällaisesta laiminlyönnistä huolimatta (OK 8 luvun 7 §). Asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo tai kuuleminen voi olla tarpeellista myös hakemusasioissa, kuten esimerkiksi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa. Mikäli asiaan osallinen ei henkilökohtaisesti velvoitettuna saavu paikalle, käsittelyä joudutaan lykkäämään, ja hänet voidaan velvoittaa saapumaan jatkokäsittelyyn kuten riitaasioissa (OK 8 luvun 13 §).²⁴² Tiedoksiannettavissa asiakirjoissa on huomioitava, etteivät ne sisällä sellaisia uhkia, joita ei voida panna täytäntöön Suomen rajojen ulkopuolella.²⁴³

Yksipuolisen tuomion, tuomion ja päätöksen antaminen luonnollisesti edellyttää sitä, että prosessinedellytykset ovat kunnossa. Poikkeuksellisesti tuomioistuimen on tutkittava viran puolesta tahdonvaltaisten prosessinedellytysten osalta, onko haasteen tiedoksianto ja eräitä tuomioistuimen toimivaltaa koskevia säännöksiä noudatettu, mikäli vastaaja ei anna kirjallista vastausta tai lausumaa taikka on suoraan istuntoon haastettuna jäänyt saapumatta käsittelyyn (ks. OK 10 luvun 21 § ja 11 luvun 18 ja 19 §). Valtioneuvoston oikeuskansleri on vuonna 2008 antamassaan korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2011:46 liittyvässä päätöksessä todennut, että vastaajan oikeusturva on *korostuneen riippuvainen* tuomioistuimen viranomaistoimintoisen prosessinedellytysten tutkinnan huolellisuudesta, etenkin, jos tiedoksianto on suoritettu kuuluttamalla, eikä vastaaja ole vastannut kanteeseen.²⁴⁴ Mikäli prosessinedellytyksissä esiintyy puutteita, on puute korjattava.²⁴⁵

²⁴¹ HE 15/1990 vp, s. 100. Ks. myös Lappalainen – Hupli 2017a, s. 1048-1049 ja Jokela 2015, s. 143-145.

²⁴² Jokela 2012, s. 501. Hakemusasioiden käsittelyyn sovelletaan soveltuvin osin riita-asian käsittelyä koskevia säännöksiä (OK 8 luvun 13 §). HE 32/2001 vp, s. 73-74.

²⁴³ Laatuhanke 2018, s. 46.

²⁴⁴ Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös Drno 353/1/07 s. 3. Huomionarvoista on, että tapauksessa käräjätuomari ei ollut myöskään selvittänyt viran puolesta tuomioistuimen toimivallan olemassaoloa.

²⁴⁵ Prosessinedellytyksistä ks. Jokela 2012, s.

Passiiviseksi jääneen vastaajan oikeusturvan korostunut riippuvuus viranomaistoimintoi-
sen tiedoksiannon asianmukaisuuden tutkimisesta perustuu siihen, että vastaaja ei voi pä-
tevästi luopua osallistumisoikeudestaan (ts. access to court -oikeudestaan), mikäli hänellä
ei ole ollut tietoa kyseisestä oikeudesta.²⁴⁶ EIT on käsitellyt useassa ratkaisussa access to
court -oikeudesta luopumisen kytkeytymistä asianmukaiseen tiedoksiantoon sekä tuo-
mioistuimen velvollisuutta tutkia asiaa ennen käsittelyn jatkamista vastaajan poissa ol-
lessa. Ratkaisussa *Schmidt v. Latvia* EIT korostaa, että tietoisuus prosessista on tärkein
ennakkoedellytys sille, että vastaaja pystyy pätevästi luopumaan osallistumisoikeudes-
taan.²⁴⁷ Vastaavasti EIT katsoi EIS 6 artiklaa rikotun ratkaisussa *Kolegovy v. Venäjä*. Ta-
pauksessa kansallinen tuomioistuin ei ollut tutkinut vastaajan poissa ollessa, oliko hänet
haastettu asianmukaisesti eikä myöskään esittänyt mitään todisteita tiedoksiannon toimit-
tamisesta jälkikäteen.²⁴⁸

EU:n tiedoksiantoasetuksen 19 artiklan 1 kohta ja Haagin sopimuksen 15 artiklan 1 kap-
pale sisältävät sanamuodoiltaan hyvin samankaltaiset määräykset niistä vähimmäisedel-
lytyksistä, joiden tulee täytyä ennen kuin asian käsittelyä voidaan jatkaa vastaajan poissa
ollessa. Näiden määräysten mukaan, jos haaste tai muu vastaavanlainen asiakirja on ollut
toimitettava toiseen sopimus- tai jäsenvaltioon kyseisen kansainvälisen instrumentin no-
jalla, tuomioistuin ei saa ratkaista asiaa ennen kuin on selvitetty, että

- a) asiakirja on annettu tiedoksi sillä tavalla kuin vastaanottavan valtion lainsäädän-
nössä säädetään siinä valtiossa laadittujen asiakirjojen tiedoksiantamisesta sen
alueella oleville henkilöille, tai
- b) asiakirja on tosiasiallisesti annettu vastaajalle tai hänen asuntoonsa muulla kysei-
sen kansainvälisen instrumentin mukaisella tavalla.

Lisäksi kummassakin näistä tapauksista tiedoksiannon tai asiakirjojen toimittamisen on
tullut tapahtua riittävän ajoissa, jotta vastaaja on voinut ryhtyä vastaamaan.

A-kohdan mukaisena todisteena lähtökohtaisesti toimii tiedoksiannosta saatu tiedoksian-
totodistus. B-kohdan edellytyksen mukaan tiedoksiannon on tullut tapahtua kyseisen kan-
sainvälisen instrumentin mukaisesti. Edellä mainitut vähimmäisedellytykset eivät

²⁴⁶ Settem 2016, s. 175-176.

²⁴⁷ *Schmidt v. Latvia*, kohta 96.

²⁴⁸ *Kolegovy v. Russia*, kohdat 41-43. Ks. myös Settem 2016, s. 191-192, erityisesti viittaus 359, joka
sisältää luettelon EIT:n ratkaisuista koskien tiedoksiannon asianmukaisuuden tutkimista vastaajan ollessa
passiivinen. EIT on antanut useita langettavia tuomioita siitä, että kansallinen tuomioistuin ei ole selvittänyt
tiedoksiannon asianmukaisuutta ennen asian ratkaisua vastaajan poissa ollessa.

suoraan oikeuta tuomioistuinta ratkaisun antamiseen. Asian käsittelyn jatkaminen ja ratkaisu perustuvat kansalliseen lainsäädäntöön, jossa on voitu asettaa vielä muitakin edellytyksiä.²⁴⁹

Vastaajan ollessa passiivinen on ennen oikeudenkäynnin jatkamista varmistuttava myös siitä, että vastaajalla on ollut riittävästi aikaa puolustuksensa järjestämiseen. Tämä on johdettavissa suoraan EIS 6(1) artiklasta.²⁵⁰ Riittävä aika vastauksen antamiselle ja puolustuksen valmisteluun on yksi tärkeimmistä vaatimuksista, joilla varmistetaan asianosaisten oikeussuojakeinojen tehokkuus ja tosiasiallinen saavutettavuus. Tämä korostuu entisestään rajat ylittävässä tiedoksiannossa, sillä asiakirjojen vastaanottaja voi joutua käännättämään saamansa asiakirjat, minkä lisäksi myös tutustumaan asiaan, laatimaan ja käännättämään vastauksensa sekä postittamaan sen.²⁵¹

Siviiliprosessissa asiaa käsittelevällä tuomarilla on laaja harkintavalta *lex fori* -periaatteen perustuen päättää, mikä aika on riittävä vastauksen antamiseen ja puolustuksen järjestämiseen. Harkinnassa tulisi ottaa huomioon asian laajuus, monimutkaisuus, kiireellisyys, sen merkitys asianosaisille sekä prosessin kesto. Tämä luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä.²⁵² Tuomioistuimen tulee varmistua myös siitä, että kutsu tai vastauskehoitus on sisältänyt kattavan tiedon poissaolon tai vastaavan passiivisuuden seurauksista.

Vastaajan oikeusturvan näkökulmasta on perusteltua nostaa esille se, että yksipuolisen tuomion antaminen ei perustu asian kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Asian ratkaisun perustana on vastaajan passiivisuus, minkä vuoksi on olemassa vaara, että annettu ratkaisu on aineellisesti väärä. Yksipuoliseen tuomioon voi hakea muutosta se asianosainen, jota vastaan yksipuolinen tuomio on annettu. Takaisinsaantia yksipuoliseen tuomioon on OK 12 luvun 15 §:n mukaan haettava siinä tuomioistuimessa, joka yksipuolisen tuomion on antanut. Käytännössä yksipuolisia tuomioita annetaan paljon, ja lähes kaikki ovat prosessin alussa annettuja ratkaisuja passiivista vastaajaa vastaan. Tämän poissaolosanktion voidaan katsoa toimivan, sillä käytännössä takaisinsaantikanteita nostetaan varsin harvoin. Prosessiekonomian ja kantajan access to justice -oikeuden näkökulmasta järjestelmä

²⁴⁹ Handbook 2016, s. ja selittävä muistio s. 37.

²⁵⁰ Riittävä aika puolustukseen on mainittu nimenomaisesti rikosprosessia koskevassa EIS 6(3) artiklassa. Rikosprosessia koskevassa 6(3) artiklassa mainitut oikeudet voidaan johtaa asianosaisten eduksi tai oikeudeksi myös siviiliprosessissa riippuen EIS:n tulkinnasta ja EIT:n oikeuskäytännöstä. Ervo 2008, s. 388 ja Settem 2016, s. 197-199.

²⁵¹ Norros 2011, s. 54.

²⁵² Settem 2016, s. 198-199.

on myös toimiva siten, että selviin asioihin ei tuhlata tarpeettomasti aikaa ja tuomioistuinten resursseja.²⁵³

Sekä Haagin tiedoksiantosopimus (15 artikla 2 kappale) että EU:n tiedoksiantoasetus (19 artikla 2 kohta²⁵⁴) sisältävät poikkeuksena sovellettavia määräyksiä edellytyksistä, joiden täytyessä asiaa käsittelevä tuomioistuin voisi antaa ratkaisun asiassa, vaikka mitään todistusta tiedoksiannosta ei olisi saatu. Ratkaisu voitaisiin antaa edellä selostetuista Haagin tiedoksiantosopimuksen 15 artiklan 1 kappaleesta ja EU:n tiedoksiantoasetuksen 19 artiklan 1 kohdasta huolimatta, vaikka todistusta tiedoksiannosta ei olisi saatu kaikkien seuraavien edellytysten täytyessä:

- a) asiakirja lähetettiin jollakin sovellettavan kansainvälisen instrumentin mukaisella tavalla;
- b) tuomioistuimen kussakin yksittäistapauksessa riittäväksi katsoma aika, jonka on oltava vähintään kuusi kuukautta, on kulunut asiakirjat lähettämispäivästä; ja
- c) minkäänlaista todistusta ei ole saatu, vaikka on ryhdytty kaikkiin kohtuullisina pidettäviin toimenpiteisiin sellaisen hankkimiseksi vastaanottajavaltion toimivaltisten viranomaisten välityksellä.

Kyseiset määräykset eivät ole suoraan sovellettavissa jäsen- ja sopimusvaltioissa, vaan ne voivat ilmoittaa, sovelletaanko niitä kyseisessä valtiossa. Edellä mainitut määräykset tarjoavat vähimmäisedellytykset asian käsittelyn jatkamiselle, ja kansallisissa lainsäädännöissä on voitu säätää tätä tiukemmat edellytykset.²⁵⁵ Suomi on ilmoittanut kummankin instrumentin osalta, ettei kyseisiä (Haagin sopimuksen 15 artiklan 2 kappale ja EU-TAA 19 artiklan 2 kohta) määräyksiä sovelleta Suomessa. Meidän kansallinen prosessilainsäädäntömme ei tunne tällaista toimintamallia, jonka mukaan asia voitaisiin ratkaista passiiviseksi jäävää vastaajaa vastaan ilman tiedoksiantoa koskevan prosessiedellytyksen tutkimista ja tiedoksiannossa ilmenneiden puutteiden korjaamista. Vastaavasti tiedoksianto on OK:n säännösten mukaan toimitettava muodollisesti kuuluttamalla, jos vastaanottajan

²⁵³ Lappalainen – Hupli 2017a, s. 1035. Takaisinsaannista Lappalainen – Hupli 2017a, s. 1043-1047.

²⁵⁴ Myös uudelleen laaditun EU:n tiedoksiantoasetuksen 22 artiklan 2 kohta.

²⁵⁵ Suomen lisäksi esimerkiksi Ruotsi on ilmoittanut, ettei kyseisiä EU:n tiedoksiantoasetuksen 19 artiklan 2 kohtaa ja Haagin tiedoksiantosopimuksen 15 artiklan 2 kappaletta sovelleta Ruotsissa. Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta yli puolet sopimusvaltioista ovat ilmoittaneet 19 artiklan 2 kohdan soveltamisesta. Saksa on esimerkiksi ilmoittanut, että tuomioistuimet voivat ratkaista asian 19 artiklan 2 kohdan edellytysten täytyessä, jos haastehakemus tai vastaava asiakirja on annettu lisäksi Saksan liittotasavallassa julkisesti (kuuluttamalla) tiedoksi.

olinpaikasta ei voida saada tietoa. Kyseisten määräysten taustalla on ollut mahdollistaa ratkaisun antaminen asiassa, jossa vastaaja tahallisesti välttelee tiedoksiantoa.²⁵⁶

5.3.2 Yksipuolisen tuomion tiedoksiannon pätevyyden arviointi

Edellä kerrotun mukaisesti tuomioistuin on tiedoksiantoa toimittaessaan velvollinen noudattamaan kansainvälisiä instrumentteja (OK 11 luvun 8 §). Tiedoksiannon pätevyyden arviointi perustuu *locus regit actum* -periaatteeseen sekä kansainvälisten instrumenttien asianmukaiseen soveltamiseen. Oikeuskäytännössä on kuitenkin esitetty eriäviä näkemyksiä vieraassa valtiossa toimitetun tiedoksiannon pätevyyden arvioinnista, kun kyse on ollut kantajan OK 12 luvun 14 §:n mukaan toimittamasta yksipuolisen tuomion tiedoksiannosta. OK 12 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin huolehtii yksipuolisen tuomion tiedoksiantamisesta, jos saaminen on määrätty maksettavaksi sen vakuutena olevasta kiinteästä omaisuudesta tai se, jota vastaan yksipuolinen tuomio on annettu, on siinä velvoitettu suorittamaan valtiolle korvausta oikeusapulain (257/2002) nojalla.

Korkein oikeus on ratkaisussa KKO 2006:28 ottanut kantaa nimenomaisesti kantajan OK 12 luvun 14 §:n nojalla toimittaman yksipuolisen tuomion tiedoksiannon pätevyyden arviointiin. Samassa asiassa annetuista käräjäoikeuden ja hovioikeuden ratkaisuista poiketen korkein oikeus asetti voimassa olevan kansainvälisen instrumentin soveltamisen, tässä tapauksessa Haagin tiedoksiantosopimuksen tiedoksiannon pätevyyden arvioinnin perustaksi.

Yksipuolisen tuomion tiedoksianto oli käytännössä toimitettu kantajayhtiön turkkilaiselle asianajajalle, joka oli esittänyt tiedoksiantopyynnön tiedoksiannon suorittaneelle notaarille. Turkki on vastustanut tällaista Haagin tiedoksiantosopimuksen 10(c) artiklan mukaista asianosaisen toimittamaa suoraa tiedoksiantoa. Korkein oikeus on todennut ratkaisun perusteluissa seuraavaa: ”[k]un tiedoksiannettava yksipuolinen tuomio on toimitettu Turkkiin kohdasta 2 ilmenevällä tavalla eikä yleissopimuksessa määrättyllä, Turkin hyväksymällä tavalla, tiedoksianto ei ole pätevää.” Näin ollen korkeimman oikeuden ratkaisuun perustuen kantajayhtiön olisi tullut toimittaa yksipuolinen tuomio tiedoksi Haagin tiedoksiantosopimusta soveltaen, Turkin hyväksymällä tavalla, vaikka kyseinen

²⁵⁶ Handbook 2016, s. 101.

instrumentti ei käytännössä tarjonnut kantajalle tiedoksiantotapaa. Erityiskomissio on linjannut, ettei yksityinen taho voi toimittaa tiedoksiantopyyntöjä suoraan keskusviranomaisille.²⁵⁷

Käräjäoikeus ja hovioikeus ovat ratkaisuihissaan todenneet riidattomaksi seikaksi sen, että kantajayhtiö ei ollut suorittanut tiedoksiantoa Haagin tiedoksiantosopimuksen mukaisesti. Asiassa oli lähdetty siten selvittämään *locus regit actum* -periaatteeseen perustuen, oliko tiedoksianto tapahtunut Turkin lainsäädännön mukaisesti ja Suomessa hyväksyttävällä tavalla. Käräjäoikeus on ratkaisussa todennut, että selvitys siitä, oliko menettely ollut Turkin lainsäädännön vastainen, oli jäänyt riittämättömäksi. Tiedoksiannon oli toimitettu Turkin tiedoksiantoja toimittava viranomaisen. Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan lähtökohtaisesti tällaiseen viranomaisen toiminnan laillisuuteen tuli voida luottaa.

Vastaajayhtiö oli esittänyt, ettei turkkilaisella notaarilla ollut Turkin lain mukaan toimivaltaa suorittaa kyseisenlaisia tiedoksiantoja. Hovioikeus toteaa ratkaisussa, että Turkin tiedoksiantoa koskevan lainsäädännön mukaan sääntöjen vastaisesti tehty tiedoksianto katsotaan kuitenkin lailliseksi, jos tiedoksiannon vastaanottaja on saanut tiedon tiedoksiannosta. Hovioikeus on tämän vuoksi arvioinut, oliko vastaaja saanut tosiasiallisesti tiedon tiedoksiannosta ja tuomion sisällöstä. Hovioikeus on asiassa esitetyn mukaan päätenyt siihen, että vastaajayhtiö oli erittäin suurella todennäköisyydellä lähes välittömästi tiedoksiannon tapahduuua saanut tosiasiallisesti tiedon tiedoksiannosta ja tuomion sisällöstä. Hovioikeus katsoi tiedoksiannon täyttävän Turkin lain vaatimukset. Vastaavasti tiedoksianto täytti hovioikeuden mukaan myös Suomen OK 12 luvun 15 §:n 1 momentin edellyttämät todisteellisuutta koskevat vaatimukset. Näin ollen hovioikeus katsoi tiedoksiannon olleen pätevä, eikä ei muuttanut käräjäoikeuden päätöstä jättää takaisinsaantikanne liian myöhään nostettuna tutkimatta. *Koulu* on ratkaisua KKO 2006:28 koskevassa kommentissaan todennut, että tällaisen tosiasiallisen tiedoksiannon pohdiskelu saattaisi johtaa vastaanottajan oikeusturvaa vaarantavaan ja oman maan asianosaista suosivaan soveltamiseen.²⁵⁸

²⁵⁷ Handbook 2016, s. 43.

²⁵⁸ Koulu 2006. EIT:n oikeuskäytännöstä löytyy ratkaisuja, joiden perusteluissa on tarkasteltu asiaa myös tosiasiallisen tiedoksiannon näkökulmasta. Esimerkiksi tapauksessa *Dilipak ja Karakaya v. Turkki*, kohta 87. EIT toteaa, että vastaaja ei ollut pätevästi voinut luopua osallistumisoikeudestaan, sillä asiassa ei ollut todisteita tai muita väitteitä siitä, että vastaaja olisi saanut tiedon oikeudenkäynnistä kuulutustiedoksiannon tai muun lähteen kautta.

Haagin tiedoksiantosopimuksen 10(c) artiklan mukainen suora tiedoksianto on mahdollista ainoastaan maihin, jotka eivät ole kieltäneet kyseistä tiedoksiantotapaa alueellaan 10(c) artiklaa koskevalla varaumalla. EU:n tiedoksiantoasetuksen 15 artiklan mukainen asianosaisen toimittama suora tiedoksianto vastaanottavan jäsenvaltion oikeusviranomaisten, viranomaisten tai muiden toimivaltaisten henkilöiden välityksellä taas edellyttää, että suora tiedoksianto sallitaan kyseisen jäsenvaltion lainsäädännössä.²⁵⁹ Suomen lainsäädäntö ei sisällä säännöksiä siitä, kuinka asianosaisen tulisi toimia antaessaan yksipuolista tuomiota tiedoksi. Korkein oikeus ei myöskään ottanut ratkaisussa kantaa siihen, kuinka asianosaisen olisi tullut tiedoksianto toimittaa. Käytännössä Haagin tiedoksiantosopimus ei mahdollistanut asianosaisen itse toimituttamaa tiedoksiantoa.

Ennen yksipuolisen tuomion tiedoksiannon toimittamista vieraaseen valtioon asianosaisen olisi siis EU-valtioiden osalta selvitettävä, onko kyseinen tiedoksiantotapa vastaanottavan valtion lainsäädännössä hyväksytty. Haag-valtioiden osalta olisi selvitettävä, onko vastaanottava valtio tehnyt 10(c) artiklaan suoraa tiedoksiantoa kieltävää varaumaa, jotta hänen toimittamansa tiedoksianto olisi KKO 2006:28 ratkaisuun verrattaen pätevä ja oikeussuojan saatavuus olisi turvattu. Yksipuolisen tuomion tiedoksiantoa toimittavat asianosaiset ovat siten keskenään eriarvoisessa asemassa toisiinsa nähden riippuen sovellettavasta instrumentista ja vastaanottavasta valtiosta. Jos suora tiedoksianto ei ole mahdollinen kansainvälisen instrumentin tai vastaanottavan valtion lainsäädännön mukaan, olisiko asianosaisen vaadittava tuomioistuimelta siviilioikeusapulain 18 §:n mukaista muun kuin oikeudenkäyntiasiakirjan tiedoksiantoa? Muulla kuin oikeudenkäyntiasiakirjalla on lain esitöissä viitattu kuitenkin asiakirjoihin, jotka eivät liity oikeudenkäyntiin.²⁶⁰

OK 12 luvun 15 §:n mukaisesti takaisinsaantia voi hakea 30 päivän kuluessa siitä, kun takaisinsaannin hakija on saanut tiedon yksipuolisesta tuomiosta. Tiedoksisääntöksi lainkohdassa mainitaan hakijan läsnä ollessa toimitettu ulosmittaus tai se, että hän on muulla tavoin todisteellisesti saanut tiedon yksipuolisesta tuomiosta. Ratkaisun KKO 2006:28 ratkaisuohje ei kuitenkaan myötäile OK 12 luvun 15 §:n mukaista tiedoksiannon arviointia, vaan tiedoksiannon pätevyys on ratkaisussa sidottu kansainvälisen instrumentin

²⁵⁹ Esimerkkeinä: Viro ei hyväksy suoraa tiedoksiantoa. Ruotsi taas hyväksyy asianosaisen toimittaman suoran tiedoksiannon Euroopan siviilioikeudellisen ataksen mukaan ”tietyissä tapauksissa”. Haagin tiedoksiantosopimuksen osalta esimerkiksi Venäjä ja Turkki vastustavat suoraa tiedoksiantoa, mutta Yhdysvaltoihin se on mahdollinen.

²⁶⁰ HE 216/2014 vp, s. 33. EU:n tiedoksiantoasetuksen autonomisen tulkinnan mukaan oikeudenkäyntiasiakirjoja ovat selittävän muistion mukaan oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat.

asianmukaiseen soveltamiseen. Huomionarvoista on se, että ratkaisu KKO 2006:28 näyttäisi laajentavan tuomioistuinten vastuuta yksipuolisten tuomioiden tiedoksiannossa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Suurimassa osassa tapauksista tiedoksianto saadaan toimitettua vieraassa valtiossa.²⁶¹ Jos tiedoksiantoa ei saada toimitettua, aiheuttaa se asian käsittelyssä erilaisia tulkintatilanteita. Rajat ylittävässä tiedoksiannossa tulkinnanvaraisia tilanteita aiheuttaa tiedoksiantoprosessin aikana vastaanottajan osoitteen selvitysvasuun jakautuminen ja suoran sähköisen tiedoksiannon käyttömahdollisuuden arviointi. Kiperimmät tulkintatilanteet oikeudenkäynnin asianosaisten eri oikeuksien ja intressien välisessä punninnassa ja tasapainotamisessa kulminoituu tutkimuksessa kuvatun mukaisesti useimmiten OK 11 luvun 9 §:n mukaisen kuulustiedoksiannon vähimmäisedellytysten täyttymisen arviointiin. Kuulutustiedoksiannosta säännellään kansallisella tasolla, joten ohjeet vähimmäisedellytysten täyttymisestä ovat pääosin kansallisen sääntelyn ja oikeuskäytännön varassa. Kuulutustiedoksiannon edellytyksiä arvioitaessa tuomarin on pyrittävä arvioimaan, onko tuomioistuin toiminut riittävällä huolellisuudella asianosaisten tiedottamisessa.

Oikeudenkäyntiä pitkittävien tilanteiden taustatekijöinä nousevat esille tiedoksiannolle varattavan ajan arvioinnin haastavuus, epäselvät tai niukasti informaatiota sisältävät tiedoksiantotodistukset, etenkin silloin, kun asiakirjoja ei ole annettu tiedoksi vastaanottavassa valtiossa sekä asiakirjojen vastaanottajan tavoitettavuus. Myös rutiinien muodostumattomuus kansainvälisiä liittymiä omaavissa asioissa luo omat haasteensa tuomioistuimille. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2011:40 korostaa tuomarin velvollisuutta perehtyä ja huomioida kansallisten normien lisäksi kansainväliset normit.²⁶² Myös käytävissä olevaa tietoa²⁶³ pitäisi pystyä hyödyntämään. Sopimusjärjestelyiden päällekkäisyys, kansainvälisen instrumentin sisällön selvittäminen, esimerkiksi käänösvaatimusten ja käytettävissä olevien tiedoksiantotapojen osalta sekä tiedoksiannolle varattavan ajan arviointi aiheuttavat selvitystyötä. Niiden huomioiminen on kuitenkin erityisen tärkeää asianmukaisen tiedoksiannon ja asianosaisten oikeussuojan saatavuuden kannalta.

²⁶¹ Norros 2010, s. 351.

²⁶² Tolvanen 2011.

²⁶³ Esimerkiksi Euroopan siviilioikeudellinen atlas ja Haagin Service Section.

Kuulutustiedoksiannon edellytykset ovat tarkoin rajatut ja kuulutustiedoksiannon kynnyks on Suomessa korkealla. Tällä pyritään toteuttamaan oikeudenkäynnin tärkeää ja keskeistä periaatetta, kuulemisperiaatetta. Samalla pyritään kaikkien asianosaisten oikeusturvänäkökohdista hyväksyttävään tavoitteeseen, oikeusvarmuuteen. Siltä osin korkeampi kuulutuskyky edistää myös kantajan access to justice -oikeutta.

Kuulutustiedoksiannon edellytykset ovat samat niin kotimaisissa kuin rajat ylittävissä tiedoksiannoissa, sillä OK:n säännökset eivät tee eroa kansallisen ja rajat ylittävän tiedoksiannon välille sen suhteen. Voidaan katsoa, että Suomen kuulutustiedoksiantoa koskeva sääntely toteuttaa tunnollisesti yhdenvertaisuuden periaatetta, sillä OK 11 luvun 9 § ei aseta ulkomailla oleskelevaa vastaajaa eri asemaan. Yhtenä selityksenä tälle kuitenkin lienee, ettei kansainvälisiä liittymiä sisältävät oikeudenkäynnit ole olleet niin yleisiä kyseisen säännöksen lainsäädäntövaiheessa.²⁶⁴

Oikeusvertailevasta näkökulmasta voidaan lyhyesti tuoda esille esimerkiksi Ruotsin kuulutustiedoksiantoa koskeva laki, delgivningslag, ja Saksan siviiliprosessia koskeva laki ZPO. Ruotsissa kuulutustiedoksiantoa koskevan säännöksen, delgivningslag 48 §:n, otsikosta käy nimenomaisesti ilmi, että kuulutus on mahdollista, jos tiedoksiannon vastaanottaja välttelee tiedoksiantoa (*delgivningsmottagaren saknar hemvist eller udandrar sig degivning*). Muilta osin sääntely on verrattain samankaltainen kuin Suomessa. Kuulutustiedoksiannon edellytyksenä Ruotsissa on, että vastaanottajan osoitetta ei tiedetä eikä olinpaikasta voida saada tietoa eikä muuta tiedoksiantotapaa ole käytettävissä.

Saksan ZPO 185 §:n mukaiset kuulutustiedoksiannon edellytykset ovat matalammat kuin Suomessa ja Ruotsissa. ZPO 185 §:n 1 kohdan mukaan kuulutustiedoksianto on mahdollista, jos vastaanottajan osoite ei ole tiedossa, eikä tiedoksianto tämän edustajalle tai valtuuttamalle henkilölle ole mahdollista. Säännös sisältää myös nimenomaisen maininnan rajat ylittävästä tiedoksiannosta. ZPO 185 §:n 3 kohdan mukaan kuulutustiedoksianto on mahdollinen, jos asiakirjoja ei ole mahdollista antaa tiedoksi ulkomailla, tai tällainen tiedoksiantomenettely ei ole tuottanut tulosta.

Postitiedoksiantojen osalta oikeuskäytännön ratkaisuohteet ovat selkeät. Postitiedoksiannon epäonnistuksessa vastaanottajan osoitetta on pyrittävä joko selvittämään tai

²⁶⁴ Koulu 2003, s. 39.

tiedoksiantoa on yritettävä viranomaisteitse. Haastaviksi muodostuvat tilanteet, joissa tiedoksiantoa ei ole toimitettu, eikä sen syytä tiedetä. Tilannetta voi yrittää selvittää vastaanottavan valtion viranomaiselta, jos pyyntö lähetettiin viranomaisteitse. Oikeuskäytäntöä²⁶⁵ tulkitsemalla ratkaisuohejeeksi muodostuu vastaanottajan osoitteen selvittäminen vieraan valtion rekisteriviranomaiselta. Tämä tukee OK 11 luvun 9 §:n lainsäätäjän tarkoitusta; ulkomailla oleskelevan asianosaisten tiedottamista häntä koskevasta prosessista, millä hänelle taataan tehokas ja tasa-arvoinen osallistumismahdollisuus häntä koskevaan oikeudenkäyntiin.

Jossain määrin epäselväksi jää, täytyvätkö kuulutustiedoksiannon edellytykset, mikäli vastaanottajaa ei oikeaksi todetusta osoitteesta tavoiteta viranomaisteitse tai tiedossa olevan osoitteen oikeellisuudesta ei voida varmistua.²⁶⁶ Kuulutustiedoksiantoa koskevan säännöksen formaalin ja sanamuodon kirjaimellisen tulkinnan mukaan kuulutustiedoksiannon edellytykset eivät lähtökohtaisesti täytyisi, sillä vastaanottajan osoite on tiedossa, vaikka häntä ei syystä tai toisesta tavoitettu. Tiedoksiannon uudelleen yrittäminen tukee edellä mainittua lainsäätäjän tarkoitusta. Samalla oikeudenkäynti kuitenkin pitkittyy, mikä voi johtaa kantajan oikeussuojan saatavuuden, jopa kohtuuttomaan, heikkenemiseen. Erityisesti oikeussuojan saatavuus heikkenee EIT:n kiireellisenä käsiteltäviksi linjaamissa asioissa, joissa itse ajan kulumisella on merkitystä kantajan oikeuksiin pääsyn kannalta.

EIT jättää usein sopimusvaltioiden kansallisille lainsäätäjille melko laajan harkintavallan kahden eri EIS 6 artiklassa turvatun oikeuden kollisiotilanteissa.²⁶⁷ Prosessilaeilta edellytetään joustavuutta oikeudenkäynnille asetettujen tavoitteiden tasapainottamiseksi. Edellä on todettu, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin tähtäävien rationaalisuuden vähimmäisehtojen, kuulemis- ja access to justice -periaatteiden, loukkausta ei voida perustella ainoastaan hyötynäkökohdilla, toisin sanoen prosessin tehokkuudella. Näin ollen tasapainottaminen edellyttää tapauskohtaista kokonaisharkintaa ja suhteellisuusperiaatteen mukaista kohtuuttomuusharkintaa. Kohtuuttomuusharkinnassa on huomioitava EIT:n linjaamat arviointikriteerit. Kuulemisperiaatteen mukaisen osallistumisoikeuden rajoittaminen täytyy olla oikeassa suhteessa sillä tavoiteltavaan hyötyyn. Joustavan ja tilanneherkän tulkinnan avulla tasapainottamisessa on mahdollista ottaa asianosaisten

²⁶⁵ KKO 2001:46, KKO 2008:48 ja KKO 2011:40.

²⁶⁶ Tutkielmassa todetun mukaisesti osoitetietojen saatavuus vieraasta valtiosta riippuu kyseisen valtion kansallisesta lainsäädännöstä ja väestökirjanpidosta.

²⁶⁷ Leanza – Pridal 2014, s. 213.

oikeuksien lisäksi huomioon muut asiaan vaikuttavat erityispiirteet unohtamatta kuitenkaan juridiikan normatiivisuutta.²⁶⁸

Oikeuskäytännössä korkein oikeus korostaa vastaanottajan osoitteen selvittämistä yhtenä toimenpiteenä ennen kuulutustiedoksiantoon ryhtymistä. Tuomioistuimen vastuuta osoitteen selvittämisessä on korostettu myös kansainvälisessä oikeuskäytännössä. Se, kuinka tätä vastuunjakoa toteutetaan käytännössä, ja eroavatko käytännöt eri tuomioistuimissa jää tutkielman kontekstin ulkopuolelle. Yksi lähestymistapa vastuun jakautumista voisi olla prosessiekonomian näkökulma. Joissakin tilanteissa tuomioistuimella voi olla paremmat lähtökohdat vastaanottajan osoitteen selvittämiseksi. Näin ollen tuomioistuimen tekemä selvitys olisi prosessiekonomian kannalta tehokkaampaa. Esimerkiksi Suomen ja Viron välillä on sovittu yhteistyöstä osoitetietojen selvittämiseksi tuomioistuimissa viireillä olevissa asioissa. Suomalainen tuomioistuin voi tehdä osoitetiedustelun sähköisen palvelun kautta suoraan Viron väestörekisteristä vastaavalle viranomaiselle, jos tiedoksiannon vastaanottajan osoite ei ole tiedossa.²⁶⁹ Vastaavasti joissakin tilanteissa taas asianosaisella voi olla tehokkaampia keinoja vastapuolen osoitteen selvittämiseksi. Ja näin ollen toimenpiteiden suorittamista voitaisiin vaatia kantajalta. On kuitenkin huomioitava, että vastapuolen osoitteen selvittäminen on yksi kantajan prosessuaalinen velvoite.

Lopuksi todettakoon, että Suomi on ollut viime vuosina mukana EUpuheenjohtajuuskaudellaan edistämässä siviilioikeuden alalla rajat ylittävän yhteistyötä. Yhteistyötä on tarkoitus nopeuttaa digitaalisten ratkaisujen avulla todisteiden vastaanottamisessa sekä haasteiden, kutsujen ja muiden oikeudenkäyntiasiakirjojen tiedoksiantossa toisessa EU-maassa. Neuvosto pääsikin yhteisymmärrykseen todisteluasetuksen ja tiedoksiantoasetuksen muuttamisesta. Uudistuksella pyritään asianosaisten oikeussuojan saatavuuden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edistämiseen.²⁷⁰ Uudistuksen yhteydessä myös kansallisen lainsäädännön arviointi nimenomaan rajat ylittävissä tiedoksiantoa koskevan sääntelyn osalta voisi olla tervetullutta.

²⁶⁸ Karhu 2005, s. 35-38.

²⁶⁹ Hallinnonalan intranet ja Laatuhanke 2018, s. 45.

²⁷⁰ Euroopan unionin neuvoston lehdistötiedote 3.12.2019 ja oikeusministeriön uutinen 3.12.2019.